

Muqeddes Kitab

Tewrat 14-qisim

Tarix-tezkire «2»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tarix-tezkire «2»

Sulayman Israil üstige höküm süridu

1Pad. 3:1-15

1¹ Dawutning oghli Sulaymanning hökümranliqi mustehkemlendi; chunki uning Xudasi Perwerdigar uning bilen billes bolup, uni bek büyük qildi.

² Sulayman pütkül Israillarni, mingbéshi, yüzbéshi, soraqchi we pütkül Israilning qebile-jemet bashliqliri bolghan emeldarlarni chaqirtip ulargha söz qildi. ³ Sulayman barliq jamaet bilen birlikte Gibéonning évizlikige bardı; chunki u yerde Xudaning «jamaet chédiri», yeni Perwerdigarning quli Musa bayawanda yasatqan chédır bar idi. ⁴ Xudaning ehde sanduqini bolsa Dawut Kiriati-Yéarimdin élip chiqip, özi uninggha teyyarlıghan yerge ekelgenidi; chunki u Yérusalémde ehde sanduqi üçün bir chédır tiktürgenidi. ⁵ Xurning newrisi, Urining oghli Bezalel yasighan mis qurbangah bolsa Gibéonda, yeni Perwerdigarning jamaet chédiri aldida idi; Sulayman jamaet bilen birlikte bérıp, shu yerde Perwerdigardin tilek tilidi. ⁶ Sulayman jamaet chédirining aldidiki mis qurbangahning yénigha, Perwerdigarning aldigha kélip, qurbangahta ming malni köydürme qurbanlıq qildi.

⁷ Shu kéchisi Xuda Sulaymangha ayan bolup, uninggha: — Sen némini tiliseng, shuni bérimen, dédi.

⁸ Sulayman Xudagha: — Sen atam Dawutqa zor méhir-muhebbet ata qilghan, méni uning ornigha padishah qilding. ⁹ I Perwerdigar Xuda, emdi Sen atam Dawutqa bergen wedengni puxta orunlighaysen; chunki Sen méni yerdiki topidek nurhun xelqge hökümranlıq qilidighan padishah qilding. ¹⁰ Emdi Sen manga bu xelqge yétekchilik qilghudek danalıq we bilim bergeysen; undaq bolmisa Séning munchiwala chong bu xelqingge kim höküm sürelisun? — dédi.

¹¹ Xuda Sulaymangha: — Men séni xelqimge padishah qilip tiklidim. Emdi sen mushundaq niyetke kélip, ne baylıq, mal-mülük, ne izzet-hörmet we düşmenliringning janlirini tilimey, ne uzun ömür körüşni tilimey, belki bu xelqimge höküm sürüşke danalıq we bilim tiligen ikensen, ¹² Danalıq we bilim sanga teqdim qilindi; we Men sanga baylıq, mal-mülük we izzet-hörmetmu bérey; shundaq boliduki, séningdin ilgiri ötkén padishahlarning héchbiride undaq bolmighan, séningdin kéyin bolghusi padishahlardimu undaq bolmaydu, dédi.

Sulaymanning béyishqa bashlishi

1Pad. 10:26-29

¹³ Bu ishtin kéyin Sulayman Gibéon évizlikidiki «jamaet chédiri»din Yérusalémgha qaytip kélip, Israil üstide seltenet qildi. ¹⁴ Sulayman jeng harwiliri bilen atlıq leshkerlerni toplidi: — uning bir ming töť yüz jeng harwisi, on ikki ming atlıq leshkiri bar idi; u bularni «jeng harwisi sheherlirige hem padishahning yénida turush üçün Yérusalémgha orunlashturdi. ¹⁵ Padishah Yérusalémde altun-kümüshlerni tashlardek köp, kédır derexlirini tüzlengliktiki üjme derexliridek köp qildi. ¹⁶ Sulaymanning atlırı Misirdin hem kuwedın keltürülettı; padishah-

1:3 «Gibéonning évizlikı» — yaki «Gibéondiki «yuqırı jay»gha». chédiri».

«jamaet chédiri» — yaki «(Xuda bilen) körüşhüş

1:10 «bu xelqge yétekchilik qilghudek» — bu ibare ibranıy tilida «bu xelqing aldida chiqip-kirgüdek» dégen sözler bilen ipadilınu.

1:15 «kédır derexliri» — yaki «kédır yaghichi». Lékin bizningche Sulayman kédır yaghichini ishlipla qalmay, shu chiraylıq derexlerdin Yérusalém etrapıgha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng).

ning sodigerliri kuwedin toxtitilghan bahasi boyiche sétiwalatti.¹⁷ Ular Misirdin sétiwalghan herbir harwining bahasi alte yüz kümüş tengge, herbir atning bahasi bir yüz ellik kümüş tengge idi; at-harwilar yene Hittiylarning padishahliri we Suriye padishahlirighimu ene shu sodigerlarning wastisi bilen sétiwélinatti.

Sulayman ibadetxanini sélish üçün matériyallarni toplaydu

2¹ Sulayman Perwerdigarning namigha atap bir öy hem padishahliqi üçün bir orda sélish niyitige keldi.² Shuningdin kéyin Sulayman yetmish ming ademni hammaliqqa, seksen ming ademni taghda tash késishke, üç ming alte yüz kishini nazaretchilikke teyinlidi.

³ Sulayman Tur padishahi Huramgha adem ewetip: «Özliri atam Dawutning turalghusi bolsun dep orda sélishigha kédir yaghichi yetküzüp bergen idilighu, mangimu shundaq qilghayla.

⁴ Mana, men emdi Perwerdigar Xudayimning namigha atap bir öy salmaqchimen; öy uning aldida xushbuy yéqish, «teqdim nanlar»ning üzülmey qoyulushi, herkünü ete-axshamlirida, shabat künliride, yéngi aynning birinchi künde we Perwerdigar Xudayimiz békitip bergen héyt-ayemlerde köydürme qurbanliqlarning sunulushi üçün bolidu. Bu ishlar Israil xelqige meng-gülük bir belgilime bolidu.⁵ Men salmaqchi bolghan öy ajayip heywetlik bolidu; chünki bizning Xudayimiz hemme ilahlardan üstündür.⁶ Lékin asmanlar we asmanlarning üstidiki asmanmu Uni sighduralmaydighan tursa, kim Uninggha öy salalisun? Men kim idim, qandaqmu Uninggha öy saldurghudek qudretke ige bolay? Men peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgü-dekla ademmen, xalas!

⁷ Emdi özliri manga atam Dawut Yehudada we Yérusalémda teyyarlap qoyghan ustilar bilen bille ishlesh üçün, altun-kümüşte, mis we tömürde ishleshke pishshiq, sösün, toq qizil we kök renglik yip ishleshke puxta hem neqqashliqni bilidighan bir ustamni ewetkeyla.⁸⁻⁹ Hem manga Liwandin kédir, archa-qarighay we sendel derexlirini yetküzüp bergen bolsila; chünki özlirining xizmetkarlirining Liwanda yaghachni késishke ustiliqini bilimen; mana, manga köp-lep yaghachlarni teyyarlap bérish üçün méning xizmetkarlim özlirining xizmetkarliri bilen bille ishlisun; chünki men salidighan öy intayin heywetlik we ajayib karamet bolidu.¹⁰ Mana, men özlirining yaghach késidighan xizmetkarlirigha yigirme ming kor bughday, yigirme ming kor arpa, yigirme ming bat sharab, yigirme ming bat zeytun méyi bérimen» — dédi.

¹¹ Turning padishahi Hiram Sulaymangha jawaben mektup yollap: «Perwerdigar Öz xelqini söygechke U özlirini ularning üstige padishah qildi» — dédi.¹² Hiram yene: «Asman-pelek bilen yer-zéminni yaratqan Israilning Xudasi Perwerdigargha Hemdusana bolghay! Chünki U padishah Dawutqa yorutulghan, pem-parasetlik, Perwerdigar üçün bir öy, uning padishahliqi üçün bir orda salalaydighan bir danishmen oghul berdi.¹³ Mana men hazir özlirige hü-nerde kamaletke yetken, eqil-paraset bilen yorutulghan, Hiram-Abi dégen bir ademni ewetey.

¹⁴ Uning anisi Dan qebilisilik bir ayal, atisi Turluq iken. U altun, kümüş, mis, tömür, tashlar,

1:16 «Sulaymanning atliri Misirdin ... sétiwalatti» — bu ayetning bashqa birxil terjimisi: «Sulaymanning atliri Misirdin keltürülett; padishahning soda karwanliri kuwedin toxtitilghan bahasi boyiche türküm-türküm sétiwalatti».

1:17 «Ular Misirdin sétiwalghan herbir harwining bahasi ... herbir atning bahasi ... at-harwilar yene Hittiylarning padishahliri we Suriye padishahlirighimu ene ... sétiwélinatti» — Tewrat, «Qan.» 17:16de Israil padishahlirigha atlarni élish üçün Misirgha bérish men'i qilinghanidi.

2:1 «orda» — ibranii tilida «öy».

2:2 1Pad. 5:15-32

2:3 «Hiram» — bezi yerlerde «Hiram» dep atilidu.

2:6 «Men peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdekl ademmen, xalas!» — bashqa birxil terjimisi: «Öy peqet Uning aldida qurbanliqlarni köydürgüdekl bir jay bolidighan tursa, xalas!».

2:10 «yigirme ming kor» — bir kor 220 litr, 20000 kor 44 milyon litr, yeni belkim 44,000 tonna bolidu. «yigirme ming bat» — bir bat 22 litr bolup, 20000 bat 440,000 litr bolidu.

2:12 «orda» — ibranii tilida «öy».

yaghachchiliq ishlirigha mahir, sösün, toq qizil, aq we kök renglik yip ishleshke puxta, herxil neqqashliq ishlirighimu usta, tapshurulghan herqandaq layihige amalini qilalaydu. Bu kishi özlirining hünérwenliri bilen we atiliri bolghan xojam Dawutning hünérwenliri bilen bille ish-lisun. ¹⁵Emdi xojam tilgha alghan bughday, arpa, may we sharab bolsa, bularni öz xizmetkar-lirigha yetküzüp bergeyla. ¹⁶Biz bolsaq silige qanche kérek bolsa Liwanda shunche yaghach késip, sal qilip baghlap, déngiz arqiliq Yoppagha yetküzüp bérimiz; andin sili u yerdin Yéru-salémgha toshup ketsile bolidu» dédi.

¹⁷Atisi Dawut Israil zéminida turushluq yaqa yurtluqlarni sanaqtin ötküzgendek, Sulaymanmu ularni sanaqtin ötküzdi. Ular jemiý bir yüz ellik üç ming alte yüz adem chiqti. ¹⁸U ulardin yet-mish ming kishini hammalliqqa, seksen ming kishini taghda tash késishke we ish qiliwatqanlar üstidin nazaret qilip turushqa üç ming alte yüz kishini teyinlidi.

Ibadetxanini sélish

1Pad. 6:1-38; 7:13-51

3¹Sulayman Yérusalémde Perwerdigar atisi Dawutqa ayan bolghan Moriya téghida, yeni Yebusiy Ornanning xaminida, Dawut teyyar qilip qoyghan yerde, Perwerdigarning öyini sélish ishini bashlidi. ²Sulaymanning seltenitining tötinchi yili, ikkinchi ayning ikkinchi küni u qurulusni bashlidi. ³Sulayman salghan Xudaning öyining uli mundaq: — uzunluqi (qedimki zamanda qollanghan ölchem boyiche) atmish gez, kenglik yigirme gez idi. ⁴Öyning aldidiki aywanning uzunluqi yigirme gez bolup, öyning kenglikige toghra kéletti; égzikliki yigirme gez idi; u ichini sap altun bilen qaplatti. ⁵U öyning chong zélining tamlirini archa-qarighay taxtayliri bilen qaplatti, andin kéyin sap altun qaplatti we üstige xorma derixining shekli bilen zenjir neqishlirini oydu. ⁶U öyni alamet chirayliq qilip tamlirini yene ésil tash-yaqutlar bilen zinnetletti. U ishletken altunlar pütünley parwayim altuni idi. ⁷U pütün öyni, öyning limliri, ishik bosugha-késhekliri, barliq tamliri we ishiklirini altun bilen qaplidi; u tamgha kérublarning neqishlirini oydu. ⁸Sulayman yene eng muqeddes jayni yasatti; uning uzunluqi yigirme gez bolup (öyning kenglik bilén teng idi), kenglikimu yigirme gez idi; u uning ichini pütünley sap altun bilen qaplatti; altun jemiý bolup alte yüz talant idi. ⁹Altun miqning éghirliqi jemiý ellik shekel boldi. Balixanilirining ichimu altun bilen qapladi.

¹⁰Eng muqeddes jay ichide u ikki kérubning heykilini yasap, ularni pütünley altun bilen qapli-di. ¹¹Ikki kérubning qanitining uzunluqi jemiý yigirme gez idi; bir kérubning bir qanitining uzunluqi besh gez bolup, öyning témigha tégip turatti; ikkinchi tereptiki qanitining uzunluqi-mu besh gez bolup, ikkinchi bir kérubning qanitigha yétetti. ¹²Yene bir kérubning qanitining uzunluqimu besh gez bolup, umu öy témigha tégip turatti; ikkinchi bir qanitining uzunluqimu besh gez bolup, aldinqi bir kérubning qanitigha yétetti. ¹³Bu ikki kérubning qanatli-ri yéyilghan halda bolup, uzunluqi jemiý yigirme gez kéletti; ikkila kérub öre turghuzulghan bolup, yüzli-ri öyning ichige qaraytti.

¹⁴Sulayman yene kök renglik, sösün renglik, toq qizil we aq renglik yip toqulmiliridin we nepis kanaptin öyning ichidiki perdisini yasatti, uning üstige kérublarni keshte qilip toqutti.

¹⁵Öyning aldigha yene égzikliki ottuz besh gez kélidighan ikki tüwrük yasap qoydu; her

3:2 «Sulaymanning seltenitining tötinchi yili, ikkinchi ay...» — bu waqit belkim miladiyedin ilgiriki 966-yili, 4-5-ayda bolushi mumkin idi.

3:3 «uzunluqi ... atmish gez, kenglik yigirme gez» — Muqeddes Kitabta ishlatilgen «gez» ademning qolining jeýnikidin barmaglarining uchighiche bolghan ariliqi (texminen 45 santimétr) idi.

3:4 «öyning ... égzikliki yigirme gez idi» — kona köchürmilerning köpinchisi mushu yerde «bir yüz yigrime gez idi» déyilidu. Biz mushu yerde kona «Suriyak» terjimisi we grék tilidiki bir kona terjimisine egishimiz.

3:8 «alte yüz talant» — 600 talant belkim 18.4 tonna idi.

3:9 «ellik shekel» — 50 shekel belkim 600 gram.

tüwrükning bëshining égzliki besh gez kéletti. ¹⁶ U yene (ichki kalamxanidikidek) marjansi-man zenjir yasitip, tüwrük bashliri üstige ornatti; u yüz dane anar yasitip ularni zenjirlerge ornatti. ¹⁷ U bu ikki tüwrükni öyning aldigha, birsini ong teripide, birsini sol teripide turghuzdi; u ong tereptikisini Yaqin, sol tereptikisini Boaz dep atidi.

4 ¹ Uzunluqi yigirme gez, kengliki yigirme gez, égzliki on gez kélidighan bir mis qurbangah yasatti. ² U mistin «déngiz» yasatti; uning shekli dügilek bolup, u girwikidin bu girwikigiche on gez kéletti; égzliki besh gez, aylanmisi ottuz gez idi. ³ «Déngiz»ning sirtqi asta qismi buqining shekli bilen chörüldürüp bételgen bolup, buqilar herbir gezge ondin, ikki qatar qilinip, mis «déngiz» bilen teng quyup chiqilghanidi. ⁴ Mis «déngiz»ni on ikki mis buqa kötürüp turatti; uning üchi shimalgha, üchi gherbke, üchi jenubqa, üchi sherqke qarap turatti. «déngiz» buqining dümbisige yatquzulghan bolup, buqilarning quyruqi ichi terepte idi. ⁵ Mis déngizning qélinliqi bir alqan bolup, chörisi chinining girwikidek niluper sheklide qilinghan, uninggha üç ming bat su patatti. ⁶ U yene on «yuyush dési» yasitip, beshini mis déngizning ong teripige, beshini sol teripige qoyghuzdi; köydürme qurbanliqlargha ishlitidighan buyum-eswablirining hemmisi shu daslarda yuyulatti; «déngiz» bolsa kahinlarning yuyunushi üçün ishliyletti.

⁷ U yene belgilengen shekilde on altun chiraghdan yasitip muqeddes jayning ichige ornatti; uning beshini ong terepke, beshini sol terepke qoydurdi. ⁸ Yene on shire yasitip muqeddes jayning ichige qoyghuzdi; uning beshini ong terepke, beshini sol terepke qoyghuzdi. U yene yüz dane altun chine yasatti.

⁹ U yene «kahinlar hoylisi», chong hoyla we chong hoylining derwazilirini yasatti we derwazilarning hemmisini mis bilen qaplati. ¹⁰ U mis «déngiz»ni ibadetxanining ong teripige, yeni sherqiy jenub teripige qoyghuzdi.

¹¹ Huram yene qazan, kürek we qacha-quchilarni etküzdü. Huram shu तरीقىде Sulayman padishah üçün Xudaning öyining barliq qurulush xizmitini püttürdi, ¹² Yeni ikki tüwrük, ikki tüwrükning üstidiki apqursiman ikki bash we bu ikki bashni yépip turidighan ikki torni yasitip püttürdi. ¹³ Shu ikki tor üstige qaychilashturulghan töt yüz anarni yasatti; bir torda ikki qatar anar bolup, tüwrük üstidiki apqursiman ikki bashni yépip turatti. ¹⁴ U on das tegliki we das teglikige qoyulidighan on «yuyush dési»ni, ¹⁵ «mis déngiz» we uning astidiki on ikki mis buqini yasatquzdi. ¹⁶ Qazan, kürek, wilka-ilmekler, we munasiwetlik barliq eswablarni Huram-Abi Perwerdigarning öyini dep Sulayman padishahqa parqiraydighan mista yasitip berdi. ¹⁷ Padishah bularni Iordan tüzlenglikide, Sukkot bilen Zeredatah otturida, shu yerdiki séghiz layda qélip yasap, quydurup chiqti. ¹⁸ Sulayman yasatquzghan bu eswablarning sani intayin köp idi; ketken misning éghirliqini ölchep bolmaytti.

¹⁹ Sulayman yene Xudaning öyi ichidiki barliq eswablarni yasatti — yeni altun xushbuygahni, «teqdim nan» qoyulidighan shirelerni ²⁰ we sap altunda qilinghan chiraghdanlar bilen chiragh-

3:16 «kalamxana» — «eng muqeddes jay»ning «kalamxana» dep atilishining sewebi, uningda Xuda Musa peyghemberge tapshurghan «ehde tash taxtiliri» (Xudaning kalami) sélinghan «ehde sanduqi» bar idi; we uning üstige belkim bezi waqtida, Bash kahin shu «eng muqeddes jay»gha kirgende, Xudaning bësharetleri ulargha kélishi mumkin idi.

3:17 «Yaqin» ... «Boaz» — «Yaqin» dégen söz «U musthekemleydu» dégen menide; «Boaz» belkim «küch bilen» yaki «qudrette» dégen menide bolushi mumkin. Ikki tüwrükning menisi shu chaghta «U (Xuda) buni (muqeddes öyini) qudret bilen musthekemleydu» dégenlik bolidu.

4:2 «déngiz» — kahinlar yuyunidighan chong bir dastur.

4:5 «üch ming bat su» — üç ming bat mushu yerde belkim texminen 30000 litr bolsa kérek idi. Ibadetxanidiki sxémilarni körting.

4:11 «Huram» — yeni Huram-abi. 2:13ni körüng.

4:17 «Zeredatah» — yaki «Zaretan» («1Pad.» 17:46ni körüng).

lirini yasatquzdi; bu chiraghlar belgilime boyiche ichki «kalamxana» aldida yandurush uchün boldi.²¹ U yene chiraghdanning gülliri, chiragh we pilik qaychilirining hemmisini altundin qildurdi (ular sap altundin idi).²² U yene péchaqlar, tawaqlar, piyale-qacha we küldanlarning hemmisini sap altundin qildurdi. U öyning ishiklirini, yeni ichidiki eng muqeddes jaygha kiridighan ichki qatlama ishikler we öyning «muqeddes jay»ining tashqiriqi ishiklirini altundin qildurdi.

5¹ Shuning bilen Sulayman Perwerdigarning öyi uchün qilidighan barliq quruluslar tamam bolghanda, u atisi Dawut Xudagha atap béghishlighan nersilerni (yeni kümüş, altun we hemme bashqa buyumlarni) élip kélip, Perwerdigarning öyining xezinilirige qoydurdi.

Sulayman ehde sanduqini ibadetxanigha élip kiridu

1Pad. 8:1-66

² Shu chaghda Sulayman Perwerdigarning ehde sanduqini «Dawut shehiri»din, yeni Ziondin yötkep kélish uchün Israil aqsaqallirini, qebile beglirini we Israil jemetlirining beglirini Yérusalémgha yighilishqa chaqirdi. ³ Buning uchün Israilning hemme ademli ri Étanim éyida, yeni yettinchi ayda, békitilgen héytta padishahning qéshigha yighildi. ⁴ Israilning hemme aqsaqalliri yétip kelgende Lawiylar ehde sanduqini kótürüp mangdi. ⁵ Ular ehde sanduqini, jamaet chédiri bilen uning ichidiki barliq muqeddes buyumlarni kótürüp élip chiqti. Kahinlar bolghan Lawiylar mushularni élip chiqti.

⁶ Sulayman padishah we barliq Israil jamaiti ehde sanduqining aldida méngip, köplikidin sanini élip bolmaydighan san-sanaqsiz qoy bilen kalini qurbanliq qiliwatatti. ⁷ Kahinlar Perwerdigarning ehde sanduqini öz jayigha, ibadetxanining ichki «kalamxana»sigha, yeni eng muqeddes jaygha élip kirip kérublarning qanatlarining astigha qoydi. ⁸ Kérublarning yéyilip turghan qaniti ehde sanduqining orni üstide bolghachqa, ehde sanduqi bilen uni kótürüp turidighan baldaqlarni yépip turatti. ⁹ Bu baldaqlar sanduqning tutquchlaridin nahayiti uzun chiqip turghachqa, kalamxanining aldida turup ehde sanduqining yénidiki ikki baldaqning uchlarini körgili bolatti, biraq öyning sirtida ularni körgili bolmaytti; bu baldaqlar taki бүгүнге qeder shu yerde turmaqta. ¹⁰ Ehde sanduqining ichide Musa peyghember Horeb téghida turghanda ichige salghan ikki taxtaydin bashqa héchnerse yoq idi (Israillar Misir zéminidin chiqqandin kéyin Perwerdigar ular bilen Horebde ehde tüzgenidi).

¹¹ Kahinlar muqeddes jaydin chiqishti (shu yerde hazir bolghan barliq kahinlar, öz nöwitage qarimay özlirini Xudagha atap pakizlighanidi; ¹² neghme-nawachi barliq Lawiylar, jümlidin Asaf, Héman, Yedutun we ularning oghulliri hem qérindashliri chekmen tonlirini kiyiship,

4:20 «kalamxana» — «eng muqeddes jay»ning yene bir atilishidur. 3:16diki izahatni körüng.

4:22 «péchaqlar» — yaki «pilik qaychiliri» yaki «laxshigirlar». «U öyning ishiklirini, yeni ichidiki eng muqeddes jaygha kiridighan ichki qatlama ishikler ... altundin qildurdi» — bashqa birxil terjimisi «U öyning ishikliri, yeni eng muqeddes jayning ichige kiridighan qatlama ishikler we öyning «muqeddes jay»ining tashqiriqi ishiklirining turum-ülgüjeklirini altundin qildurdi».

5:3 «yettinchi ayda békitilgen héyt» — bu héyt «kepiler héyti» (yene «chédir héyti» yaki «méwe hosul héyti»mu dep atilatti), 7-ayning 15-22 künliride ötküzülüdu («Law.» 23:34). Israilning erliri uninggha Yérusalémda qatnishishi lazim idi. 5:5 «jamaet chédiri» — yaki «jamaet yighilidighan chédir», yeni «ibadet chédiri».

5:7 «kalamxana» — «eng muqeddes jay»ning yene bir atilishidur. 3:16diki izahatni körüng.

5:9 «bügünge qeder...» — bu ibare shuni ispatlayduki, «Tarix-tezkire»ning xatirilirining köpinchisi ibadetxana téxi öz jayida turghan waqtda, sürgün bolushtin ilgiri yézilghan (36-bab, 11-23-ayetlerni belkim kéyinki bir xatirichi qoshup yazghan).

5:10 «Horeb téghi» — Sinay téghining bashqa bir ismidur.

5:11 «Kahinlar... özlirini Xudagha atap pakizlighanidi» — mushu «pakizlash» Tewrattiki taharet belgilimilerge emel qilishtin ibaret idi (mesilen, «Law.» 21-bab, 22:1-9ni körüng).

qurbangahning sherqide turup chang, tembur we chiltarlar chélishiwatqanidi; ular bilen bile kanay chéliwatqan yene bir yüz yigirme kahin bar idi) ¹³ we shundaq bolduki, kanaychilar bilen neghme-nawachilar hemmisi birdek chélip, bir awaz bilen Perwerdigargha teshekkür-hemodusana éytiwatqanda, yeni kanaylar, janglar we herxil sazlarni chélip, yuqiri awaz bilen «Perwerdigar méhribandur, özgermes muhebbiti ebedil'ebedgichidur» dep Perwerdigarni medhiyelewatqanda — shu hamam ibadetxana, yeni Perwerdigarning öyi bir bulut bilen tol-duruldi; ¹⁴ kahinlar eshu bulut tüpeylidin wezipilirini ötüşke turalmaytti, chünki Perwerdigarning julasi Xudaning öyini toldurghanidi.

⁶ ¹ Bu peyette Sulayman: — Perwerdigar tum qarangghuluq ichide turimen, dep éytqanidi; ² Lékin, i Perwerdigar, men Séning üçün bir heywetlik makan bolsun dep, Sen menggü turidighan bir öyni yasidim, dédi.

³ Andin padishah burulup barliq Israil jamaitige bext tilidi; Israilning barliq jamaiti uning aldi-da turatti. ⁴ U mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigargha teshekkür-medhiye bolghay! U Öz aghzi bilen atam Dawutqa wede qilghanidi we Öz qoli bilen uni emelge ashurdi. U eslide Dawutqa: —

⁵ «Men Öz xelqim Israilni Misir zéminidin élip chiqqan kündin buyan namim üçün bu yerde bir öy salay dep Israilning herqaysi qebililirining sheherliridin héchqaysisini tallimidim, yaki xelqim Israilgha hökümrän bolushqa héchqaysi ademni tallimidim; ⁶ halbuki, Men namim shu yerde bolsun dep Yérusalémni tallidim we xelqim bolghan Israilgha hökümränliq qilsun dep Dawutni tallidim» dégenidi.

⁷ Emdi atam Dawutning Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bir öy sélish arzu-niyiti bar idi. ⁸ Biraq Perwerdigar atam Dawutqa: «Könglüngde Méning namimgha bir öy ya-sashqa qilghan niyiting yaxshidur; ⁹ emma shu öyni sen yasimaysen, belki pushtungdin bolidighan oghlung, u Méning namimgha atap shu öyni salidu», dégenidi.

¹⁰ Mana emdi Perwerdigar Öz sözige emel qildi. Men Perwerdigar wede qilghinidek, atamning ornini bésip, Israilning textige olturdum; Israilning Xudasi Perwerdigarning namigha atap bu öyni saldim. ¹¹ Men bu öyde ehde sanduqini qoydum; ehde sanduqi ichide Perwerdigarning Israillar bilen tüzgen ehde taxtiliri bardur» dédi.

Sulayman Israil üçün dua qilidu

¹² Andin Sulayman Israilning barliq jamaitige yüzlinip, Perwerdigarning qurbangahining aldi-da turup qollarini kötürüp: — ¹³ (chünki baya Sulayman mistin uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égzikliki üç gez kélidighan bir peshtaq yasitip, tashqiriqu hoylining otturisigha jaylasht-urghanidi. U ene shu peshtaq üstige chiqip turup, pütkül Israil jamaiti aldida yükünüp olturup, asmangha qarap ghulichini yayghanidi) ¹⁴ — u mundaq dua qildi: — I Israilning Xudasi Perwer-digar! Ne asmanda ne zéminda Sendek Xuda yoqtur; Séning aldingda pütün qelbi bilen mangidighan Öz qulliring üçün ehdengde turup özgermes muhebbitignü körsitisen. ¹⁵ Chünki Sen Öz qulung atam Dawutqa bergen wedide turdung; Sen Öz aghzing bilen éytqan sözüngni mana bügünkidek Öz qolung bilen wujudqa chiqarding. ¹⁶ Emdi hazir, i Israilning Xudasi Perwerdigar, Öz qulung atam Dawutqa: — «Eger séning ewladliring öz yollirigha segek bolup sen Méning aldimda mangghandek, qanunumgha emel qilip mangsila, sanga ewladingdin Israilning textide olturidighan bir zat kem bolmaydu» dep bergen wedengde turghaysen. ¹⁷ Emdi hazir, i Israilning Xudasi, Sen qulung Dawutqa éytqan sözliring emelge ashurulghay, dep ötünimen!

¹⁸ Lékin Xuda Özi rastla yer yüzide insanlar bilen makan qilamdu? Mana, asmanlar bilen as-

manlarning asmini Séni sighthuralmaydighan yerde, men yasighan bu öy qandaqmu Séning makaning bolalisun?! ¹⁹ Lékin i Perwerdigar Xudayim, qulungning dua we iltijasigha qulaq sélip, qulungning Sanga kötürgen nidasi we tilikini anglighaysen. ²⁰ Shuning bilen Öz közliringni kéche-kündüz bu öyge, yeni Sen: «Méning namimni u yerde ayan qilimen» dep éytqan jaygha kéche-kündüz tikkeysen; Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasigha qulaq salghaysen...

²¹ Qulung we xelqing Israil bu jaygha qarap dua qilghan chaghda, ularning iltijalirigha qulaq sélip, Öz makaning qilghan asmanlardin turup anglighaysen, anglighiningda ularni kechürgeysen.

²² Eger birsi öz qoshnisigha gunah qilsa we shundaqla ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse, bu qesem bu öydiki qurbangahningning aldigha kelse, ²³ Sen qesemni asmanda turup anglap, amal qilip Öz bendiliring otturısında höküm chiqarghaysen; gunahi bar ademning gunahini özige qayturup, öz yolini öz béshigha yandurup, gunahsiz ademni aqlap öz adilliqigha qarap uninggha heqqini bergeysen.

²⁴ Öz xelqing Israil Séning aldigha gunah qilghini üçün düshmendin yéngilse, yamanliqidin qaytip bu öyde turup, namingni étirap qilip sanga dua bilen iltija qilsa, ²⁵ Sen asmanda anglap, Öz xelqing Israilning gunahini kechürüp, ularni Sen ata-bowilirigha we özlirige teqdim qilghan zémingha qayturup kelgeysen.

²⁶ Ular Sanga gunah qilghini üçün asman étilip yamghur yaghmaidighan qiliwétilgen bolsa, lékin ular bu jaygha qarap Sanga dua qilip namingni étirap qilip, Séning ularni qiyinchiliqqa salghining tüpeylidin öz gunahidin yénip towa qilsa, ²⁷ Sen asmanda turup qulaq sélip, qul-liringning we xelqing Israilning gunahini kechürgeysen; chünki Sen ulargha méngish kérek bolghan yaxshi yolni ögitisen we Öz xelqingge miras qilip bergen zéminning üstige yamghur yaghdurisen!

²⁸ Eger zéminda acharchiliq ya waba bolsa, ya ziraetler dan almisa ya hal chühse ya uni chéketkiler yaki chéketke lichinkiliri bésiwalsa, ya düshmenler ularning zémindiki sheherlirining qowuqlirigha hujum qilip qorshiwalsa, ya herqandaq apet ya késellik bolsa, ²⁹ undaqa barliq xelqing Israil bolsun, herqandaq kishi bolsun, özige kelgen apetni we öz derdini bilip, qollarini bu öyge sunup, meyli qandaq dua yaki iltija qilsun, ³⁰ emdi Sen turuwatqan makaning asmanda turup anglap, kechürüm qilghaysen, Sen herbir ademning qelbini bilgechke, özining yollarini özige yandurghaysen (chünki Senla, peqet Senla hemme insan balilirining qelblirini bilgüchidursen); ³¹ shundaq qilip, ular Sen ata-bowilirimizgha teqdim qilghan zéminda olturup ömri-ning hemme künliride Sendin qorqup yollirigha mangidighan bolidu.

³² Öz xelqing Israildin bolmighan, Séning ulugh naming, qudretlik qolung we sozghan biliking tüpeylidin yiray-yiraqlardin kelgen musapir bolsa, u kélip bu öy terepke qarap dua qilsa, ³³ Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda uninggha qulaq sélip, u musapir Sanga nida qilip tiliginining hemmisige muwapiq qilghaysen; shuning bilen yer yüzidiki barliq eller namingni tonup yétip, Öz xelqing Israildek Sendin qorqidighan bolup, men yasighan bu öyning Séning naming bilen atalghinini bilidu.

³⁴ Eger Séning xelqing Séning tapshuruqung bilen düshmini bilen jeng qilishqa chiqqanda, Sen tallighan bu sheherge, shundaqla men naminggha atap yasighan bu öy terepke qarap Sen Perwerdigargha dua qilsa, ³⁵ Sen asmanlarda turup ularning duasi bilen iltijasigha qulaq sélip, ularni nusretke érishtürgeysen.

6:20 «Öz qulungning u jaygha qarap qilghan duasi» — yaki bolmisa: «Öz qulungning u jay toghrisidiki duasi...»

6:22 «Eger... ishning rast-yalghanliqini békitish üçün qesem ichküzülse...» — bundaq qesem toghruluq «Chöl.» 11:5-31ni körüng. «Qesem bu öydiki qurbangahning aldigha kelse...» mumkinchiligi barki, Israilda mushundaq qesemlerni ichish üçün qurbangahning aldigha kélish kérek emes idi, peqet: «Xudaning qurbangahi aldida qesem qilimenki...» dégendek sözler éytilghan bolsa «neq qurbangah aldida turghandek» hésablinatti.

6:33 «bu öyning Séning naming bilen atalghini» — bu ibare Xudaning ibadetxanisi toghruluq «bu öy Méningkidur» we «bu öyde Méning kim ikenlikim ayan qilinidu» dégendek ikki meqsitini körsitidu.

³⁶ Eger ular Sanga gunah sadir qilgan bolsa (chünki gunah qilmaydighan héchkishi yoqtur) Sen ulargha ghezeplinip, ularni dushmanlirining qoligha tapshurghan bolsang, bular ularni yiraq-yéqingha, öz zéminigha sürgün qilip élip barghan bolsa, ³⁷ lékin ular sürgün qilinghan yurtta es-hoshini tépip towa qilip, özi sürgün bolghan yurtta Sanga: — Biz gunah qilip, qe-bihlikke bérilip Sendin yüz örüp kettuq, dep yélinisa, ³⁸ — eger ularni sürgün qilghanlarning zéminida pütün qelbi we pütün jénidin Séning teripingge yénip, Sen ularning ata-bowilirigha teqdim qilghan zémingha, Sen tallighan sheher terepke we men naminggha atap yasighan bu öy terepke yüzini qilip dua qilsa, ³⁹ Sen turuwatqan makaning bolghan asmanlarda turup ularning duasi we iltijalirini anglap ular üçün höküm chiqirip, Öz xelqingning Sanga sadir qilghan gunahini kechürüm qilghaysen; ⁴⁰ emdi i Xudayim, Sendin ötünimen, bu yerde qilghan dualar-gha közüng ochuq, quliqing ding bolghay!

⁴¹ Emdi ornungdin turghin, i Perwerdigar Xuda, Sen qudritingning ipadisi bolghan ehde sanduqing bilen, Öz aramgahinggha kirgeysen!

Kahinliring heqqaniylik bilen kiydürölsun, Mömin bendiliring yaxshiliqingdin shadlansun!

⁴² I Perwerdigar Xuda, Özüng mesih qilghiningning yüzini yandurmighaysen; Qulung Dawutqa körsetken özgermes muhebbitingni ésingde tutqaysen!..»

Sulayman ibadetxanini Xudagha béghishlaydu

7¹ Sulayman duasini tügitishigila, asmandin ot chüshüp köydürme qurbanliq hemde bashqa qurbanliqlarni qoymay köydürüwetti; Perwerdigarning shan-sheripi öyni toldurdi. ² Perwerdigarning shan-sheripi öyni tolduruwetkechke, kahinlar Perwerdigarning öyige kirelmidi. ³ Ot chüshkenlikini we Perwerdigarning shan-sheripi öyning üstide toxtighanliqini körüp, Israillarning hemmisi tash yatquzulghan meydanda yükünüp bash urup: «Perwerdigar méhribandur, Uning özgermes muhebbiti menggügiche turidu!» dep Perwerdigargha ibadet qilip teshekkür-medhiye oqushti. ⁴ Padishah we pütkül xelq Perwerdigarning aldida qurbanliqlirini sundi. ⁵ Sulayman padishah yigirme ikki ming kala, biryüz yigirme ming qoyni qurbanliq qilip sundi. Shundaq qilip padishah we pütkül xelq Xudaning öyini Xudagha béghishlidi. ⁶ Kahinlar we shundaqla Perwerdigargha atighan sazlarni tutqan Lawiylar öz orunlirida turatti (padishah Dawut bu sazlarni Perwerdigarning medhiyiside ishletkili yasighanidi, u Perwerdigargha: «Uning özgermes muhebbiti ebedgichidur» dep medhiye oqughinida ularni ishletti); kahinlar Lawiylarning udulida turup kanay chélishatti; Israillarning hemmisi shu yerde öre turushqanidi.

⁷ Sulayman Perwerdigarning öyining aldidiki hoylisining otturisini ayrip muqeddes qilip, u yerde köydürme qurbanliqlar we inaliq qurbanliqlirining yaghlirini sundi; chünki Sulayman yasatqan mis qurbangah köydürme qurbanliqlar, ash hediyliri we qurbanliqlarning yaghlirini qobul qilishqa kichik keldi. ⁸ Shuning bilen u waqitta Sulayman we uning bilen bolghan pütün Israil, yeni Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip Misir éqinighiche hemme yerlerdin kelgen zor bir jamaet héyt ötküzdi. ⁹ Sekkizinci küni ular tentenilik bir ibadet yighilishi ötküzdi; ular yette kün qurbangahni Xudagha atap béghishlighanidi andin ular yene yette kün héyt ötküzdi. ¹⁰ Yettinchi aying yigirme üçinchi küni padishah xelqni öz öy-chédirlirige qayturdi; ular

6:42 «Özüng mesih qilghining» — bu, belkim Dawutning ewladi bolghan Sulayman padishahning özi üçün qilghan duasi. Xudaning «mesih qilghini» toghruluq «Zebur» 2-küy we izahatlarni körüng. «qulung Dawutqa körsetken özgermes muhebbiting» — shübhisizki, bu ibare Xudaning Dawutqa qilghan barliq wedilirini öz ichige alidu.

7:8 «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...» — yaki «Libo-Xamattin tartip...».

7:9 «... Yene yette kün héyt ötküzdi» — «kepiller héyti» békitilgen waqit yette kün idi. Israillar mushu waqitqa yene yette

« Tarix-tezkire «2» »

Perwerdigarning Dawutqa, Sulaymangha we Öz xelqi Israilgha qilghan yaxshiliqliri üçhün qel-bide shad-xuram bolup qaytip ketti.

¹¹ Shundaq qilip Sulayman Perwerdigarning öyini we padishahning ordisini yasap püttürdi. Sulaymanning könglige Perwerdigarning öyide we özining ordisida néme qilish kelgen bolsa, shu ishlarning hemmisi ongushluq pütti..

Perwerdigar Sulaymangha wede hem agah béridu

1Pad. 9:1-9

¹² Andin Perwerdigar kéchide Sulaymangha ayan bolup uninggha: «Men séning duaying-ni anglidim we Özümghimu bu jayni «qurbanliq öyi» bolushqa tallidim. ¹³ Eger Men asmanni yamghur yaghtmaydighan qilip étiwetsem yaki chéketkilerge zémindiki mehsulatlarni yep tashlashni buyrusam we yaki xelqim arisigha waba tarqitiwetsem, ¹⁴ shu chaghda namim bilen atalghan bu xelqim özini kemter tutup, dua qilip yüzümni izlep, rezil yolliridin yansa, Men as-manda turup anglap, ularning gunahini kechürimen we zéminini saqaytimen. ¹⁵ Emdi bu yerde qili-nghan dualargha Méning közlim ochuq we qulaqlirim ding bolidu. ¹⁶ Men emdi namim menggü bu yerde ayan qilinsun dep bu öyni tallap, uni Özümge muqeddes qildim; közümmu, qelbimmu hemishe shu yerde bolidu.

¹⁷ Sen bolsang, atang Dawutning aldimda mangghinidek senmu sanga buyrughinimning hem-misige muwapiq emel qilish üçhün belgilimilirim we hökümlirimni tutup aldimda mangsang,

¹⁸ Men emdi atang Dawutqa: «Israilning textide sanga ewladingdin olturushqa bir zat kem bol-maydu» dep ehde qilghinimdek, Men séning padishahliq textingni Israilning üstide mehkem qilimen. ¹⁹ Biraq eger siler Méningdin yüz örüp, Men silerning aldinglarda jakarlighan belgi-limilirim we emrlirimni tashlap, bashqa ilahlarning qulluqigha kirip choqunsanglar, ²⁰ shu chaghda Men Israilni ulargha teqdim qilghan zéminidin yulup tashlaymen; we Öz namimni körsitishke Özümge muqeddes qilghan bu öyni nezirimdin tashlaymen we Israilni hemme xelqler arisida söz-chöçek we tapa-tenining obyékti qilimen; ²¹ bu öy gerche hazir ulugh bolsimu, shu zamanda uningdin ötkenlerning hemmisi qattiq heyran qiliship: «Perwerdigar bu zémingha we bu öyge némishqa shundaq qilghandu?» dep soraydu. ²² Kishiler: — Chünki zémindiki xelqler ata-bowilirining Xudasi, yeni ularni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdi-garni tashlap, özlirini bashqa ilarhlargha baghlap, ulargha sejde qilip qulluqida bolghanliqi üçhün, U bu pütkül külpetni ularning béshigha chüshürüptu, dep jawab béridu.

Qurulushlar we soda-sétiqlar

1Pad. 9:10-28

8 ¹ Shundaq boldiki, yigirme yil ötüp, Sulayman Perwerdigarning öyi bilen padishahning öyini yasap bolghandin kéyin, ² u Hiram özige sowgha qilghan sheherlerni qaytidin qurup chiqti; Israilar shu yerde olturaqlashti.

³ Sulayman Xamat-Zobah shehirige bérup uni ishghal qildi.

⁴ U yene chöldiki Tadmorni we özining Xamatta qurghan barliq xezine sheherlirini yene ong-shitip qurdi. ⁵ U yene Üstünki Beyt-Horon bilen Astinqi Beyt-Horonni sépil, baldaqliq qowuqliri

kün qoshti.

7:11 «orda» — bu ayyete «öy» dégen söz bilen ipadilidu.

7:14 ...ularning zéminini saqaytimen — mushu dégenlik Xudaning qehetchilik, chéketkiler we wabalar yetküzgen ziyanni eslige keltürüşini körsitidu.

7:21 «bu öy gerche hazir ulugh bolsimu...» — bashqa birxal terjimisi: «bu öy bir xarabe bolidu,...»

8:2 «Hiram» — yaki «Huram», yeni Turning padishahi.

bolghan qorghanliq sheherlerge aylandurdi; ⁶ Baalatni, shundaqla özige xas hemme xezine sheherlirini, «jeng harwisi sheherliri»ni, atliqlarni orunlashturghan sheherlerni we Yérusalémda, Liwanda we özi soraydighan barliq zéminda xalighinini bina qildi.

⁷ Israildin bolmighan Hittiylar, Amoriylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylardin Israil zéminida qélip qalghanlarning hemmisini bolsa, ⁸ Sulayman bularni, yeni Israillar pütünley yoqatmighan ellerning qalghan ewladlirini qulluq hashagha tutti. Ular бүгүнкү күнгиче shundaq bolup keldi. ⁹ Lékin Israillardin Sulayman öz ishliri üçün héchkimni qul qilmay, belki ularni leshker, hökümdar-emeldar, harwa bilen atliqlarning serdarliri qildi. ¹⁰ Bulardin padishah Sulaymanning ishligüchilerning üstige qoyghan chong nazarethchiliri bolup, ikki yüz ellik idi.

¹¹ Sulayman Pirewnning qizini «Dawutning shehiri»din özi uninggha saldurghan ordigha ekeltürdi; chünki u: «Ayalimning Israil padishahi Dawutning ordisida turushi muwapiq emes; chünki Perwerdigarning ehde sanduqi barghanliki jaylarning hemmisi muqeddestur», — dédi..

¹² Sulayman bu chaghda Perwerdigarning qurbangahida, yeni muqeddes jayning aywinining aldigha saldurghan qurbangahta Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq teqdim qilatti; ¹³ — yeni Musa peyghemberning tapshuruqi boyiche, her küni, shabat künliride, ayning birinchi künliride we her yilda üç qétim ötküzüldighan alahide héyt künliride — «pétir nan héyti», «heptiler héyti» we «kepiler héyti»diki künlerde békitilgen burchluq qurbanliqlarni qilatti..

¹⁴ Sulayman yene atisi Dawutning belgilep bergini boyiche kahinlarning xizmetlirining we Lawiylarning burchlirining ada qilinishi üçün nöwet-guruppilarni békitti; Lawiylarning her küni medhiye oqush we kahinlarning aldida xizmetlerni ada qilish burchi bar idi. Sulayman yene derwaziwenlerni nöwiti boyiche her derwazining xizmitini qilishqa békitti; chünki Xudaning adimi Dawutning buyruqi shundaq idi. ¹⁵ Kahin-lawiylar padishahning kahinlarga we Lawiylargha buyrughanliridin, meyli qandaq ish bolsun yaki xezinilerge dair ish bolsun héch bash tartmaytti.

¹⁶ Perwerdigarning öyini sélishta, öy uli sélinghan künden tartip pütükche Sulaymanning barliq qurulus ishliri puxta tamamlandi. Shundaq qilip Perwerdigarning öyi pütüti.

¹⁷ Andin Sulayman Édom zéminida Qizil déngiz boyidiki Ezion-Geberge we Élatqa qarap mangdi. ¹⁸ Huram padishah öz xizmetkarliri arqiliq kémiler we déngiz yollirigha pishshiq ademlirini Sulaymanning yénigha ewetti. Ular Sulaymanning xizmetkarliri bilen bille Ofirgha bérp, u yerdin töt yüz ellik talant altun élip, uni padishah Sulaymanning qéshigha yetküzüp keldi..

8:8 «Israillar pütünley yoqatmighan eller...» — bu weqeler Yeshua peyghember zamanida bolghan. Tewrattiki «Yeshua»ni körüng. Mushu hasharchilar 13:5-16de xatirilengenlerdin bashqa hasharchilar bolsa kérek idi. «ular бүгүнкү күнгиче shundaq bolup keldi» — bu söz Israillar téxi öz wetinide turghan waqtida xatirilengen, elwette.

8:10 «chong nazarethchiliri... ikki yüz ellikidi» — «1Pad.» 9:23de bu san besh yüz ellik déyilidu. Belki bu sanlar bashqa-bashqa waqittiki ehwallarni körsitishi mumkin.

8:11 «Sulayman Pirewnning qizini ... özi uninggha saldurghan ordigha ekeltürdi; chünki u: «Ayalimning Israil padishahi Dawutning ordisida turushi muwapiq emes» — uning shundaq orunlashturushining sewebi, Pirewnning qizi Yehudiy bolmighachqa we belkim Perwerdigardin qorqmighanliqi üçün idi.

8:13 «pétir nan héyti» — yene «ötüp kétish héyti» yaki «pasxa héyti» dep atilidu. Emeliyette «ötüp kétish héyti» «pétir nan héyti»ning birinchi künidila ötküzilidu. «kepiler héyti» — «heptiler héyti» — yeni «deslepki hosul héyti» dep atilidu.

8:18 «töt yüz ellik talant altun» — 450 talant belkim 15 tonna idi. «Huram öz xizmetkarliri arqiliq kémiler we déngiz yollirigha pishshiq ademlirini Sulaymanning yénigha ewetti. Ular ... Ofirgha bérp, u yerdin ... altun élip, uni padishah Sulaymanning qéshigha yetküzüp keldi» — Huramning kémiliri belkim yuqirida 17-ayette tilgha élinghan Ezion-Geber we Élat dégen portlarga bérp-kéletti.

Shébaning ayal padishahi danaliqni izdep kélidu

1Pad. 10:1-3

9¹ Shébaning ayal padishahi bolsa Sulaymanning dangq-shöhritini anglap, uni qiyin chigish-soallar bilen sinighili Yérusalémgha keldi. U xushbuy buyumlar, intayin tola altun we yaqut-göherler artilghan tögilerni élip, chong debdebe bilen keldi. Sulaymanning qéshigha kelgende öz könglige pükken hemme ish toghruluq uning bilen sözleshti. ² Sulayman uning hemme sorighanlirigha jawab berdi. Héchnéme Sulaymangha qarangghu emes idi, belki hemmisi uninggha jawab berdi.

³ Shébaning ayal padishahi Sulaymanning danaliqigha, yasighan orda-saraygha, ⁴ dastixandiki taamlargha, emeldarlarning qatar-qatar olturushlirigha, xizmetkarlirining qatar-qatar turushlirigha, ularning kiygen kiyimlirige, uning saqiyliri we ularning kiygen kiyimlirige we uning Perwerdigarning öyide atap sunghan köydürme qurbanliqlirigha qarap, üni ichige chüshüp ketti.

⁵ U padishahqa: — Men öz yurtumda silining ishliri we danaliqliri toghrisida anglighan xewer rast iken; ⁶ emma men kélip öz közlim bilen körmigüche bu sözlerge ishenmigenidim; we mana, men hetta yériminimu anglimighan ikenmen; silining danaliqliri bilen beriket-bayashatliqliri men anglighan xewerdin ziyade iken. ⁷ Silining ademliiri némidégen bextlik-hel Hemishe silining aldilirida turup danaliqlirini anglaydighan bu xizmetkarliri neqeder bextlik-tur! ⁸ Silidin söyüngen, silini özi üçün Israilning textige olturghuzghan Perwerdigar Xudaliri mubarektur! Xudaliri Israilgha baghlighan muhebbiti üçün, ularni menggü mezmüt tursun dep U silini toghra höküm we adalet sürgili ular üstige padishah qildi, dédi.

⁹ U padishahqa bir yüz yigirme talant altun, intayin köp xushbuy buyumlar we yaqut-göherlerni sowgha qildi. Shébaning ayal padishahi Sulayman padishahqa sunghan shunche zor miqdardiki xushbuy buyumlar shuningdin kéyin héch körüngen emes ¹⁰ (Ofirdin altunlarni epkélidighan Huramning xizmetkarliri we Sulaymanning xizmetkarliri yene intayin zor miqdardiki sendel yaghichini we yaqut-göherlernimu élip keldi. ¹¹ Padishah sendel yaghichidin Perwerdigarning öyi üçün we padishahning ordisi üçün pelempeyler yasap hem neghmenawachilar üçün chiltarlar we sazlar shuningdin yasatti. Shundaq ésil sendel yaghichi Yehuda zéminida bu waqitqiche héch körülüp baqmighanidi). ¹² Sulayman padishah Shébaning ayal padishahigha uning özige qilghan sowghiliridin ashurup sowgha tutti, ayal padishahning köngli tartqan hemmini — néme sorisa, shuni berdi; andin u xizmetkarliri bilen yolgha chiqip öz yurtigha qaytip ketti.

Sulaymanning bayliqliri

1Pad. 10:14-29

¹³ Sulaymangha her yili keltürülgen altunning özi alte yüz atmish alte talant idi. ¹⁴ Bu kirimdin bashqa, oqetchi-tijarechiler, barliq ereb padishahlar we öz zéminidiki emeldarlarmu altunkümüşlerni élip Sulaymangha tapshuratti.

¹⁵ Sulayman padishah ikki yüz chong siparni soqturdi we her sipargha alte yüz shekel altun ketti. ¹⁶ Shundaqla üç yüz qalqanni yapilaqlanghan altundin yasidi; herbir qalqanni yasashqa üç yüz shekel altun ishlitildi; padishah ularni «Liwan ormini sariyi»gha ésip qoydi.

¹⁷ Padishah pil chishliridin chong bir text yasap, uni sap altun bilen qaplatti. ¹⁸ Textning alte

9:4 «üni ichige chüshüp ketti» — ibraniy tilida «uningda roh qalmidi». Démek, intayin heyran qaldi.

9:11 «shundaq ésil sendel yaghichi» — yaki «undaq sazlar».

9:13 «alte yüz atmish alte talant» — 666 talant, 22 tonna.

9:15 «alte yüz shekel» — 600 shekel belkim 7 kilogramgha yéqin.

9:16 «üch yüz shekel» — 300 shekel belkim 3.5 kilogramgha yéqin. «Liwan ormini sariyi» — Sulaymanning ordising «Liwan ormini sariyi» dep atilishining sewebi uning qurulushida Liwandin keltürülgen chirayliq kédir yaghachlirini köp ishletkenlikdin bolghanidi. Orda ichide «kédir yaghichi tüwrükidin töt qatar» bolghini üçün «ormandek» körüngen bolsa kérek.

qewetlik pelempeyi bar idi, uning bir altun putperisi text bilan tutiship turatti; orundugning ikki yénida tayanghuchisi bar idi, herbir tayanghuchning yénida birdin öre turghan shirning heykili bar idi. ¹⁹ Alte qewetlik pelempeyning üstide, ong we sol teripide öre turghan on ikki shirning heykili bolup, herbir basquchning ong-sol teripide birdin bar idi; bashqa héchqandaq elde uninggha oxshash yasalgini yoq idi.

²⁰ Sulayman padishahning barliq jam-piyaliliri altundin yasalgan; «Liwan ormini Sarayi»diki barliq qacha-quchilar tawlanghan altundin yasalgan; Sulaymanning künliride kümüş héchnéme hésablinatti. ²¹ Chünki padishahning kémiliri Huramning xizmetkarliri bilen bille Tarshishqa béríp turatti; «Tarshish kéme»ler her üç yilda bir qétim kélip altun-kümüş, pil chishliri, maymunlar we tozlarni ekéletti.

²² Sulayman padishah yer yüzidiki barliq padishahlardin bayliqta we danaliqta üstün idi. ²³ Xudaning Sulaymanning könglige salghan danaliqini anglash üçün yer yüzidiki barliq padishahlar uning bilen didarlishish arzusi bilen kéletti; ²⁴ kelgenlarning hemmisi öz sowghitini élip kéletti; yeni kümüş qacha-quchilar, altun qacha-quchilar, kiyim-kéçekler, dubulgha-sawutlar, tétitqular, atlar we qéchirlarni élip kéletti. Her yili ular belgilik miqdarda shundaq qilatti.

²⁵ We Sulaymanning jeng harwisigha qatidighan atliri üçün töt ming éghili bar idi, shuningdek on ikki ming atliq eskiri bar idi; u ularni «jeng harwisi sheherliri»ge we özi turidighan Yérusalémgha orunlashturdi. ²⁶ Sulayman Efrat deryasidin Filistiye zéminighiche taki Misirning chégrisigha qeder bolghan barliq padishahliqlar üstidin hökümraniq qildi. ²⁷ Padishah Yérusalémda kümüşni tashtek köp, kédír derexlirini jenubiy tüzlengliktiki üjme derexlirige oxshash nurghun qildi. ²⁸ Kishiler atlarni Misirdin we herqaysi yurtlardin Sulaymangha yetküzüp béríp turatti.

²⁹ Sulaymanning bashqa emelliri bashtin axirighiche «Natan peyghemberning bayanliri», «Shilohliq Axiyahning bishariti», shundaqla Nibatning oghli Yeroboam toghruluq «Aldin körgüchi Iddo körgün alamet körünüşler» dégen kitablarga pütülgen emesmidi?.

³⁰ Sulayman Yérusalémda turup pütün Israilning üstidin qiriq yil seltenet qildi. ³¹ Sulayman ata-bowiliri arisida uxlidi; xalayıq uni atisi Dawutning shehiride depne qildi; uning oghli Rehoboam uning ornigha padishah boldi.

Israil ikkige bölünüp kétidu — shimaliy qebililer Rehoboamgha qarshi chiqidu

1Pad. 12:1-24

10 ¹ Rehoboam Sheqemge bardı; chünki pütkül Israil uni padishah tikligili Sheqemge kelgenidi. ² Nibatning oghli Yeroboam shu ishni anglighanda shundaq boldiki, Misirdin qaytip keldi (chünki u Sulayman padishahtin qéchip Misirda turuwatatti). ³ Emdi xalayıq adem

9:21 «Tarshish — «Tarshish» dégen isim Ispaniye, shimaliy Afrika yaki Britanniye yaki üçining hemmisini körsitidu. «Tarshish kéme» — belkim Tarshish dégen portqa béríp kélish sepirige chidamlıq bolghan kémını körsitetti.

9:24 «tétitqular» — yaki «xushbuy buyumlar».

9:25 «jeng harwisigha qatidighan atliri üçün töt ming éghil» — yaki «atlar üçün töt ming éghili, jeng harwiliri we...». «on ikki ming atliq eskiri» — yaki peqet «on ikki ming atliri».

9:27 «kédír derexliri» — yaki «kédír yaghichi». Lékin bizningche Sulayman kédír yaghichini ishlipla qalmay, shu chiraylıq derexlerdin Yérusalém etrapigha köp tiktürdi («Top.» 2:5ni körüng). «jenubiy tüzlenglik» — ibranıy tilida «Shefelah» — bu yer ismi.

9:29 «Natan peyghemberning bayanliri», «Shilohliq Axiyahning bishariti» we «Aldin körgüchi Iddo körgün alamet körünüşler» — mushu üç kitabtin hazir xewirimiz yoq.

9:29 1Pad. 11:41-43

9:31 «Sulayman... ata-bowiliri arisida uxlidi» — mushu ibare we uninggha oxshap kétidighan ibariler üstide «Padishahlar»diki «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

ewetip uni chaqirtip keldi. Shuning bilan Yeroboam we pütkül Israil kélip Rehoboamgha: —

⁴ Silining atiliri boynimizgha salghan boyunturuqini éghir qildi. Sili emdi atilirining bizge qoyghan qattiq telepliri bilen éghir boyunturuqini yéniklitip bersile, silining xizmetliride bolimiz, déyishti.

⁵ U ulargha: — Hazirche qaytip üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar, dédi. Shuning bilan xelq tarilip ketti. ⁶ Rehoboam padishah öz atisi Sulayman hayat waqtida uning xizmitide turghan moysipitlardin meslihet sorap: — Bu xelqge bérédighan jawabim toghrisida néme meslihet körsitisiler? — dédi.

⁷ Ular uninggha: — Eger sili raziliq bilen бүгүн bu xelqni xush qilip ulargha méhriban muamile körsitip, ulargha yaxshi sözler bilan jawab qilsila, ular silining barliq künliride xizmetliride bolidu, dédi.

⁸ Lékin u moysipitlarning körsetken meslihetini qayrip qoyup, özi bilen chong bolghan, aldida xizmitide boluwatqan yashlardin meslihet sorap ⁹ ulargha: — Manga «Silining atiliri bizge salghan boyunturuqni yénikletkeyla» dep tiligen bu xelqge jawab bérishimiz toghruluq qandaq meslihet bérisiler? — dédi. ¹⁰ Uning bilan chong bolghan bu yashlar uninggha: — «Silining atiliri boyunturuqimizni éghir qildi, emdi sili uni bizge yénik qilghayla» dep éytqan bu xelqge söz qilip: — «Méning chimchilay barmiqim atamning béli din tomraqtur. ¹¹ Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men boyunturuqlarni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih-terbiye bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen», dégeyla, — dédi.

¹² Rehoboam padishah ulargha: «Üch kündin kéyin andin qéshimgha yene kélinglar» déginidek, Yeroboam we barliq xelq üçinchi küni uning qéshigha keldi. ¹³ Rehoboam padishah moysipitlarning meslihetini tashlap köpchilikke qattiqliq bilan jawab berdi. ¹⁴ U yashlarning mesliheti boyiche ulargha: — Atam silerge éghir boyunturuqni salghan, lékin men uni téximu éghir qilimen. Atam silerge qamchilar bilen tenbih bergen bolsa men silerge «chayanliq qamchilar» bilen tenbih-terbiye bérimen, dédi.

¹⁵ Shuning bilan padishah xelqning sözini anglimidi. Bu ish Xuda teripidin bolghan; chünki buning bilan Perwerdigarning Shilohluq Axiyahning wasitiside Nibatning oghli Yeroboamgha éytqan sözi emelge ashurulidighan boldi.

¹⁶ Pütkül Israil padishahning ularning sözige qulaq salmighinini körgende xelq padishahqa jawab bérir: — Dawuttin bizge néme nésiwe bar? Yessening oghlida bizning héch mirasimiz yoqtur! Herbiringlar öz öy-chédirlirlinglarga qaytinglar, i Israil! I Dawut, sen öz jemetinggila ige bol — dédi. Shuning bilan Israillar öz öy-chédirlirigha qaytip kétishti..

¹⁷ Emma Yehuda sheherliride olturghan Israillargha bolsa, Yeroboam ularning üstige höküm sürdi. ¹⁸ Rehoboam padishah baj-alwan bégi Adoramni Israillargha ewetti, lékin pütkül Israil uni chalma-kése k qilip öltürdi. U chagha Rehoboam padishah aldirap, özining jeng harwisigha chiqip, Yérusalémgha tikiwetti. ¹⁹ Shu teriqide Israil Dawutning jemetidin yüz örüp, бүгünge qeder uninggha qarshi chiqip keldi..

Rehoboamning ishliri

11 ¹ Rehoboam Yérusalémgha kélip, Israil bilen jeng qilip padishahliqni özige qayturup ekilish üçün Yehuda bilen Binyamin jemetidin bir yüz seksen ming xillanghan

10:11 «chayanliq qamchilar» — yaki bolmisa «chayanlar» dégenning néme ikenliki hazir melum emes, héch bolmighanda padishahning intayin qattiq muamilisini körsitidu, elwette.

10:16 «öy-chédirlirigha qaytip kétishti» — «ibranij tilida «öz chédirlirigha qaytip kétishti».

10:17 «Yehuda sheherliride olturghan Israillar» — bularning köpinchisi Yehuda we Binyamin qebilirliridin bolghan, elwette. Bashqa qebilidikilermy bolushi mumkin.

10:19 «Israil» — bu tarixta mushu yerdin boshlap adette «shimalij padishahliq», yeni «on qebile»ni körsitidu.

jenggiwar eskerni toplidi. ² Lékin Xudaning sözi Xudaning adimi Shémayagha kélip: —

³ «Yehudaning padishahi, Sulaymanning oghli Rehoboamga, Yehuda bilen Binyamindiki Israillargha söz qilip: —

⁴ «Perwerdigar mundaq deydu: — Hujumga chiqmanglar, qérindashliringlar bilen jeng qilmanglar; herbiringlar öz öyünlargha qaytip kétinglar; chünki bu ish Mendindur», dégin» — déyildi. We ular Perwerdigarning sözlirige qulaq saldi, Yeroboamga hujum qilishtin yandi.

⁵ Rehoboam Yérusalémدا turatti, we Yehudada qorghhanliq sheherlerni salghuzghanidi. ⁶ U Beyt-Lehem, Étam, Tekoa, ⁷ Beyt-Zur, Sokoh, Adullam, ⁸ Gat, Mareshah, Zif, ⁹ Adorayim, Laqish, Azikah, ¹⁰ Zorah, Ayjalon, Hébronni yasatti; bularning hemmisi qorghhanliq sheherler bolup, Yehuda we Binyaminning zéminida idi. ¹¹ U barliq qel'e-qorghhanlarni mustehkemliidi we ular-da serdarlarni teyinliidi, zapas ashliq, may we sharablarni teyyarlidi. ¹² U yene herqaysi sheherlerni köpligen qalqan we neyziler bilen qorallandurup, alamet mustehkemliwetti. Yehuda bilen Binyamin uning teripide turatti.

¹³ Pütkül Israilda turuwatqan kahinlar bilen Lawiylar qaysi yurtta bolmisun uning teripide turatti. ¹⁴ Chünki Yeroboam bilen uning oghulliri Lawiylarni chetke qéqip, ularning Perwerdigarning xizmitide bolup kahinliq ötküzüshini chekligenlikli üçhün, ular özlirining otlaqliri we mal-mülkini tashlap Yehuda zémingha we Yérusalémgha kéliskenidi ¹⁵ (chünki Yeroboam «yuqiri jaylar»diki xizmet üçhün «téke ilahliri» we özi yasighan mozay mebudlirining qul-luqida bolushqa özi üçhün kahinlarni teyinligenidi). ¹⁶ We bu Lawiylargha egiship, Israilning hemme qebililiridin könglide Israilning Xudasi Perwerdigarni séghinip-izdeshke irade tikli-genler ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha qurbanliq qilish üçhün Yérusalémgha kélishti. ¹⁷ Shundaq qilip ular Yehuda padishahliqining küchini ashurup, Sulaymanning oghli Rehoboamni üç yil küchlendürdi; chünki Yehudadikiler üç yil Dawutning we Sulaymanning yolida mangghanidi.

¹⁸ Rehoboam Mahalatni emrige aldi. Mahalat Dawutning oghli Yerimotning qizi; uning anisi Yessening oghli Éliabning qizi Abihayil idi. ¹⁹ Mahalattin Rehoboamga Yeush, Shémariya we Zaham dégen oghullar töreldi. ²⁰ Kéyinki waqitlarda Rehoboam yene Abshalomning newre qizi Maakahni emrige aldi; u uninggha Abiya, Attay, Ziza we Shélotimlarni tughup berdi. ²¹ Rehoboam Abshalomning newre qizi Maakahni emrige alghan barliq ayalliri we kénizekliridin be- rek söyetti; chünki u jemiý on sekkiz ayal we atmish kénizekni emrige alghan; u jemiý yigirme sekkiz oghul, atmish qiz perzent körgen. ²² Rehoboam Maakahdin bolghan oghli Abiyani qé- rindashliri ichide hemmidin chong shahzade qilip tiklidi, chünki u uni padishahliqqa waris qilmaqchi idi. ²³ Rehoboam aqilanilik bilen ish körüp, oghullirini Yehudaning barliq zéminliri we Binyaminning barliq zéminliridiki barliq qorghhanliq sheherlerge orunlashturup, ularni na- hayiti köp zapas ozuq-tülük bilen teminliidi; u yene ulargha nurghun xotun élip berdi.

11:3 «Yehuda bilen Binyamindiki Israilar» — belkim Yehuda qebilisidikiler, Binyamin qebilisidikiler (özlirini «Israilar» dep hésablighan, elwette) hem Yehuda we Binyamin yurtlirida turushluq bashqa qebililerdin kelgen Israilarni körsitse kérek.

11:10 «Zorah» — yaki «Zoréah».

11:11 «barliq qel'e-qorghhanlar» — belkim yuqirida tilgha élinghan sheherlerni, bolmisa ulardin ayrim turidighan qel'e-qorghhanlarni körsitidu.

11:12 «uning teripide turatti» — yaki «uninggha tewe idi».

11:15 «yuqiri jaylar» — Tewrattiki «Qan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: Birsî Manga atap qurbanliq qilsa, peqet «Özüim tallighan jay»da qurbanliq qilsun, dep tapilaydu. Israilning tarixida Xuda mushundaq qurbanliq qilidighan birneche jayni békitkenidi (bir waqitta peqet birla jayni békitkenidi). Biraq Israilar belkim öz qolayliqini közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqit qilip tagh choqqiliri qatarliq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanliq qilghan. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarchimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanliq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqitlarda shundaq qildi (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni köring).

Rehoboam Perwerdigargha yüz öryidu

1Pad. 14:21-31

12¹ Rehoboamning padishahliqi mustehkem bolghanda, shundaqla kücheygende, shundaq boldiki, u Perwerdigarning qanun-ehkamlirini terk qildi we pütkül Israillarmu uninggha egiship ketti. ² We ularning Perwerdigargha wapasizliq qilghini tüpeylidin, Rehoboam seltenitining beshinchi yilida shundaq boldiki, Misirning padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qozghidi. ³ Shishak bir ming ikki yüz jeng harwisi, atmish ming atliq eskerni bashlap keldi; u özi bilen bille Misirdin élip chiqqan leshkerler, jümlidin Liwiyelikler, Sukkiyler we Éfiopiylar san-sanaqsiz idi. ⁴ U Yehudagha tewe bolghan qorghanlıq sheherlerni ishghal qildi, andin Yérusalémgha hujum qilishqa keldi. ⁵ Bu chaghda Shishak sewebidin Yehuda emeldarliri Yérusalémgha yigilishqanidi; Shimaya peyghember Rehoboam we emeldarlarning yénigha kélip ulargha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Siler méningdin waz kechkeninglar üçün, Menmu silerdin waz kéchip Shishakning qoligha tapshurdum» deydu, dédi.

⁶ Shuni anglap, Israil emeldarliri bilen padishah özlirini töwen qilip: — Perwerdigar adildur, déyishti.

⁷ Perwerdigar ularning özlirini töwen qilghanliqini körüp Perwerdigarning sözi Shimayagha yétip kélip: — «Ular özlirini töwen qilghaniken, Men ularni halak qilmay, belki ulargha azghine nijat körsitimen we Méning qaynap turghan ghezipim Shishakning qoli bilen Yérusalémgha tökülmeydu. ⁸ Halbuki, ularning Manga béqinish bilen dunyadiki padishahliqlargha béqinishning qandaq perqi barliqini bilip yétishi üçün, ular Shishakqa béqindi bolidu» — déyildi.

⁹ Shuning bilen Misir padishahi Shishak Yérusalémgha hujum qilip, Perwerdigarning öyidiki xezine-bayliqlar bilen padishahning ordisidiki xezine-bayliqlarni élip ketti. U hemmisini, jümlidin Sulayman yasatqan altun sipar-qalqanlarni qoymay élip ketti. ¹⁰ Ularning ornida Rehoboam padishah mistin birmunche sipar-qalqanlar yasitip, ularni padishah ordisining kirish yolini saqlaydighan pasiban beglirining qoligha tapshurdi. ¹¹ Padishah her qétim Perwerdigarning öyige kiridighan chaghda, pasibanlar u qalqanlarni élip tutup turatti, andin ularni yene pasibanxanigha ekélip qoyushatti.

¹² Shuning bilen padishah özini töwen qilghandin kéyin, Perwerdigarning ghezipi uningdin yénip, uni tamamen yoqitiwetmidi; Yehudadikiler ichidimu az-tola yaxshi ishlar tépildi.

¹³ Padishah Rehoboam Yérusalémda asta-asta qudret tépip, öz seltenitini süretti. Rehoboam textke chiqqan chéghida qiriq bir yashta idi; u Yérusalémda, yeni Perwerdigar Öz namini tiklesh üçün pütkül Israil qebililiri ichidin tallighan sheherde on yette yil seltenet qildi; Rehoboamning anisining ismi Naamah bolup, u Ammoniy idi. ¹⁴ Rehoboam könglide Perwerdigarni izdeshni niyet qilmighanliqi tüpeylidin rezillik qildi.

¹⁵ Rehoboamning barliq qilghan ishliri bashtin-axirighiche neseb xatiriliridiki «Shimaya peyghemberning sözliri» we «Aldin körgüchi Iddoning sözliri»de pütülgen emesmidi? Rehoboam bilen Yeroboam otturida urushlar toxtimay bolup turatti. ¹⁶ Rehoboam ata-bowiliri arisida uxlidi, «Dawutning shehiri»ge depne qilindi. Oghli Abiya uning ornigha padishah boldi.

Abiya Yehuda üstige höküm süridu

1Pad. 15:1-8

13¹ Padishah Yeroboamning seltenitining on sekkizinchi yili Abiya Yehudaning üstige padishah boldi. ² U Yérusalémda üç yil seltenet qildi; uning anisining ismi Mikaya

12:7 «... ulargha azghine nijat körsitimen» — yaki «...ularni bir'azdin kéyin qutquzimen» yaki «...ularni waqtinche qutquzimen».

12:12 «Yehudadikiler ichidimu az-tola yaxshi ishlar tépildi» — yaki «Yehudadikiler azraq yaxshiliqni kördi».

bolup, u Gibéahliq Uriyelning qizi idi. Abiya bilen Yeroboam otturisida urush boldi. ³ Abiya jeng qilish üçhün xillanghan jengchilerdin töt yüz mingni bashlap chiqti; Yeroboammu xillanghan batur jengchilerdin sekkiz yüz mingni bashlap chiqip, Abiyagha qarshi sep tüzüp turdi.

⁴ Abiya Efraim taghliq rayonidiki Zemarayim téghigha chiqip mundaq dédi: — «I Yeroboam we Israil xelqi, gépimge qulaq sélinglar! ⁵ Bilmemsiler, Israilning Xudasi Perwerdigar «tuzluq ehde» qilip, Israilning üstidiki padishahliqni Dawutqa we uning ewladirigha mengüge teqdim qilghangu? ⁶ Lékin Dawutning oghli Sulaymanning quli, Nibatning oghli Yeroboam qozghilip öz ghojisidin yüz öridi. ⁷ Shuning bilen bezi muttehemler, «Béliyaling baliliri» uning yénigha yighilip, Sulaymanning oghli Rehoboam bilen qarshilishishqa özlirini küchlendürdi; Rehoboam u chaghda téxi yash, sebiy balidek bolghachqa, ulargha teng kélelmidi. ⁸ Emdi siler Perwerdigarning Dawutning ewladirining qoligha tapshurghan padishahliqigha qarshi chiqip «özimizni körsitimiz» deysiler; silerin adiminglar derweqe köptur; silerde yene Yeroboam silerge yasap bergin, ilahlar dep qarilidighan altun mozaylar bar.

⁹ Siler Perwerdigarning kahinliri bolghan Harunning ewladliri bilen Lawiylarni qoghliwétip, yer yüzidiki bashqa eller qilghinidek özliringlarga xalighanche kahin tikliwalghan emesminglar? Kimdekim bir torpaq we yette qozini élip kélip özümni kahinliqqa béghishlaymen dése, u Xuda bolmighan butlarga kahin bolalaydu! ¹⁰ Lékin biz bolsaq, Perwerdigar bizning Xudayimizdur, biz uningdin waz kechmiduq; Perwerdigarning xizmitide bolghan kahinlar bolsa Harunning ewladliridur, Lawiylar ularning xizmitide turmaqta. ¹¹ Ular her küni etisaxshimi Perwerdigargha köydürme qurbanliqlarni sunup, ésil xushbuy yaqidu. Pakiz shirege «teqdim nanlar»mu tizip qoyulidu, her küni kechte ular altun chiraghdan üstidiki chiraghlarni yandurulidu; chünki biz Xudayimiz Perwerdigarning tapshuruqigha emel qilip kéliwatimiz. Biraq siler bolsanglar uningdin waz kechtinglar. ¹² Qaranglar, Xuda bizni Bashlighuchi bolup biz bilen billidur; qollirigha kanay alghan, silerge hujum qilishqa signal chilishqa teyyar turidighan uning kahinlirimu biz bilen billidur. I Israil baliliri, ata-bowanglarning Xudasi bolghan Perwerdigar bilen jeng qilmanglar; chünki siler hergiz ghelibe qazinalmaysiler».

¹³ Lékin Yeroboam ularning arqisidin hujum qilmaq üçhün böktürme qoyghanidi. Shundaqki, Israillar Yehudalarning aldi teripide idi we böktürme qoshun ularning arqa teripide saqlap turatti. ¹⁴ Yehudalar burulup qarisa, mana özliri aldi-arqidin hujumgha uchrawatatti; ular Perwerdigargha peryad kötürdi, kahinlarmu kanaylarni chaldi. ¹⁵ Buning bilen Yehudalar qattiq chuqan kötürüshti; we shundaq boldiki, Yehudalar qattiq chuqan kötürüshüwatqanda, Xuda Yeroboam bilen barliq Israillarni Abiya bilen Yehudalarning aldidin urup tére-pereng qildi.

¹⁶ Israillar Yehudalarning aldidin qachti; Xuda ularni Yehudalarning qoligha tapshurdi. ¹⁷ Abiya bilen uning ademliri Israillarni qattiq qirghin qildi; Israillardin xillanghan besh yüz ming esker qetl qilindi. ¹⁸ Bu chaghda Israillar töwen qilindi; Yehudadikiler ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha tayanganliq üçhün ghelibe qazandi. ¹⁹ Abiya Yeroboamning keynidin qoghlap mangdi; u uning ilkidin birqanche shehirini, yeni Beyt-El we uninggha qarashliq yéza-bazarlarni, Yéshanah we uninggha qarashliq yéza-bazarlarni, Efron we uninggha qarashliq yéza-bazarlarni tartiwaldu. ²⁰ Yeroboam Abiyaning künliride qaytidin küchlinelmidi. Perwerdigarning uni urushi bilen u öldi.

²¹ Abiya bolsa özini qudret tapquzdi; u on töt xotun élip, yigirme ikki oghul, on alte qiz perzent kördi. ²² Abiyaning bashqa ishliri, uning mangghan yolliri we éytqan sözliri «Iddo peyghemberning tehlili»de pütülgendur.

13:5 «tuzluq ehde» — démek, tuz bilen ipadilengen. «Law.» 2:13 we «Chöl.» 18:19ni körüng. Tewrat we Injilda (uyghurlar arisida bolghandek) tuz bolsa «mengülük»ning, «chirimasliq»ning we «tem»ning simwolidur.

13:7 «Béliyal» — Sheytanning bashqa bir ismidur. «Béliyaling baliliri» iplas ademlerni bildüridu.

13:10 «Lawiylar ularning xizmitide turmaqta» — yaki «Lawiylar uning xizmitide turmaqta» — yeni Xudaning xizmitide.

13:18 «töwen qilindi» — yaki «meghlup qilindi».

Asa Yehuda üstide höküm süridu — uning étiqadi

1Pad. 15:9-12

14¹ Abiya ata-bowiliri arisida uxldi, kishiler uni «Dawut shehiri»ge depne qildi. Oghli Asa uning ornigha padishah boldi. Asa padishah bolghan künlerde on yil tinch ötti. ² Asa Xudasi Perwerdigarning neziride durus we toghra bolghanni qildi. ³ U yat ellerdin kelgen but qurbangahlirini we «yuqiri jaylar»ni yoqitip, «but tüwrük»lerni örüp chéqip, Asherah butlirini kisip tashlidi, ⁴ Yehudalargha ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni izdeshni, muqeddes qanun-emrlerni tutushni emr qildi. ⁵ U yene Yehuda zéminidiki herbir sheherlerdin «yuqiri jaylar»ni we «kün tüwrükliri»ni yoqatti. U chaghda pütün padishahliq uning hökümranliqida tinch-asayishliqta ötti. ⁶ U yene Yehuda zéminida birnechche qorghanliq sheherlerni saldurdi, chünki yurt-zémin aramlıqta boldi; Perwerdigar uninggha aramlıq bergechke, shu yillarda héch urush bolmıdi. ⁷ U Yehudalargha: — Zémin aldimızda tinch turghanda, bu sheherlerni sépil bilen qorshalghan, munarlıq, baldaqlıq qowuqliri bolghan sheherler qilip quraylı; chünki biz Xudayimiz Perwerdigarni izdiginimiz üçün U tinchlik berdi; biz Uni izdep kelduq we U bizning töt etrapimizda bizge aramlıq berdi, dédi. Shuning bilen ular quruluşni bashlidi we ishliri ongushluq boldi. ⁸ Asaning qoshuni bar idi; Yehuda qebilisidin qalqan we neyze bilen qorallangan üç yüz ming eskiri, Binyamin qebilisidin sipar we oqya bilen qorallangan ikki yüz seksen ming kishilik; ularning hemmisi batur ezimetler idi.

⁹ U chaghda Zerah isimlik bir Éfiopiy milyon kishilik qoshuni bilen üç yüz jeng harwisini bashlap, Asagha hujum qozghap Mareshahgha keldi. ¹⁰ Asa uning bilen qarshilishishqa atlandi; ular Mareshahqa yéqin Zefatah jilghisigha kélip, bir-birige qarshi sep tüzüp turushti. ¹¹ Asa Xudasi Perwerdigargha nida qilip: — I Perwerdigar, Öz bendengge yadrem berseng, u küchlük bolsun, ajiz bolsun Sen üçün héchqanche ish emes. I Perwerdigar Xudayimiz, bizge yadrem qilghay-sen; chünki biz Sanga tayinimiz we Séning namingda bu zor qoshungha qarshi atlinip chiqtuq. I Perwerdigar, Sen bizning Xudayimizdursen, insanlar Séningdin ghalip kelmisun! — dédi.

¹² Shuning bilen Perwerdigar Asa we Yehudalar aldida Éfiopiylerni urup tiripiren qiliwetti, Éfiopiylar qachti. ¹³ Asa öz ademliiri bilen birlikte ularni taki Gerarghiche qoghlidi; Éfiopiylar shundaq yiqitildiki, ular din bir ademmı tirik qalmıdi; chünki ular Perwerdigarning aldida we uning qoshuni aldida kukum-talqan qilindi. Yehudalar ghayet zor jeng ghenimetlirini qoligha élip ketti. ¹⁴ Ular yene Gerar etrapidiki barlıq sheherlerge hujum qilip ishghal qildi; chünki Perwerdigardin zor bir qorqunch mushu sheherlerdikilerni basqanidi. Yehudalar yene hemme sheherni birnimu qoymay bulang-talang qildi, chünki ular da tolimu köp mal-mülük bar idi. ¹⁵ Ular yene mal baqqan charwichilarning chédır-qotanlirighimu zerb qilip, nahayiti köp qoy we tögilerni élip Yérusalémgha qaytti.

Azariya peyghember Asagha agah we righbet béridu; Asa uninggha emel qilidu

15¹ Xudaning Rohi Odedning oghli Azariyaning üstige chüshti. ² Shuning bilen u Asa bilen körüşhüşke chiqip uninggha: — I Asa, pütkül Yehudalar we Binyaminlar, manga qulaq sélinglar! Siler Perwerdigar bilen bille bolghininglarda, Umu siler bilen bille bolidu. Siler Uni

14:3 «u yat ellerdin kelgen but qurbangahlirini we «yuqiri jaylar»ni yoqitip...» — 11:15 we izahatini köring. «Asherah» butlar — belkim butpereslikke bégishlanghan derexliklerdur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlengen bolushi mumkin idi.

14:5 «kün tüwrükliri» — yaki «isriqgahlar» yaki «quyash mebudliri».

14:9 «Éfiopiy» — yaki «Hebesh» (bir milletning nami). Ibraniy tilida «Kushiy».

14:11 «Öz bendengge yadrem berseng, u küchlük bolsun, ajiz bolsun Sen üçün héchqanche ish emes» — yaki «küchlükler bilen ajizlar otturisidiki jengde Séningdin bölek yadremchi yoqtur».

izlisenglar U silerge tapquzulidu; lékin siler Uningdin waz kechsenglar U silerdin waz kéchidu. ³ Israillar uzun künlergiche heqiqiy Xuda, telim béridighan kahin we qanun-ehkamlardin juda bolup yürdi; ⁴ Lékin ular qiyinchiliqta qalghan waqitlarda Israilning Xudasi Perwerdigargha qaytip, Uni izdidi we U ulargha özini tapquzdi. ⁵ U waqitlarda chiqip-kirip turghanlarga héch aramliq bolmighan, chünki herqaysi el-yurtlar malimanchiliq ichide turatti. ⁶ Xuda ularni herxil qiyinchiliq-malimanchiliq ichide qaldurghachqa, memliket bilen memliket, sheher bilen sheher özara soqushup weyran boldi. ⁷ Lékin siler bolsanglar, qeyser bolunglar, mezmur turup qolliringlarni boshatmanglar, chünki emelliringlarning ejir-in'ami bardur, dédi.

⁸ Asa bu geplerni we Oded peyghember bergen bésharetni anglighanda u dadilliship, pütün Yehuda we Binyamin zéminlerida, shundaqla Efraimning taghliq rayonlerida qolgha chüshür- gen herqaysi sheherlerdiki yirginchlik butlarni yoqatti we yene Perwerdigarning öyidiki ay- wan aldida turghan Perwerdigar qurbangahini yéngibashtin yasatti. ⁹ U barliq Yehudalar we Binyaminlarni, shuningdek ularning arisida olturaqlashqan barliq Efraimiy, Manassehiy, Shi- méoniy musapirlirini yighdi (chünki nurghun Israillar Asaning Xudasi Perwerdigarning uning bilen bille ikenlikini körgen bolup, Israildin chiqip Asa terepke ötkenidi). ¹⁰ Asaning selteniti- ning on beshinchi yili üchinchi ayda ular Yérusalémgha yighildi. ¹¹ Shu küni ular élip kelgen jeng ghenimetliridin yette yüz buqa we yette ming qoyni Perwerdigargha atap qurbanliq qildi. ¹² Ular yene ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni pütün qelbi we bütün jéni bilen izdesheke bir ehde tüzüshti; ¹³ ehdide, Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni izdimigen qéri- yash, er-ayal démey hemmisi öltürülsun, déyildi. ¹⁴ Ular yuqiri awaz bilen warqirash we kanay hem burgha chélish bilen Perwerdigargha qesem bérishiti. ¹⁵ Pütkül Yehuda jamaiti ichken qe- simidin shadlandi; chünki ular pütün qelbi bilen qesem ichken bolup, Perwerdigarni tolimu telmürüp izdidi; we U ulargha Özini tapquzdi. Perwerdigar ulargha töt etrapida aramliq ata qildi. ¹⁶ Asa padishah yene chong anisi Maaqahni yirginchlik bir «ashérah» tüwrükni yasi- ghini üçün xanishliq mertiwisidin chüshürüwetti. Asa bu yirginchlik butni késip, ayagh astida cheylidi we Kidron jilghisida köydürüwetti....

¹⁷ «Yuqiri jaylar» yoqitilmisimu, Asaning qelbi Perwerdigargha pütünley béghishlanghanidi..

¹⁸⁻¹⁹ Hem atisi hem u özi Perwerdigargha atap yasighan nersilerni, jümlidin kümüş bilen al- tunni we türlük qacha-quchilarni Xudaning öyige keltürdi..

Asaning ishench qilmaydighan yerliri

1Pad. 15:16-24

16 ¹ Shu waqittin tartip taki Asaning seltenitining ottuz beshinchi yilighiche urush bolup baqmqidi. Asaning seltenitining ottuz altinchi yili, Israilning padishahi Baasha Yehudagha qarshi hujum qildi; héchkim Yehudaning padishahi Asa bilen bardi-keldi qilmisun dep, Ramah shehirini mehkem qilip yasidi. ² U waqitta Asa Perwerdigarning öyidiki xezinilerdin we padishahning ordisidiki xezinilerdin altun-kümüşhni élip ularni Demeshqte turushluq Suriye

15:8 «Asa bu geplerni we Oded peyghember bergen bésharetni anglighanda...» — ikki imkaniyet bar: (1) Azariya atisi Odedning ismi bilen atilatti; (2) uning atisimu Asagha bésharetni bergenidi. Biz ikkinchi pikirge mayilmiz; chünki tékistte «bu geplerni we... bésharetni anglidi» déyilidu. «yirginchlik butlar» — ibranii tilida «yirginchlik nersilerni».

15:11 «shu küni ular élip kelgen jeng ghenimetliri...» — 14:14-15ni köring.

15:13 «qéri-yash» — yaki «chong-kichik».

15:15 «tolimu telmürüp izdidi» — ibranii tilida «barliq intizarliq bilen izdidi».

15:16 «chong anisi» — mushu yerde ibranii tilida «anisi» bilen ipadiliniidu. «xanish mertiwisi» — bu sözge qarighanda uning chong anisi Maaqah padishahliqta ikkinchi orunda turatti.

15:16 1Pad. 15:13

15:17 1Pad. 15:14

15:18-19 1Pad. 15:15

16:1 «16-bab» — biz 15:19ni 16-bab ichige kirgüzduq.

padishahi Ben-Hadadqa ewetip we bu xewerni yetküzüp: — ³ «Méning atam bilen silining atilirining arisida bolghandek men bilen silining arilirida bir ehde bolsun. Mana, silige kümüş bilen altun ewettim; emdi Israilning padishahi Baasha bilen bolghan ehdliridin qollarini üzsile; shuning bilen u méni qamal qilishtin qol üzsun» — dédi.

⁴ Ben-hadad Asa padishahning sözige kirip, öz qoshunining serdarlarini Israilning sheherlirige hujum qilishqa ewetip, Ijon, Dan, Abel-mayim, Naftalidiki barliq ambar sheherlarini béqindurdi. ⁵ Baasha bu xewerni anglap, Ramah istihkamini yasashtin qolini yighip, quruluslarning hemmisini toxtatti. ⁶ Asa padishah bolsa pütkül Yehudaning ademirini bashlap, Baasha Ramah shehirini yasashqa ishletken tashlar bilan yaghachlarni Ramahtin toshup élip ketti. U mushularni ishlitip Gébani we Mizpahni mehkem qilip yasidi.

⁷ U chaghda, aldin körgüchi Hanani Yehuda padishahi asaning yénigha kélip uninggha: — Özüng Perwerdigar Xudayinggha emes, belki Suriye padishahigha tayanghanliqning üçhün Suriye padishahining qoshuni öz qolungdin qutuldi. ⁸ Éfiopiyler bilen Liwiyelikler chong bir qoshun emesmidi? Jeng harwiliri we atliq eskerliri intayin köp emesmidi? Lékin sen peqet Perwerdigargha tayanghanda, u ularni qolunggha tapshurghanidi. ⁹ Chünki Perwerdigar köngli Manga tamamen sadiq bolghanlarga yardemde bolup, Özümni qudretlik körsitey dep, közlirini pütün yer yüzide uyan-buyan yügürtidu. Sen bu ishta bek exmeqliq qilding. Emdi buningdin kéyin urushlardin xalas bolalmaysen, dédi. ¹⁰ Buni anglapla Asa aldin körgüchige intayin ghezeplini, uni zindangha solap qoydi; uning bu sözige qehri qaynap ketti. U shu waqitlarda xelqtin beziririge zulum sélishqa bashlighanidi.

¹¹ Mana, Asaning qilghan ishliri bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi»da pütülgendur. ¹² Asaning seltenitining ottuz toqquzinchi yilida putida bir késel peyda boldi; we késili barghanséri éghirliship ketti; lékin u aghrighandimu Perwerdigarni izdimidi, belki peqet téwiplardinla yardem izdidi. ¹³ Asa seltenitining qiriq birinchi yilida öldi, atabowiliri arisida uxlidi. ¹⁴ Xelqler uni «Dawut shehiri»de özige atap teyyarlitip kolighan qebrige depne qildi. Ular uni ettarlarning usuli bilen tengshelgen hertürlük dora-dermandin bolghan bir arilashma pürkelgen jinazigha yatquzdi hemde uninggha atap nurghun xushbuy yandurdi..

Yehoshafat Yehudagha seltenet qilidu

17 ¹ Ogihli Yehoshafat Asaning ornigha padishah boldi; u Israil padishahliqigha taqabil turush üçhün özi kücheytti. ² U herbiy küchlarini Yehudaning hemme qorghanlıq sheherlirige orunlashturdi hemde Yehuda zéminigha we atisi Asa ishghal qilghan Efraimdiki herqaysi sheherlerge mudapie küchlarini turghuzdi. ³ Perwerdigar Yehoshafat bilen bille boldi, chünki u atisi Dawutning bashta yürgüzgen yollarida méngip Baal butlirini izdimidi, ⁴ belki atisining Xudasinila izdep, Uning emrliride méngip, Israillarning qilmishlarini dorimidi. ⁵ Shunga, Perwerdigar uning padishahliqtiki hökümlariniqini mustehkemlidi; pütkül Yehudadikiler uninggha salam-sowghilarni sunup turdi; shuning bilen uning mal-mülki nahayiti köp, shan-shöhriti nahayiti yuqiri boldi. ⁶ U Perwerdigarning yollarida mangghachqa, gheyretlik boldi; uning üstige u Yehuda zéminidin «yuqiri jaylar»ni we Asherah butlirini yoqatti. ⁷ Uning seltenitining üçinchi yili özining emeldarlaridın Ben-Hayil, Obadiya, Zekeriya, Netanel, Mikayalarni Yehudaning sheherliride xelqqa telim bérishke ewetti. ⁸ Ular bilen bille barghanlardin yene Shémaya, Netaniya, Zebadiya, Asahel, Shemiramot, Yonatan, Adoniya, Tobiya, Tob-Adoniya qatarliq birqanche Lawiylar, shundaqla yene Elishama bilen Yehoram dégen ikki kahinmu bar idi. ⁹ Ular Perwerdigarning Tewrat qanuni kitabini alghach bérıp,

16:11 «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi» — mumkinchilik baki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur.

16:14 «uninggha atap nurghun xushbuy yandurdi» — yaki «uning hörmitide chong bir gülخان yandurdi».

17:7 «Mikayalar» — yaki «Mikalar».

Yehuda zéminidiki barliq sheherlerni arilap yürüp xelq arisida telim bér etti.

¹⁰ Yehudaning etrapidiki memliketlarning hemmisini Perwerdigarning qorqunchi basti we ular Yehoshafat bilen urush qilishqa pétinalmaytti. ¹¹ Filistiylernin beziliri Yehoshafatqa sowgha-salamlar we kümüş olpanlirini tapshurdi; Ereblernu padiliridin uninggha yette ming yette yüz qochqar, yette ming yette yüz téke sowgha qildi. ¹² Yehoshafat barghanséri karamet qudret tépip, Yehudada birnechche qorghan we ambar shehiri bina qildi. ¹³ U Yehudaning herqaysi sheherliride nurghun maddiy eshya zapisi teyyarlidi; Yérusalémdimu uning zeberdes batur jengchiliri bar idi. ¹⁴ Jemetliri boyiche ularning sani töwendikiche: —

Yehuda qebilisidiki mingbashliri ichide Adnah serdar bolup, batur jengchilerdin üç yüz minggha bashlamchiliq qilatti; ¹⁵ Adnahning qol astida Yehohanan serdar bolup, ikki yüz seksen ming ademge bashlamchiliq qilatti; ¹⁶ Yehohananning qol astida Zikrining oggli Amasiya bar idi; u Perwerdigargha özi atiwetken adem bolup, ikki yüz ming batur jengchige bashlamchiliq qilatti. ¹⁷ Binyamin qebilisi ichide Éliyada dégen batur bir jengchi bolup, oqya we qalqan bilen qorallangan ikki yüz ming batur jengchige bashlamchiliq qilatti; ¹⁸ Éliyadaning qol astida Yehozabad bolup, jengge teyyar qoshundin bir yüz seksen ming ademge bashlamchiliq qilatti. ¹⁹ Bularning hemmisi padishahning xizmitide hazir turatti; padishahning yene pütün Yehuda zéminidiki qorghanliq sheherlerge orunlashturulghan adamliri bolsa, ularning sirtida idi.

Yehoshafat Ahab bilen ittipaqdash bolidu

1Pad. 22:2-36

18 ¹ Yehoshafatning mal-mülki nahayiti köp, shan-shöhriti nahayiti yuqiri boldi; u Ahab bilen qudiliship ittipaqdash. ² Birnechche yildin kéyin u Ahab bilen körüşhüşke Samariyege bardi. Ahab bolsa uninggha we uning hemrahlirigha atap nurghun kala, qoy soydi; andin u uni Giléadtiki Ramotqa bille hujum qilishqa unatti. ³ Israil padishahi Ahab Yehuda padishahi Yehoshafattin: — Özliri méning bilen bille Giléadtiki Ramotqa bérishqa maqul bolamdila? — dep soriwidi, u: — Biz silining-méning dep ayrimaymiz; méning xelqim özlirining xelqidur. Men özliri bilen bille jeng qilishqa barmay turmaymen, dep jawap berdi. ⁴ Lékin Yehoshafat Israilning padishahigha: — Ötünimenki, bugün awwal Perwerdigarning sözini sorap körgeyla, dédi.

⁵ Shuning bilen Israilning padishahi peyghemberlerni, yeni töt yüz ademni yighdurup ulardin: — Biz jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq? — dep soriwidi, ular: «Chiqqin, Xuda uni padishahning qoligha béridu, déyishti».

⁶ Lékin Yehoshafat bolsa: — Bulardin bashqa yol sorighudek, Perwerdigarning birer peyghembiri yoqmidi? — dep soridi.

⁷ Israilning padishahi Yehoshafatqa jawap bérir: — Perwerdigardin yol soraydighan yene bir adem bar; lékin u méning toghramda qutluqni emes, belki daim balayi’apetni körsitip besharet bergechke, men uni öch körimen. U bolsa Imlahning oggli Mikayadur, dédi. Yehoshafat: — I aliyliri, sili undaq démigeyla, dédi.

17:15 «Yehohanan» — yaki «Yohanan».

17:19 «bularning hemmisi» — belkim 14-18-ayettiki yolbashchilar we 18-ayettiki «jengge teyyar turidighanlar»ni körsitidu.

18:3 «Biz silining-méning dep ayrimaymiz» — ibraniiy tilida «Men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadilinidu.

18:5 «Chiqqin, Xuda uni padishahning qoligha béridu» — Yehoshafat: «Awwal Perwerdigarning sözini sorap kelgeyla» deydu (4-ayet). Lékin «peyghemberler» «Perwerdigar» (ibraniiy tilida «Yehwe, Yehowah») dégen namni ishletmey, belki «Xuda» (ibraniiy tilida «Elohim») dep ishlitidu. Shunga Yehoshafat «peyghemberler»ning besharetliridin qattiq guman qilghan bolsa kérek. Kéyinki ayetlerni köring.

⁸ Andin Israilning padishahi bir chakirini qichqirip uninggha: — Chaqqan béríp, Imlahning oghli Mikayani chaqirtip kel, dep buyrudi.

⁹ Emdi Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat shahane kiyimlirini kiyiship, Samariyening derwazisining aldidiki xamanda herbiri öz textide olturushti; ularning aldidida peyghemberlarning hemmisi bésharet bermekte idi. ¹⁰ Kenanahning oghli Zedekiya bolsa özi tömürdin münggüzlerni yasap: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Mushu münggüzler bilen Suriylarni yoqatquche üsüp ursila», dédi. ¹¹ Hemme peyghemberler shuninggha oxshash bésharet béríp: «Giléadtiki Ramotqa chiqip sözsiz muweppeqiyet qazinila; chünki Perwerdigar uni padishahning qoligha tapshuridiken», déyishti.

¹² Mikayani qichqirghili barghan xewerchi uninggha: — Mana, hemme peyghemberler birdek padishahqa yaxshi xewer bermekte; emdi ötünimen, séning sözüngmu ularningki bilen birdek bolup, yaxshi bir xewerni bergin, dédi.

¹³ Emma Mikaya: — Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, Xudayim manga néme éyt-sa, men shuni éytimen, dédi.

¹⁴ U padishahning aldigha kelgende padishah uningdin: — I Mikaya, jeng qilghili Giléadtiki Ramotqa chiqsaq bolamdu, yoq? — dep soriwidi, u uninggha jawab béríp: — Chiqip muweppeqiyet qazinsiler; chünki dushmaninglar qolliringlarga tapshurulidu, dédi.

¹⁵ Lékin padishah uninggha: — Men sanga qanche qétim Perwerdigarning namida rast geptin bashqisini manga éytmasliqqa qesem ichküzüshüm kérek?! — dédi.

¹⁶ Mikaya: — Men pütkül Israilning taghlarda padichisiz qoylardek tarilip ketkenlikini kördüm. Perwerdigar: «Bularning igisi yoq; bularning herbiri tinch-aman öz öyige qaysun» dédi, — dédi.

¹⁷ Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Mana, men silige «U méning toghramda qutluqni emes, belki haman balay’apetni körsitip bésharet béridu», démigenmidim? — dédi.

¹⁸ Mikaya yene: — Shunga Perwerdigarning sözini anglighin; men Perwerdigarning Öz textide olturghanliqini, asmanning pütkül qoshunliri uning yénida, ong we sol teripide turghanliqini kördüm. ¹⁹ Perwerdigar: «Kim Ahabni Giléadtiki Ramotqa chiqip, shu yerde halak bolushqa aldaydu?» — dédi. Birsida undaq, birsi mundaq déyishti; ²⁰ shu waqitta bir roh chiqip Perwerdigarning aldidida turup: «Men béríp alday» dédi. Perwerdigar uningdin: «Qandaq usul bilen alday-sen?» dep soriwidi, ²¹ u: «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen», dédi.

Perwerdigar: «Uni aldap ilkingge alalaysen; béríp shundaq qil» — dédi. ²² Mana emdi Perwerdigar séning bu hemme peyghemberlirining aghzigha bir yalghanchi rohni saldi; Perwerdigar séning toghrangda balay’apet körsitip sözlidi» — dédi.

²³ Shuni anglap Kenanahning oghli Zedekiya kélip Mikayaning kachitigha birni sélip: — Perwerdigarning Rohi qaysi yol bilen mendin ötüp sanga söz qilishqa bardı?! — dédi.

²⁴ Mikaya jawab béríp: Özüngni yoshurush üçün ichkiridiki öyge yügürgen künide shuni körisen, dédi.

²⁵ Israilning padishahi emdi: — Mikayani élip qayturup béríp, sheher hakimi Amon bilen padishahning oghli Yoashqa tapshurup, ²⁶ Ulargha tapilap: «Padishah mundaq deydu: — Uni zindangha solap men tinch-aman yénip kelgüchilik qiyNap, nan bilen suni az-az béríp turunglar» — denglar, dep buyrudi.

18:14 «Chiqip muweppeqiyet qazinsiler; chünki dushmaninglar qolliringlarga tapshurulidu» — shübhisizki, Mikaya bu sözni kinayilik, hejwiy teleppuz bilen éytidu. Chünki padishah derhal uningdin gumanlinip qalidu (15-ayetni köriüng).

18:21 «Men chiqip uning hemme peyghemberlirining aghzida yalghanchi bir roh bolimen» — bu ayetlerdin bu rohning bir yalghan sözleydighan jin ikenlikini köriünüdu. Xudaning Öz Rohi yaki perishtiliri héchqachan yalghan söz qilmaydu. Démek, Xuda jin-sheytanlarga Ahab padishahni aldashqa yol qoyidu.

18:24 «ichkiridiki öyge yügürgen künide» — yaki «öyde yügürgen künide».

²⁷ Mikaya: — Eger sen heqiqeten tinch-aman yénip kelseng, Perwerdigar méning wasitem bilen söz qilmighan bolidu, dédi. Andin u yene: — Ey jamaet, herbiringlar anglanglar, dédi.

²⁸ Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Yehoshafat Giléadtiki Ramotqa chiqti.

²⁹ Israilning padishahi Yehoshafatqa: — Men bashqa qiyapetke kirip jengge chiqay; sili bolsila öz kiyimlirini kiyip chiqsila, dédi. Israilning padishahi bashqa qiyapet bilen jengge chiqti.

³⁰ chunki shundaq boldiki, Suriyening padishahi jeng harwisi serdarlirigha: — Chongliri yaki kichikliri bilen emes, peqet Israilning padishahi bilen soqushunglar, dep buyrudi.

³¹ We shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri Yehoshafatni körgende: — Uni choqum Israilning padishahi dep, uninggha oliship hujum qilmaqchi boldi; lékin Yehoshafat peryard kötürdi, Perwerdigar uninggha yardem berdi. Xuda ularni uningdin yiraqlashturdi; ³² chunki shundaq boldiki, jeng harwilirining serdarliri uning Israilning padishahi emeslikini körgende uni qoghlimay, burulup kétip qilishti.

³³ Emma bireylen qarisighila bir oqya étiwidi, oq Israilning padishahining sawutining müridin töwenki uliqidin ötüp tegdi. U harwikéshige: Harwini yandurup méni septin chiqarghin; chunki men yaridar boldum, dédi. ³⁴ U küni jeng barghanséri qattiq boldi. Padishah kechkiche Suriylarning udulida öz jeng harwisigha yölinip öre turdi. Kün pétishi bilen u öldi.

Yehoshafat Xudadin agah qobul qilidu

19¹ Yehuda padishahi Yehoshafat aman-ésen Yérusalémdeki ordisigha qaytip keldi. ² Aldin körgüchi Hananining ogli Yehu padishah Yehoshafatning aldigha chiqip: — Séning rezillerning yardimide bolup, Perwerdigargha öch bolghanlarni söygining durusmu? Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi béshinggha chüshidighan boldi. ³ Halbuki, sen asherah butlirini zémindin yoqtip tashlighining we Xudani izdeshe niyet qilghining üçün sendimu yaxshiliq tépildi, dédi.

⁴ Yehoshafat Yérusalémde olturatti; kényinki waqitlarda u xelq arisigha chiqip, Beer-Shébadin tartip Efraim taghlirighiche seper qilip, xelqni towa qildurup ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha yandurdi. ⁵ U yene Yehuda tewesidiki barliq qorghanliq sheherlerde soraqchilarni teyinli; ⁶ u soraqchilargha: — Öz qilghanliringlarga éhtiyatchan bolunglar; chunki silerning höküm chiqirishinglar insan üçün emes, belki Perwerdigar üçündür; siler höküm chiqarghininglarda u choqum siler bilen bille bolidu. ⁷ Emd Perwerdigarning wehimisi köz aldinglarda bolsun; öz qilghanliringlarga éhtiyatchan bolunglar; chunki Perwerdigar Xudayimizda naheqliq yoq, yüz-xatir qilish yoq, para yéyishmu yoqtur, dédi.

⁸ Yehoshafat Lawiylardin, kahinlardin we Israil jemetlirining bashliridin bezilerni Yérusalémgha qayturup kélip, ularni Yérusalémdimu Perwerdigarning hökümlirini chiqirish we xelqning erz-dewalirini bir terep qilishqa teyinli. ⁹ Yehoshafat ulargha: — Siler bu ishlarni Perwerdigarning qorqunchida bolup sadaqetlik bilen chin könglünglardin béjiringlar. ¹⁰ Herqaysi sheherlerde turidighan qérindashliringlarning aldinglarga élip kelgen barliq erz-dewasi, meyli u xun dewasi bolsun, qanun-emr we höküm-belgilimiler toghrisidiki erz-dewa bolsun, ularning Perwerdigar aldida gunahkar bolup qalmasliqi üçün, shundaqla Perwerdigarning ghezipi öz béshinglarga we qérindashliringlarning béshigha kélip qalmasliqi üçün, ularni haman agahlandurup turunglar; shundaq qilsanglar, gunahkar bolmaysiler. ¹¹ Perwerdigargha teelluq ishlarda silerni bash kahin Amariya bashquridu; padishahqa dair ishlarda, silerni Yehuda jemeti-

19:4 «Beer-Shébadin tartip Efraim taghlirighiche» — Beer-Shéba Yehuda zémindiki eng jenubiy chégra, Efraim taghliqi bolsa shimaliy chégra idi.

19:8 «Perwerdigarning hökümlirini chiqirish» — yaki «Perwerdigar üçün höküm chiqirish». Bu terjime toghra bolsa, belkim ibadetxanidiki ishlarni (yeni, puqralargha ait bolmighan ishlarni) körsitishi mumkin.

ning yolbashchisi Ismailning oghli Zebadiya bashquridu; silerning xizmitinglarda turidighan Lawiylar bar. Jasaretlik bolup ishliringlarni qilinglar we Perwerdigar ishni durus qilghuchilar bilen bille bolidu! — dédi.

Ajayib bir nusret

20¹ Kéyinki waqitlarda shundaq boldiki, Moabiylar, Ammoniylar we Maoniylardin beziliri birliship kélip Yehoshafatqa hujum qilishqa chiqti. ² Chaparmenler kélip Yehoshafatqa: — Ölük déngizning u qétidin, yeni Édomdin silige hujum qilghili zor bir qoshun chiqip keldi; mana, ular Hazazon-Tamarda, dédi (Hazazon-Tamar yene «En-Gedi» depmu atilidu). ³ Buni anglighan Yehoshafat qorqup, Perwerdigarni izdeshke niyet baghlap, pütün Yehuda teweside «roza tutushimiz kérek» dep jakarlidi. ⁴ Yehudalar emdi Perwerdigardin yardem tiligili yighildi; xelq Yehudaning herqaysi sheherliridin chiqip Perwerdigardin yardem tileshke kélishti. ⁵ Yehoshafat Yehuda we Yérusalémdiki jamaet arisigha chiqip, Perwerdigar öyining yéngi hoylisining aldida öre turup ⁶ mundaq dua qilip: —

«I Perwerdigar, ata-bowilirimizning Xudasi, Sen ershte turghuchi Xuda, barliq el-memliketlerning üstidin höküm sürgüchi emesming? Séning qolung küch-qudretke tolghandur, héchkim Séni tosalmaydu. ⁷ I Xudayimiz, Sen bu zémindiki ahalini Öz xelqing Israillar aldidin qoghlap, uni Öz dostung Ibrahimning neslige menggülük miras qilip bergen emesming? ⁸ Ular shu yerde turdi hem shu yerde Séning naminggha atap bir muqeddesxana sélip: ⁹ «Mubada béshimizgha birer balayı’apet kelse, meyli u qilich, jaza, waba, acharchiliq bolsun, qiyinchiliqta qalghan waqtimizda, mushu öy, yeni Séning aldingda turup, Sanga murajiet qilsaq (chünki Séning naming mushu öydidur), Sen anglaysen we qutquzisen» dégenidi.

¹⁰ Emdi mana, bu yerge Ammoniylar, Moabiylar we Séir téghidikiler bésip kéliwatidu! Ilgiri Israillar Misir zémindin chiqqan chaghda Sen Israillarning ulargha tajawuz qilishigha yol qoy-mighaniding; u chaghda Israillar ularni yoqatmay u yerdin aylinip ötkén. ¹¹ Emdi qara, hazir ularning yaxshiliqimizni qandaq yol bilen qayturmaqchi boluwatqinigha! Ular bizni Sen bizge miras qilip bergen bu zémindin qoghlap chiqarmaqchi boluwatidu. ¹² I Xudayimiz, Sen ularning üstidin höküm chiqarmamsen? Chünki bizning bizge hujum qilishqa kéliwatqan bu zor qoshun bilen qarshilashqudek küchimiz yoq; néme qilishimiznimu bilmey qalduq; lékin bizning közimiz Sanga tikilip turmaqta» — dédi.

¹³ Bu chaghda pütün Yehuda xelqi, ularning quchaqtiki baliliri, xotun bala-chaqilirining hem-misi Perwerdigarning aldida turatti. ¹⁴ We shu peyette Perwerdigarning Rohi jamaetning otturisi-ta turghan Lawiylardin Asafning ewladi bolghan Mattaniyaning chewrisi, Jeyelning ewrisi, Binayaning newrisi, Zekerianing oghli Yahaziyelge chüshti; ¹⁵ U: — I pütün Yehuda xelqi, siler Yérusalémde turuwatqanlar we padishah Yehoshafat, qulaq sélinglar! Perwerdigar silerge mundaq deydu: — «Siler bu zor qoshundin qorqup ketmenglar we alaqqade bolup ketmenglar; chünki bu jeng silerningki emes, belki Xudaning Öziningkidur. ¹⁶ Ete ulargha hujum qilishqa chiqinglar; mana, ular Ziz dawanidin chiqip kélidu we siler ularni Yeruel chölining aldidiki jilgha éghizida uchritisiler. ¹⁷ Siler bu dörem jengde urushushunglarning hajiti bolmaydu; pe-qet sepke tizilip turunglar, siler bilen bille bolghan Perwerdigarning nijat-nusritini körünglar! I Yehuda, i Yérusalémdikiler, qorqmanglar, alaqqadimu bolup ketmenglar; ete ulargha hujum qilishqa chiqinglar, Perwerdigar choqum siler bilen bille bolidu!» — dédi.

¹⁸ Bu gepni anglap Yehoshafat bëshini yerge tegküzüp tizlandi we barliq Yehuda xelqi hem Yérusalémdikiler Perwerdigar aldida düm yiqilip Perwerdigargha sejde qildi. ¹⁹ Kohat ewladi we Korah ewladi ichidiki Lawiylardin bolghanlar orunliridin turushup intayin küchlük awaz bilen Israilling Xudasi Perwerdigarni medhiyileshti.

²⁰ Pütün xelq etisi qaq seherde turup Tekoa chölige qarap atlandi; ular atlinip kétiwatqanda, Yehoshafat ornidin turup ulargha: — I Yehuda xelqi, i Yérusalémdikiler, gépimge qulaq sélinglar! Xudayinglar Perwerdigargha tayininglar, choqum mezmot turghuzulisiler; Uning peyghemberlirige ishininglar, yolunglar choqum rawan bolidu! — dédi.

²¹ Andin u xelq bilen obdan meslihetlishop, Perwerdigarning muqeddes beheywetlikini medhiyilep, Uninggha atap ghezel-küy éytidighanlarni: «Siler Perwerdigargha rehmet-teshekkür éytinglar, chünki Uning özgermes muhebbiti menggüliktur!» dep oqushqa teyinlep, qoshunning aldida mangdurdi. ²² Ular tentene qilip hemdusana oqushi bilen, Perwerdigar Yehuda xelqige hujum qilishqa chiqqan Ammoniylar, Moabiylar we Séir téghidikilerge pistirma qoshunni ewetip, ularni tarmar qildurdi. ²³ Shuning bilen Ammoniylar bilen Moabiylar Séir téghidikilerge hujum qilishqa ötti, ularni birini qoymay qiriwetti; ular Séir téghidikilerni qirip tügetkendin kéyin yene özliri bir-birini qirghin qilishqa chüshkenidi. ²⁴ Yehudalar chöldiki közetgahqa kélip shu zor qoshun terepke qarisa, mana qéchip qutulghan birmu adem yoq bolup, hemme yerni ölük qaplap ketkenidi. ²⁵ Yehoshafat özining adamliri bilen düshmendin olja bulang-talang qilishqa kelgende, ular ölüklér bilen bille nurghun mal-mülük we köp qimmetlik buyumlarni tapti. Ular saldurowalghanlirining toliliqidin élip kitelmey qaldi; olja shunche köp bolghachqa, uni yigihwélissha üç kün ketti. ²⁶ Ular tötinchi küni Berakah jilghisigha yighilip, Perwerdigargha hemdusana oqup mubareklidi; shunga u yer taki bügünge qeder «Berakah jilghisi» dep atilip kelmekte. ²⁷ Andin barliq Yehudadikiler we Yérusalémdikiler Yehoshafatning bashlamchiliqida xushal-xuram bolup Yérusalémgha qaytti; chünki Perwerdigar ularni düshmenliri üstidin ghalib qilip xushalliqqa chömdürgenidi. ²⁸ Ular Yérusalémgha tembur, chiltar we kanaylar chélip kélip, Perwerdigarning öyige kirdi. ²⁹ Barliq el-memliketler Perwerdigarning Israilning düshmenlirige qarshi chiqip jeng qilghanliqini anglighanda, Xudaning wehimi-si ularning üstige basti. ³⁰ Shuning bilen Yehoshafatning padishahliqi tinch-asayishliqta boldi; uning Xudasi uning töt etrapini tinch qilghanidi.

³¹ Shundaq qilip Yehoshafat Yehuda üstige höküm sürdi. U textke chiqqan chaghda ottuz besh yashta idi; u Yérusalémda yigirme besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Azubah bolup, u Shilhining qizi idi. ³² Yehoshafat qaymay atisi Asaning yolida méngip, Perwerdigarning nezi-ride durus bolghanni qildi. ³³ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmighanidi; xelq téxiche köngüllirini ata-bowilirining Xudasigha mayil qilmighanidi.

³⁴ Yehoshafatning qalghan ishliri bolsa, mana bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»gha kirgüzülgen «Hananing oghli Yehuning bayan sözliri»de pütülgen-dur..

³⁵ Bu ishlardin kéyin Yehuda padishahi Yehoshafat tola rezil ishlarni qilghan Israil padishahi Ahaziya bilen ittipaq tüzdi. ³⁶ Yehoshafat Tarshishqa baridighan kémilerni yasashqa uning bilen shirikleshti; shu kémilerni ular Ezion-Geberde yasatti. ³⁷ U chaghda Mareshahliq Dodawahuning oghli Eliézer Yehoshafatni eyiblep uninggha bésharet bérip: — Ahaziya bilen ittipaq tüzgining üçhün Perwerdigar séning yasighanliringni buzuwétidu» dédi. Derweqe, kéyinki waqitlarda u kémiler buzghunchiliqqa uchráp Tarshishqa mangalmidi.

20:21 «muqeddes beheywetlikini medhiyilep...» — yaki «pak-muqeddeslikning güzellikide medhiyilep...». «Zeb.» 29:2ni köring. Bashqa birxil terjimisi: — «shahane kiyimlerni kiygen...».

20:22 «Perwerdigar ... pistirma qoshunni ewetti,...» — mushu sirliq sözler (1) Perwerdigar Ammoniylar qatarliqlargha hujum qilishqa perishtilerni ewetti; (2) Perwerdigarning Özi ulargha ushtumtut hujum qildi, dep körsitishi mumkin.

20:24 «közetgah» — yaki «közet munari».

20:26 «...Berakah jilghisigha yighilip, Perwerdigargha hemdusana oqup mubareklidi..» — démisekmü, «Berakah» dégenning menisi «mubareklesh» yaki «bext-beriket tileshe» dégen menide.

20:31 1Pad. 22:41-51

20:34 «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi» — bu kitab Tewrattiki ushbu «Tarix-Tezkiriler» emes, biraq shühbisizki, ushbu kitabning muellipliri uningdin köp uchurlarni alghanidi.

Yehoram Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 8:16-24

21¹ Yehoshafat ata-bowiliri arisida uxliidi we «Dawut shehiri»de depne qilindi; oghli Yehoram uning ornigha padishah boldi.

² Yehoramning birnechche inisi, yeni Yehoshafatning Azariya, Yehiyel, Zekeriya, Azariyahu, Mikail we Shefatiya dégen oghulliri bar idi; ularning hemmisi Israil padishahi Yehoshafatning oghulliri idi.³ Ularning atisi ulargha nurhun altun, kümüsh we qimmatlik buyumlarni, shundaqla Yehuda zéminidiki birqanche qorghanliq sheherni sowgha qildi; peqet padishahliqni bolsa, Yehoram chong oghli bolghachqa, uninggha berdi.⁴ Yehoram atisining padishahliq textige chiqip hoquqini mustehkemlidi. Andin u barliq inilirini, shundaqla Yehudadiki birqanche emeldarlarni qilichlap qetl qildi.

⁵ Yehoram textke olturghinida ottuz ikki yashta idi; u Yérusalémda sekkiz yil seltenet qildi.⁶ U Ahab jemetidikilerga oxshash, Israilning padishahliri mangghan yolda mangdi, chünki u Ahabning qizini emrige alghanidi; u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.⁷ Biraq Perwerdigar Dawut bilen tüzgen ehdisi seweblik, Dawutqa we uning ewladlirigha menggü öchmeydighan bir chiragh qalduray dep, wede qilghini boyiche Dawutning jemetini yoq qilip tashlashni xalimidi.⁸ Yehoramning seltenitidiki künlerde Édomlar Yehudadin ayrilip chiqip, öz aldigha özlirige hökümraniq qilidighan bir padishah tiklidi.⁹ Yehoram, serdarliri we barliq jeng harwiliri Iordan deryasidin ötüp, kéchide qozghilip chiqip, özlirini qorshiwalghan Édomiylargha we jeng harwisi serdarlirigha hujum qilip ghalib keldi.¹⁰ Halbuki, Édomiylar shuningdin étiwaren Yehudagha qarshi chiqip, taki бүгүнге qeder Yehudaning hökümraniqidin ayrilip turdi. Yehoram ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni tashlighini üçün Libnahliqlarmu shu chaghda uninggha qarshi chiqip uning qolidin ayrilip chiqti.¹¹ Uning üstige, Yehoram yene Yehudaning taghlirida «yuqiri jaylar»ni yasitip, Yérusalémda turuwatqanlarni buzuqchiliqqa putlashturdi, Yehudalarnimu shundaq azdurdy.

¹² Shu waqitlarda Iliyas peyghember teripidin yézilghan bir mektup Yehoramgha tegdi, uningda mundaq déyildi: «Séning bowang Dawutning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Sen atang Yehoshafatning yollirida mangmay, shuningdek Yehuda padishahi Asaningmu yollirini tutmay,¹³ belki Israil padishahlirining yollirida méngip, Yehudalarni we Yérusalémda turuwatqanlarni xuddi Ahab jemetidikiler buzuqchiliqlar qilghandek buzuqchiliqlargha putlashturghanliqing üçün, shundaqla atangning jemetidikilerni, yeni özüngdin yaxshi bolghan iniliringni qetl qilghining üçün,¹⁴ Perwerdigar séning xelqingni, xotun bala-chaqiliringni we barliq mal-mülküngge alamet zor zerb bilen uridu.¹⁵ U sénimu éghir wabalar bilen urup, üçhey-baghringni éghir késelge muptila qiliduki, késiling kündin küнге éghirliship, üçheyli-ring éqip chiqidu»» déyilgenidi.

¹⁶ Kéyinki waqitlarda Perwerdigar Filistiylarning we Éfiopiylarning yénidiki Ereblarning rohini Yehoramgha qarshi qozghatti.¹⁷ Shuning bilen ular Yehuda zéminigha zerb qilip bésip ötti we padishah ordisidiki barliq mal-mülükni bulang-talang qilip, oghulliri bilen xotunlirini tutqun qilip élip ketti; ular kenji oghli Yehoahazdin bölek oghulliridin birinimu qaldurmidi.

¹⁸ Bu weqedin kéyin Perwerdigar Yehoramni urup, üçheyilirini saqaymas éghir késelge giritpar qildi.¹⁹ We shundaq boldiki, uning késili kündin-künge éghirliship, ikki yil waqit ötüşke az qalghanda, késellik tüpeylidin üçheyiliri téshilip chüshti, u tolimu azablinip öldi; uning xelqi

21:2 «Azariyahu» — yaki «Azariya».

21:11 «buzuqchiliqqa putlashturdi...» — mushu ayettiki «buzuqchiliq» rohiy jehettin éytilidu, démek Perwerdigargha wapasiqliq qilip butlarga choqunup ketkenlikni körsitidu. Shundaqtimu, shu chaghdiki butpereslikning jismaniyy jehettinimu buzuqchiliq we pahishiwazliq bilen zich munasiwiti bar idi.

21:12 «... Iliyas peyghember teripidin yézilghan bir mektup Yehoramgha tegdi» — bu mektup Yehoramning qoligha yétip kelgen waqitta, Iliyas belkim asmangha kötürülgen bolushi mumkin.

ata-bowilirini izzetlep ulargha xushbuy yaqqandek, uninggha héchqandaq xushbuy yéqip ol-turmidi. ²⁰ Yehoram textke chiqqan chéghida ottuz ikki yashta idi; u Yérusalémda sekkiz yil seltenet qildi we u dunyadin ketkende héchkim uninggha qayghu-hesret chekmidi. Xalayıq uni «Dawut shehiri»ge depne qildi, lékin padishahlar qebistanliqigha depne qilmidi.

Ahaziya Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 8:25-29; 9:27-29

22¹ Yérusalémda turuwtqanlar Yehoramning kenji oghli Ahaziyanı uning ornigha padishah qılıp tiklidi; chünki Erebler bilen bille bargahqa bésip kirgen qaraqchılar Ahaziyaning akilirini qoymay öltürüwetkenidi. Shuning bilen Yehuda padishahi Yehoramning oghli Ahaziya seltenet qildi. ² Ahaziya textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi; u Yérusalémda bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Ataliya bolup, Omrining newre qızı idi. ³ Ahaziya mu Ahab jemetining yollirigha mangdi; chünki uning anisi uni rezillikke ündeytti. ⁴ U Ahab jemeti qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; chünki uning atisi ölgendin kéyin Ahab jemetidikiler uni halaketke élip baridighan rezil nesihetlerni béretti. ⁵ U ularning nesihitige egiship, Israil padishahi Ahabning oghli Yehoram bilen birlikte Giléadtiki Ramotqa bérıp Suriye padishahi Hazael bilen soqushti; shu chaghda Suriyler Yehoramni zeximlendürdi. ⁶ Andin Yehoram Ramahda Suriye padishahi bilen soqushqan chaghdiki jarahetlirini dawalitish üçün Yizreelge qaytti. Andin Yehoramning oghli Yehuda padishahi Azariya Ahabning oghli Yehoramning késel bolup qalghanlıqı sewebidin uni yoqlighili Yizreelge bardı. ⁷ Halbuki, Ahaziyaning Yehoramni yoqlighili barghini del özini halaketke élip baridighan, Xuda békikten ish idi. Chünki u barghandin kéyin Yehoram bilen birlikte Nimshining oghli Yehugha qarshi soqushushqa chiqti. Mushu Yehu eslide Perwerdigar teripidin Ahabning jemetini yoqitish üçün mesih qilinghanidi. ⁸ We shundaq boldiki, Yehu Xuda békikten hökümni Ahab jemetining üstige yürüzgen waqtida, u Yehudadiki emeldarlarnı we Ahaziyaning xizmitide bolghan qérindashlirining oghullirini uchritip, ularni qoymay öltürüwetti. ⁹ Yehu Ahaziyanımu izdidi; kishiler uni tutuwaldi (u Samariyege yoshurunuwalghanidi). Ular uni Yehuning aldigha apirip öltürdi. Ular uni depne qildi, chünki kishiler: «Bu dégen Perwerdigarnı chin könglidin izdigen Yehoshafatning newrisidur» dégenidi. Ahaziyaning jemetide padishahlıqni qoligha alghudek birer adem qalmidi.

Xanish Ataliya Yehuda üstidin höküm süridu

2Pad. 11:1-3

¹⁰ Emdi Ahaziyaning anisi Ataliya oghlining ölginini körgende, Yehuda jemetidiki barlıq shah neslini öltürüşke qozghaldi. ¹¹ Lékin padishahning qızı Yehoshébiyat öltürülüş aldida turghan padishahning oghullirining arisidin Ahaziyaning oghli Yoashni oghriliqche élip chiqip, uni we inik anisini yastuq-kirlik ambirigha yoshurup qoydi. Shundaq qılıp padishah Yehoramning qızı, (yeni Ahaziyaning singlisi), bash kahin Yehuyadaning xotuni Yehoshébiyat Yoashni Ataliya öltürüwetmisun dep Ataliyadin yoshurup qoydi. ¹² Andin kéyin Yoash ular bilen Perwerdigarning öyide alte yil yoshurunup turdi; u chaghda Ataliya Yehuda zéminida seltenet qilatti.

22:1 «Erebler bilen bille bargahqa bésip kirgen qaraqchılar...» — mushu ayettiki «bargah» belkim Yehudadikiler Erebler bilen qarshılıshqa teyyarlanish üçün dalada tikken herbiy bargahni körsitidu. Bezi terjimanlar «sheher» dep terjime qilidu.

22:2 «Ahaziya textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi» — köp kona köchürmilerde «...qiriq ikki yashta idi» déyilidu. Bu qetim bezi qedimki köchürmiler we terjime nusqisigha we «2Pad.» 8:26ge asasen «yigirme ikki yash» dep terjime qilduq.

22:11 «Yehoshébiyat» — yaki «Yehoshéba».

23¹ Yettinchi yili, Yehoyada jasaretke kélip, Yerohamning oghli Azariya, Yehohananning oghli Ismail, Obedning oghli Azariya, Adayaning oghli Maaséyah we Zikrining oghli Elishafat qatarliq birqanche yüzbéshini chaqirip ular bilan ehde tüzdi.² Ular Yehuda zéminini arilap, Yehudadiki herqaysi sheherlerdin Lawiylarni we Israildiki chong yolbashchilarni yig'hdí; ular Yérusalémgha kélishti.³ Pütkül jamaet Xudaning öyide padishah bilan ehdileshti. Yehoyada ulargha: — Padishahning oghli Perwerdigarning Dawutning ewladliri toghruluq wede qilghinidek choqum seltenet qilidu.⁴ Mana siler qilishinglar kérek bolghan ish shuki: — Shabat künide pasibanliq nöwiti kelgen kahinlar bilan Lawiylarning üctin biri herqaysi derwazilarni muhapizet qilsun;⁵ üctin biri padishah ordisini, üctin biri «Ul derwazisi»ni muhapizet qilsun; bashqilarning hemmisi Perwerdigar öyining hoylilirida bolsun.⁶ Lékin kahinlar hem weziye öteydighan Lawiylardin bölek héchkimni Perwerdigarning öyige kirgüzmisun (kahin-lawiylar pak-muqeddes dep hésablanghachqa kirishige bolidu). Bashqa xelqning herbiri Perwerdigar özige békitken jaylarni közet qilsun.⁷ Lawiylarning herbiri qoligha qorallirini élip padishahni orap tursun; öz meyliche muqeddes öyge kirishke urunghan herkim öltürülsun; siler padishah kirip-chiqip yüriginde uning yénidin ayrilmanglar, — dédi.

⁸ Lawiylar bilan Yehudalarning hemmisi kahin Yehoyadaning barliq tapilighanlirini beja keltürüshti. Lawiylarning herbiri shabat küni nöwetchilikke kirgen we nöwetchiliktin chüshkenlerni öz yénida qaldurup qaldi; chünki kahin Yehoyada héchkimni nöwetchiliktin chüshüshke qoymidi.⁹ Andin Yehoyada kahin Dawut padishahning Perwerdigarning öyide saqlaqliq neyze we qalqan-siparlirini yüzbéshilargha tarqitip berdi.¹⁰ U yene köpchilikni, herbiri qoligha öz neyzisini tutqan halda, ibadetxanining ong teripidin tartip sol teripigiche, qurbangah bilan ibadetxanini boylap padishahning etrapida turghuzdi.¹¹ Andin ular shahzadini élip chiqip, uning béshigha tajni kiygüzüp, uninggha guwahnamilerni bérip, uni padishah qildi; Yehoyada we uning oghulliri xushbuy may bilan uni mesih qildi we «Padishah yashisun!» dep towlashti.¹² Ataliya xelqlerning chépiship yürigenlikini we padishahni teriplewatqanliqini anglap, Perwerdigarning öyige kirip, köpchilikning arisigha keldi.¹³ U qarisa, mana padishah öyning derwazisida, tüwrükning yénida turatti; padishahning yénida emeldarlar bilan kanaychilar tizilghanidi, barliq yurtning xelqi shadlinip kanay chélishatti, neghmichiler herxil sazlarini chélip, jamaetni bashlap medhiye oqutuwatatti. Buni körgen Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliq, asiyliq! — dep warqirdi.

¹⁴ Emma Yehoyada kahin qoshungha mes'ul bolghan yüzbéshilarni chaqirtip ulargha: — Uni sepliringlar otturisdin sirtqa chiqiriwétinglar; kimdekim uninggha egeshse qilichlansun, dep buyrudi. Chünki kahin: — Uni Perwerdigarning öyi ichide öltürmenglar, dep éytqanidi.

¹⁵ Shuning bilen ular uninggha yol boshitip berdi; u ordining «At derwazisi» bilen padishahning ordisigha kirgende leshkerler uni shu yerde öltürdi.

¹⁶ Yehoyada, pütkül jamaet we padishah birlikte: «Perwerdigarning xelqi bolayli» dégen bir ehdini tüzüshti.¹⁷ Andin barliq xelq Baalning butxanisigha bérip uni buzup tashlidi; uning qurbangahliri bilen mebudlirini chéqip pare-pare qilip, Baalning kahini Mattanni qurbangahlarining aldida öltürdi.

¹⁸ Andin kéyin Yehoyada kahin Perwerdigarning öyidiki barliq mes'uliyetlerni Lawiy qebilisining kahinlirining qoligha tapshurdi. Kahinlarni bolsa, eslide Perwerdigarning öy ishliqigha nöwet bilen qarashqa, Perwerdigargha atap köydürme qurbanliq sunushqa Dawut teyinligenedi. Ular qurbanliqlarni Dawutning körsetmiliri boyiche, xushal-xuramliq ichide neghme-nawa

23:1 «Yehoyada jasaretke kélip...» — yaki «Yehoyada özini küchlendürüp...»

23:1 2Pad. 11:4-20

23:7 Weh. 14:1, 4, 5

23:15 «...uninggha yol boshitip berdi» — buning bashqa birxil terjimisi: «uni qolgha aldi».

oqughan halda Musagha tapshurulghan Tewrat-qanunida pütülginidek sunushqa mes'ul idi. ¹⁹Yehoyada yene Perwerdigar öyining herqaysi derwazilirigha derwaziwenlerni teyinlidi-ki, herqandaq ishlardin napak qilinghan ademler kirgüzülmeytti. ²⁰U yene yüzbéshiliri, aqsöngékler, xelq ichidiki yobashchilar we yurtning hemme xelqini bashlap kélip, padishahni Perwerdigar öyidin élip chüshüp, «Yuqiriqi derwaza» arqiliq ordigha ekirip, padishahliq textige olturghuzdi.

²¹Yurtning barliq xelqi shadlinatti; ular Ataliyani qilichlap öltürgendin kéyin, sheher tinch bolup qaldi.

Yoash — yeni Yehoash — Yehudagha seltenet qilidu

2Pad. 12:1-22

24¹Yoash textke chiqqan chéghida yette yashta idi, u Yérusalémda qiriq yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Zibiyah bolup, Beer-Shébalıq idi. ²Yehoyada kahin hayat künliride Yoash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. ³Yehoyada uninggha ikki xotun élip berdi, u birqanche oghul-qız perzent kördi.

⁴Shuningdin kéyin Yoash Perwerdigarning öyini qayta yasitish niyitige keldi, ⁵u kahinlarni we Lawiylarni yighip ulargha: — Xudayinglarning öyini onglitip turush üçün Yehuda sheherlirige bérıp, barliq Israillardin yilliq iane toplanglar; bu ishni tézdin béjiringlar! — dédi. Lékin Lawiylar bu ishni béjirishke anche aldirap ketmidi. ⁶Buni uqqan padishah bash kahin Yehoyadani chaqirtip uninggha: — Özliri némishqa Lawiylargha Perwerdigarning quli Musa Israil jamaitige Xudaning guwahliqi saqlaqliq chédır üçün belgiligen bajni Yehuda we Yérusalémdin élip kélishe buyrumidila? — dédi. ⁷(chünki eslide rezil xotun Ataliya we uning oghullari Xudaning öyige bösüp kirip, Perwerdigarning öyidiki barliq muqeddes buyumlarni élip Baal butlirigha atap teqdim qiliwetkenidi).

⁸Shuning bilen padishah buyruq chüshürüp, bir sanduq yasitip Perwerdigar öyining derwazisining sirtigha qoyghuzdi; ⁹andin: «Xudaning quli Musa chölde Israillarning üstige békitken bajni yighip ekilip Perwerdigargha tapshurunglar» dégen bir uqturush Yehuda bilen Yérusalém teweside chiqirildi. ¹⁰Barliq emeldarlar we barliq xelq xushal halda bajni ekilip sanduq tolghuche uninggha tashlidi. ¹¹Lawiylar pul sanduqini padishah bu ishq mes'ul qilghan kishining aldigha ekelgende, ular baj pulining köp chüshkenlikini körse, andin padishahning katipi bilen Bash kahinning adimi kélip pul sanduqini öngtürüp quruqdighandin kéyin, yene esli ornigha apirip qoyatti. Herküni shundaq bolup turdi; nahayiti köp pul yighildi. ¹²Padishah bilen Yehoyada pulni Perwerdigar öyidiki ish béjirgüchilerge tapshurdi; ular buning bilen Perwerdigarning öyini ongshash we eslige keltürüş üçün tashchilar bilen yaghachchilarni, tömürchiler bilen miskerlerni yallidi. ¹³Ishlemchiler toxtimay ishlidi, ongshash ishi ularning qolida ongushluq élip bérildi; shundaq qilip ular Perwerdigarning öyini eslidiki ölchem-lahiyesi boyiche yasidi, shundaqla uni tolimu puxta qilip yasap chiqti. ¹⁴Ular ishni pütürgendin kéyin éshıp qalghan pulni padishah bilen Yehoyadaning aldigha ekilip tapshurdi. Ular buning bilen Perwerdigarning öyi üçün herxil eswab-buyumlarni, jümlidin ibadet xizmitidiki herxil buyumlar, köydürme qurbanliqlargha munasiwetlik qacha-qucha, qazan-texsiler we herxil al-

24:1 «Yoash» — «Yehoash»ning bashqa shekli.

24:2 «Yehoyada ... hayat künliride Yoash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti» — bu sözge qarighanda, Yoash Yehoyada ölgendin kéyin Perwerdigarning yolidin chiqip ketti; we derweqe shundaq boldi («2Tar.» 24:17-27ni körüng).

24:5 «Xudayinglarning öyini onglitip turush üçün ..., barliq Israillardin yilliq iane toplanglar» — yaki «Her yili Xudayinglarning öyini onglitish üçün... barliq Israillardin iane toplanglar».

24:6 «Xudaning guwahliqi saqlaqliq chédır» — yaki «hökümgawahliq chédiri» — «ibadet chédiri»ning bashqa bir atalghusi. «Perwerdigarning quli Musa ... Xudaning guwahliqi saqlaqliq chédır üçün belgiligen baj...» — Musaning bu buyruqi toghruluq «Mis.» 30:11-16ni körüng.

tun-kümiş bashqa buyumlarni yasatti. Yehoyadaning barliq künliride, ular Perwerdigarning öyide köydürme qurbanliqni daim sunup turdi.

¹⁵ Yehoyada qérip, yashaydighan yéshi toshup öldi; u ölgen chaghda bir yüz ottuz yashta idi.

¹⁶ Ular uni «Dawut shehiri»de padishahlar qatarida depne qildi, chünki u Israilgha hem Xudagha we uning öyige nisbeten nahayiti chong töhpe körsetkenidi. ¹⁷ Yehoyada ölgendin kéyin Yehudadiki yolbashchilar padishahning aldigha kélip uninggha bash urdi; padishah ular körsetken meslihetni maqul kördi. ¹⁸ Ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning öyidin waz kéchip, Asherah we butlarning qulluqigha kirishti. Ularning bu gunahi seweblik Xudaning ghezipi Yehuda bilen Yérusalémdikilerning béshigha keldi. ¹⁹ Shundaq bolsimu, Perwerdigar ularni Özige yandurush üçün yenila ularning arisigha peyghemberlerni ewetti; bu peyghemberler gerche ularni agahlandurghan bolsimu, lékin ular yenila qulqa salmidi. ²⁰ U chaghda Xudaning Rohi bash kahin Yehoyadaning oghli Zekeriyagha chüshti, u xelqning aldidada öre turup ulargha: — Xuda mundaq deydu: «Siler némishqa Perwerdigarning emirlirige xilapliq qilisiler? Siler héch rawajliq körmeyisiler, chünki siler Perwerdigardin waz kechtinglar we Umu silerdin waz kechti», — dédi.

²¹ Xalayıq Zekeriyani öltürüşke qestlidi; axir ular uni padishahning emri boyiche Perwerdigar öyining hoylisida chalma-kések qilip öltürüwetti. ²² Padishah Yoash Zekeriyaning atisi Yehoyadaning özige körsetken shepquitini yad etmek tügül, eksiche uning oghlini öltürüwetti. Zekeriya jan üzüş aldidada: — Perwerdigar bu ishni nezirige élip, uning hésabini alsun! — dédi.

²³ Shu yilning axirida Suriyening qoshuni Yoashqa hujum qilip keldi; ular Yehudagha we Yérusalémgha tajawuz qilip kirip, xelq ichidiki yolbashchilarni öltürüp, ulardin alghan pütün urush gheniyetlirini Demeshq padishahining aldigha élip bardi. ²⁴ Derweqe Suriye qoshunidin peqet az bir qisim eskerler kelgen bolsimu, lékin Yehudalar ata-bowilirining Xudasi Perwerdigardin waz kechkenlik üçün Perwerdigar chong bir qoshunni ularning qoligha tapshurdi; ular Yoashqa jaza ijra qildi. ²⁵ Suriyeler Yoashni tashlap ketken chaghda (chünki u qattiq aghrip qalghanidi) uning öz xizmetkarliri bash kahin Yehoyadaning oghlining qéni üçün intiqam élish kérek dep uni qestlidi; ular uni kariwitidila öltürüwetti. U shu yol bilen öldi; kishiler uni Dawut shehiride depne qilghini bilen, biraq padishahlarning qebristanliqigha depne qilmidi.

²⁶ Uni qestligenler munular: — Ammoniy ayal Shimiyatning oghli Zabad bilen Moabiy ayal Simritning oghli Yehozabad idi.

²⁷ Yoashning oghulliri, uninggha qaritilghan qattiq we nurhun agah bésharetler, shundaqla uning Xudaning öyini yéngibashtin sélisgha dair ishliri «padishahlarning tezkiriliri» dégen kitabning izahligha pütülgendur. Yoashning oghli Amaziya uning ornigha padishah boldi.

Amaziya Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 14:1-22

25¹ Amaziya textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi, u Yérusalémدا yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yehoaddan bolup, Yérusalémliq idi. ² Amaziya Perwerdigarning neziride toghra bolghan ishlarni qildi, lékin pütün köngli bilen qilmidi. ³ We shundaq boldiki, u padishahliqini mustehkemliwalghandin kéyin padishah atisini öltürgen xizmetkarlirini tutup öltürdi. ⁴ Lékin Musagha chüshürülgen qanun kitabida Perwerdigarning: «Ne atilarni oghulliri üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu ne oghullirini atiliri üçün

24:25 «chünki u qattiq aghrip qalghanidi» — yaki «chünki éghir késelge chüshkenidi». Bezi terjimanlar «chünki u éghir yarilandi» dep terjime qilghini bilen, ibraniy tékistte éghir bir késel körsitilidu. «kahin Yehoyadaning oghlining qéni» — yaki «kahin Yehoyadaning oghullirining qéni».

24:27 «padishahlarning tezkiriliri» — Tewrattiki «padishahlar» dégen kitab emes. Chünki tilgha élinghan tepsilatlar shu kitabda tépilmaydu.

ölümge mehkum qilishqa bolmaydu, belki herbiri öz gunahi üçhün ölümge mehkum qilinsun» dep pütülgen emri boyiche, u öltürgichilerning balilirini ölümge mehkum qilmidi.

⁵ Amaziya Yehudalarni yighip, jemetlirige qarap pütün Yehudalarni we Binyaminlarni ming-béshi we yüzbéshilar astigha békitti; u ulardin yigirme yashtin ashqanlarning sanini éliwidi, jengge chiqalaydighan, qoligha neyze we qalqan alalaydighan xil leshkerdin üç yüz ming adem chiqti. ⁶ U yene bir yüz talant kümüsh serp qilip Israildin yüz ming batur jengchi yal-liwaldi..

⁷ Lékin Xudaning bir adimi uning aldigha kélip: — I padishahim, Israil qoshunini özliri bilen bil-le barghuzmighayla; chünki Perwerdigar Israilar yaki Efraimylarning héchqaysisi bilen bille emes. ⁸ Hetta sili choqum shundaq qilimen, baturane küresh qilimen désilimu, Xuda özlirini dushman aldida yiqitidu, chünki Xuda insangha yadrem bérishkimu qadirdur, insanni yiqitish-qimu qadirdur, dédi.

⁹ Amaziya Xudaning adimige: — Emise men Israilning yallanma qoshunigha bergen yüz talant kümüshni qandaq qilsam bolidu? — dep soriwidi, Xudaning adimi uninggha: — Perwerdigar özlirige buningdinmu ziyade köp bérishke qadirdur, dep jawab berdi.

¹⁰ Shuning bilen Amaziya Efraimdin özige keltürülgen yallanma qoshunni ayrip chiqip, öylirige qayturuwetti; shu sewebtin ular Yehudalargha bek ghezeplinip, qattiq qehr ichide öylirige qaytip kétishti. ¹¹ Amaziya jasaritini urghutup, özining xelqini bashlap «Shor wadisi»gha bérıp Séirlardin on ming ademni yoqatti. ¹² Yehudalar yene on ming ademni tirik tutuwélp, tik yar-ning léwigha apirip, yardin ittiriwidi, ularning hemmisi pare-pare qilinip tashlandi. ¹³ Halbuki, Amaziya özi bilen bille jeng qilishqa ruxset qilmay qayturuwetken yallanma eskerler Samariy-edin Beyt-Horunghiche bolghan Yehudaning herqaysi sheherlirige hujum qilip kirip üç ming ademni qirip tashlidi hem nurghun mal-mülükni bulap ketti.

¹⁴ Lékin shundaq boldiki, Amaziya Édomiylarni meghlup qilip qaytip kelgen chaghda u Séirlar-ning butlirininu élip kélip, ularni özi üçhün mebud qilip, ulargha bash urdi we ulargha xush-buy yaqti. ¹⁵ Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi Amaziyaqha qozghaldi, U uning aldigha bir peyghemberni ewetti. Peyghember uninggha: — Öz xelqini séning qolungdin qutquzalmighan bu xelqning ilahlirini zadi néme dep izdeysen? — dédi. ¹⁶ We shundaq boldiki, u padishahqa téxi söz qiliwatqanda, padishah uninggha: — Biz séni padishahning meslihetchisi qilip tikligenmu? Qoy, bu gépingni! Ölgüng keldimu néme? — dédi. Shuning bilen peyghember geptin toxtidi-de, yene: — Bu ishni qilghining hem nesihitige qulaq salmighining üçhün Perwerdigar séni yoqitishni qarar qildi, dep bilimen, — dédi.

¹⁷ Shuningdin kéyin Amaziya meslihetliship, Israilning padishahi Yehuning newrisi, Yehoahazning oghli Yoashning aldigha elchilerni mangdurup: «Qéni, jeng meydanida yüz turane körüsheyli» dédi.

¹⁸ Israilning padishahi Yoash Yehudaning padishahi Amaziyaqha elchi ewetip mundaq sözlerni yetküzdi: «Liwandiki tiken Liwandiki kédir derixige söz ewetip: «Öz qizingni oghlumgha xotun-luqqa bergin!» — dédi. Lékin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp kétéwétip, tikenni dessiwetti.

¹⁹ Sen derweqe Édomning üstidin ghelibe qilding; könglüngde öz-özüngdin meghrurlinip yay-rap ketting. Emdi öyüngde qalghining yaxshi; némishqa béshinggha külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?»..

25:6 «bir yüz talant kümüsh» — 100 talant kümüsh belkim 3400 kilogram kümüsh bolushi mumkin.

25:11 «Amaziya jasaritini urghutup...» — yaki «Amaziya özini kücheypit,...». «Séir» — Édomning ikkinchi ismi.

25:14 «... ulargha xushbuy yaqti» — yaki «... ulargha qurbanliqlarni köydürdi».

25:19 «Sen derweqe ... yayrap ketting. ... némishqa ... özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» — Yehoash éytqan temsilning omumiy menisi: «Sen peqet bir tikendursen, özüm kédirek ulugh ademmen, özüngge unchiwala ishinip ketme. Séning ulugh pilaning hertürlük tasadipiyliqtin meghlup bolushi mumkin» dégendek. Gerche Yehoash

²⁰ Emma Amaziya qulaq salmidi. Bu ish Xudadin keldi; chunki ular Édomning ilahlarini izdigendi, Xuda ularni Yoashning qoligga chühsun dep ene shundaq orunlashturghanidi. ²¹ Shuning bilan Israil padishahi Yoash jengge atlinip chiqti; ikki terep, yeni u Yehuda padishahi Amaziya bilan Beyt-Shemeshte, jeng meydanida yüz turane uchrashti. ²² Yehudaning ademliri Israilning ademliri teripidin tiripiren qilinip, herbiri öz öyige qéchip ketti.

²³ Israil padishahi Yoash Beyt-Shemeshte Yehoahazning newrisi, Yoashning oghli Yehuda padishahi Amaziyanı esir qilip Yérusalémgha élip bardı; we u Yérusalémning sépilining Efraim derwazisidin tartip burjek derwazisighiche bolghan töt yüz gezlik bir bölükini örüwetti..

²⁴ U Xudaning öyide, Obed-Édom mes'ul bolup saqlawatqan we padishahning ordısıdiki xezini-
din tépilghan barlıq altun-kümüş, qacha-quchılarnı bulıwaldi we képillik süpitide birnechche tutqunni élip Samariyege yénip ketti. ²⁵ Israil padishahi Yehoahazning oghli Yoash ölgendin kéyin, Yoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziya on besh yıl ömür kördi..

²⁶ Amaziyaning qalghan emelliri bolsa, mana ularning hemmisi bashtin axirighiche «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi»da pütülgen emesmi?

²⁷ Amaziya Perwerdigardin waz kechkendin bashlapla Yérusalémda beziler uni qestleshke kirishkenidi; shuning bilan u Laqish shehirige qéchip ketti; lékin qestligüchiler keynidin Laqishqa adem ewetip, u yerde uni öltürdi.

²⁸ Andin ular uni atlargha artip Yérusalémgha élip bardı. U Yérusalémda ata-bowilirining arı-
sida «Yehudaning shehiri»de depne qilindi..

Uzziya Yehuda üstige höküm sürüdi

2Pad. 15:1-7

26¹ Yehudaning barlıq xelqi uning on alte yashqa kirken oghli Uzziyani tiklep, uni atisi Amaziyaning ornida padishah qildi. ² (padishah atisi ata-bowilirining arisida uxlıghandin kéyin, Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Uzziya idi)..

³ Uzziya textke chiqqan chéghida on alte yash idi; u Yérusalémda jemiý ellik ikki yıl padishahlıq qildi. Uning anisining ismi Yekoliya bolup, Yérusalémliq idi. ⁴ U atisi Amaziyaning barlıq qilghanlıridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.

⁵ Xuda bergen alamet körünüşler bilen yorutulghan Zekeriya Uzziyagha telim bergechke, u hayat waqtida Uzziya Xudani izdidi; we u Perwerdigarnı izdigen künlerde Xuda uning ishlarini rawan qildi. ⁶ U chiqip Filistiylerge hujum qildi we Gatning sépilini, Jabnehning sépilini we Ashdodning sépilini chaqturuwetti. Yene Ashdod etrapida, shundaqla Filistiyler arisida birnechche sheher berpa qildi. ⁷ Xuda uning Filistiyler we Gur-baalda turuwatqan Erebler bilen Maonlargha qarshi urushigha yadrem berdi. ⁸ Ammoniyar Uzziyagha olpan tölidi; Uzziya tolimu qudretlik bolup, nam-shöhriti taki Misirning chégrisighiche tarqaldi. ⁹ Uzziya Yérusalémdeki «Burjek derwazisi»da, «Jilgha derwazisi»da we sépilning qayrilidighan yéride munarlar saldı we ularni ajayip mustehkem qildi. ¹⁰ U yene chöllerde birmunche közet munarlarini salghuzdı

padishahni «butperes kapir» dep hésablıghili bolsimu, mushu yerde uning nesiheti toghra idi.

25:23 «Yehoahaz» — «Ahaziya»ning bashqiche ipadilinishi. Bu Yehoahaz (Ahaziya) Yehuda padishahi, 25-ayettiki «Yehoahaz» emes. «töt yüz gezlik bir bölük..» — Tewratqa «gez» (yaki «jeynek») qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan uzunluğı, yeni 0.454 métr uzunluq idi.

25:25 «Israil padishahi Yehoahazning oghli Yoash ölgendin kéyin, ... Amaziya on besh yıl ömür kördi» — 23-ayettiki izahatni körüng.

25:26 «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi» — mumkinchiligi barkı, bu kitab Tewratteki «Padishahlar»dur.

25:28 «Yehudaning shehiri» — belkim «Dawutning shehiri»ni körsitidu. «2Pad.» 14:20ni körüng.

26:1 «Uzziya» — bashqa shekli «Ahaziya». «2Pad.» 14:21ni körüng.

26:2 «padishah ... Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Uzziya idi» — yaki «atisi öz ata-bowilirining arisida uxlıghandin kéyin Uzziya Élat shehirini yasap Yehudagha yene tewe qildi».

we köp quduqlarni kolatti; chunki uning Shefelah tüzlenglikide we égzlikte nurghun charwisi bar idi; u yene tériqchiliqqa amraq bolghachqa, taghlarda we étiz-baghlarda nurghun baghwenlerni we üzümlarni yallap ishletti.

¹¹ Uzziyaning yene urushqa mahir qoshuni bar idi. Qoshun katip Jeiyel we emeldar Maaséyah éniqlighan sangha asasen qisim-qisimlar boyiche bölünüp, padishahning serdarlaridin biri bolghan Hananiyaning yétekchiligi astida sep bolup jengge chiqatti. ¹² Bu batur jengchiler ichidiki herqaysi jemet bashliri jemiý ikki ming alte yüz kishi idi. ¹³ Ularning yétekchiligi astidiki qoshun jemiý üç yüz yetmiş yette ming besh yüz bolup, hemmisi ishta qabil, jengde mahir idi, ular padishahqa yordemleship düshmenge hujum qilalaytti. ¹⁴ Uzziya pütkül qoshunidikileshkerlirini qalqan, neyze, dobulgha, sawut, oqya we salghilar bilenmu qorallandurghanidi. ¹⁵ U yene Yérusalémda ustilar ijad qilghan oq béshi we yoghan tashlarni atquchi üskünilerni yasitip, ularni sépil munarlarigha we burjeklirige orunlashturghanidi. Uning nam-shöhriti yiraq-yiraqlargha ketkenidi, chunki u alamet yordemlerge érishkechke, karamet qudret tapqanidi.

¹⁶ Lékin u kücheygendin kéyin, meghrurlinip ketti we bu ish uni halaketke élip bardi. U Xudasi Perwerdigargha itaetsizlik qilip, xushbuygah üstide xushbuy yaqimen dep Perwerdigarning öyige kirdi. ¹⁷ Kahin Azariya bilen Perwerdigarning bashqa kahinlaridin seksen ezimet uning arqidin kirdi; ¹⁸ Ular padishah Uzziyani tosup: — I Uzziya, Perwerdigargha xushbuy yéqish sangata tewe ish emes, belki xushbuy yéqishqa muqeddes xizmetke atalghan kahinlar bolghan, Harunning ewladlarigha mensuptur; muqeddesxanidin chiqqin, chunki itaetsizlik qilip qoydung; sen Xuda Perwerdigardin izzet tapalmaydighan bolup qalisen, dédi.

¹⁹ Uzziya qattiq ghezeplendi; u xushbuy yaqqili turghan halette, qolida bir xushbuydanni tutup turatti; u Perwerdigarning öyidiki xushbuygahning yénida turup kahinlarga ghezepliniwatqan chagha, kahinlarning aldidila uning pishanisigha maxaw örlep chiqti. ²⁰ Bash kahin Azariya bilen bashqa kahinlar qarisa, mana, birdinla uning pishanisigha maxaw örlep chiqqanidi; ular derhal uni chiqiriwétishke itterdi; u özimu chiqip kétishke aldiridi, chunki Perwerdigar uni urghanidi. ²¹ Padishah Uzziyani taki ölgüche maxaw késili chirmiwaldi; u maxaw késili bolghachqa, ayrim bir öyde turdi; shuning bilen u Perwerdigarning öyige kirishtin mehrum qilindi. Uning oghli Yotam ordining ishlarini bashqurup, yurt soridi. ²² Uzziyaning bashqa emelliri bolsa bashtin axirighiche Amozning oghli Yeshaya peyghember teripidin yézip qaldurulghandur. ²³ Uzziya özining ata-bowiliri arisida uxlidi; beziler: — «U maxaw bolghan adem» dégechke, u ata-bowiliri qatarida yatquzulghan bolsimu, padishahlar qebistanliqigha tewe chetrek bir yerlikke depne qilindi. Andin oghli Yotam uning ornigha padishah boldi.

Yotam Yehuda üstige höküm süridu

2Pad.15:32-38

27¹ Yotam textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda on alte yıl seltene qildi; uning atasining ismi Yerusha bolup, Zadokning qizi idi. ² U atisi Uzziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi (lékin u Perwerdigarning muqeddesxanisigha kirmidi). Lékin xelq yenila buzuq ishlarni qiliwerdi.

³ Perwerdigar öyining yuqiriqi derwazisini yasatquchi Yotam idi; u yene Ofeldiki sépildimu nurghun quruluslarni qildi. ⁴ U Yehudaning taghliq rayonida sheherlerni bina qildi, orman-

26:10 «étiz-baghlarda...» — yaki «Karmelde...». Emma Karmel shimaliy padishahliqta.

26:21 «shuning bilen u Perwerdigarning öyige kirishtin mehrum qilindi» — maxaw késilige griptar bolghanlar «napak» dep hésablinip, muqeddes ibadetxanigha kirishke qet'iy ruxset qilinmaytti.

27:3 «Ofel» — kona Yérusalémdiki bir qisim égez rayon idi.

liqlardimu qel'e-qorghanlar we közet munarlarini yasatti. ⁵U Ammoniylarning padishahi bilen urush qilib ularni yengdi; shu yili Ammoniylar uninggha üç talant kümüş, ming tonna bughday, ming tonna arpa olpan berdi; Ammoniylar ikkinchi we üçinchi yilimu uninggha oxshash olpan élip keldi. ⁶Yotam Xudasi Perwerdigar aldida yollarini toghra qilghini üçhün qudret tapti.

⁷Yotamning qalghan ishliri, jümlidin qilghan jengliri we tutqan yollarining hemmisi mana «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi»da pütülgendur. ⁸U textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi. ⁹Yotam ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»ge depne qilindi; oghli Ahaz uning ornigha padishah boldi.

Ahaz Yehuda üstige höküm süridu

2Pad. 16:1-20

28 ¹Ahaz textke chiqqan chéghida yigirme yashta idi; u Yérusalémda on alte yil seltenet qildi. U atisi Dawutqa oxshash Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilmay, ²Belki Israilning padishahlarining yoligha kirip mangdi; u hetta Baallargha atap mebudlarni quyduydi; ³Perwerdigar Israillar zéminidin heydep chiqqarghan ellerning yirginchlik gunahlarini dorap, Hinnom jilghisida küje köydürdi, özining perzentlarini ottin ötküzüp köydürdi; ⁴Yene «yuqiri jaylar»da, dönglerde we herqaysi kökergegen derex astida köydürme qurbanliq qildi we küje köydürdi. ⁵Shunga, uning Xudasi Perwerdigar uni Suriye padishahining qoligha tapshurdi; Suriyeler uni tarmar keltürüp, Yehudadin nurghun xelqni tutqun qilib Demeshqqa élip ketti. Xuda yene uni Israil padishahining qoligha tapshurdi, Israil padishahi Yehudada chong qirghinchiliq élip bardı. ⁶Remaliyaning oghli Pika Yehudada bir kün ichide bir yüz yigirme ming ademni öltürdi, ularning hemmisi ezimetler idi; buning sewebi, ular ata-bowilirining Xudasi Perwerdigardin waz kechkenidi. ⁷Zikri isimlik bir Efraimiy ezimet bar idi; u padishahning oghli Maasiyahani, ordining bash ghoidari Azrikam we padishahning bash weziri Elkanahni qetl qildi. ⁸Israillar öz qérindashlaridin ikki yüz ming ayal, oghul-qiz balilarni tutqun qilib élip ketti; ular yene Yehudadin nurghun urush gheniyetlarini bulang-talang qilib Samariyege eketti.

⁹Lékin u yerde Perwerdigarning Oded isimlik bir peyghembiri bar idi; u Samariyege qaytip kelgen qoshunning aldigha chiqip ulargha: — Qaranglar, ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigar Yehudalarni achchiqida silerning qolunglarga tapshurdi we siler pelekke yetken qehri-ghezep bilen ularni öltürdünglar. ¹⁰Emdi siler yene Yehudalar bilen Yérusalémlıqlarni mejburiy özünglarga qul-didek qilmaqchi boluwatisiler. Lékin siler özünglarmu Xudayinglar Perwerdigar aldida gunah-itaetsizlikler ötküzdunglarghu? ¹¹Emdi gépimge qulaq sélinglar! Qérindash-liringlardin tutqun qilib kelgenlerni qayturuwétinglar, chünki Perwerdigarning qattiq ghezipi béshinglarga chüshey dep qaldi, dédi.

¹²Shuning bilen Efraimlarning birqanche yobashchiliri, yeni Yohananning oghli Azariya, Meshillimotning oghli Berekiya, Shallumning oghli Hezekiya we Hadlayning oghli Amasa qozghilip chiqip jengdin qaytip kelgen qoshunni tosuwélip ¹³ulargha: — Bu tutqunlarni bu yerge élip kirsenglar bolmaydu; bizning Perwerdigarning aldida gunahimiz turup, yene téximu köp gu-

27:5 «üch talant kümüş» — belkim 3400 kilogram kümüş idi. «ming tonna bughday» — ibranıy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr bolushi mumkin. «ming tonna arpa» — ibranıy tilida «on ming kor». Bir «kor» 220 litr bolushi mumkin.

27:7 «Yehuda we Israil padishahlarining tarixnamisi» — mumkinchilik barki, bu kitab Tewrattiki «Padishahlar»dur.

28:3 «Hinnom jilghisi» — ibranıy tilida «Ge-Hinnom», ereb tilida «jehennem». Bu yirginchlik jay toghruluq «Yer.» 17:31-32ni we izahatlarini köring. «küje köydürdi» — yaki «qurbanlıqlarni köydürdi». «perzentlarini ottin ötküzüp köydürdi» — belkim Ahazning perzentlarini insan qurbanlıq qilghanlıqini körsitishi mumkin.

nahlar we itaetsizliklarni aynitmaqchimusiler? Chünki bizning itaetsizlikimiz hélimu intayin éghirdur, Israilning béshigha otluq qehr-ghezep chüshey dep qaldi, dédi.

¹⁴ Shuning bilen leshkerler tutqunlar bilen urush gheniyetlirini yolbashchilar we pütkül jamaet aldida qaldurup qoydi. ¹⁵ Yuqirida ismi tilgha élinghan kishiler qozghilip, tutqunlarni bashlap chiqti, urush gheniyetliri ichidin kiyim-kécheq we ayaghlarni ularning arisidiki barliq yalingach, yalang ayagh turghanlarga kiygüzüp, hemmisini yémek-ichmek bilen ghizalandurdi, üstibashlirini maylidi, barliq ajizlarni ésheklerge mindürüp, hemmisini «Xorma derexliri shehiri» dep atilidighan Yérixogha, öz qérindashlirining qéshigha apirip qoydi, andin Samariyege qaytti.

¹⁶ Bu chaghda Ahaz padishah Asuriyening padishahlirigha yadrem tilep adem ewetti, ¹⁷ chünki Édomiylar yene Yehudagha hujum qilip nurghun ademni tutqun qilip ketkenidi. ¹⁸ Filistiylernu Shefelah tüzlenglikidiki we Yehudaning jenubidiki sheherlerge tajawuz qilip kirip, Beyt-Shemesh, Ayjalon, Gederot, Sokoh we Sokohqa tewe yéza-qishlaqlarni, Timnah we Timnahqa tewe yéza-qishlaqlarni, Gimzo we Gimzogha tewe yéza-qishlaqlarni ishghal qilip, shu yerlerge jaylashqanidi. ¹⁹ Perwerdigar Yehudaning padishahi Ahaz tüpeylidin Yehudani xorluqqa qaldurdi; chünki Ahaz Yehudani itaetsilikke éziqturdi we özi Perwerdigargha éghir asiyliq qildi. ²⁰ Asuriyening padishahi Tiglat-Pilneser derweqe uning yénigha keldi, lékin yadrem bérishning ornigha, uninggha köp awarichiliklarni keltürdi. ²¹ Chünki Ahaz Perwerdigarning öyidin, padishahning ordisidin, shundaqla emeldarlarning öyliridin köp mal-dunyani chiqirip, Asuriye padishahigha bergen bolsimu, lékin uninggha héch paydisi bolmide. ²² Mushundaq intayin müshkül peytte bu padishah Ahaz Perwerdigar aldida téximu éghir qebihlikke chöküp ketti. ²³ U özini meghlup qilghan Demeshqning ilahlirigha qurbanliq sundi, chünki u: «Suriyening padishahlirining ilahliri ulargha yadrem qildi, shunga menmu ulargha qurbanliq sunup, ularni mangimu yadrem bérighan qilimen» dédi. Lékin eksiche bu butlar uning özini, shundaqla barliq Israillarni halaketke élip bardı. ²⁴ Ahaz Perwerdigarning öyidiki eswab-buyumlarni yighip élip chiqip, ularni késip-ézip pare-pare qiliwetti; we Perwerdigarning öyining derwazilirini péchetliwetti. Hem özi üçün Yérusalémning herbir doqmushida qurbangahlarni salghuzdi. ²⁵ U yene Yehudaning herqaysi sheherliride bashqa ilahlargha xushbuy yéqish üçün «yuqiri jaylar»ni salghuzdi, shundaq qilip ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarning ghezipi qozghaldi. ²⁶ Mana, uning qalghan ishliri, jüm-lidin barliq tutqan yolliri bashtin-axirighiche «Yehuda we Israil padishahlirining tarixnamisi»da pütülgendur. ²⁷ Ahaz ata-bowiliri arisida uxlidi; kishiler uni Yérusalém shehirige depne qildi, lékin uni Israil padishahlirining qebistanliqigha depne qilmide. Oghli Hezekiya uning ornigha padishah boldi.

Hezekiya höküm süridu; u muqeddesxanini tazilaydu

29¹ Hezekiya textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta idi; u Yérusalémde yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Abiya bolup, Zekeriyaning qizi idi..

² Hezekiya atisi Dawut barliq qilghanliridek, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi.

³ U textke chiqqan birinchi yilining birinchi éyida Perwerdigar öyining derwazilirini achturup, yéngibashtin yasatti. ⁴ U kahinlar bilen Lawiylarni Xudaning öyige chaqirip kélip, aldinqi hoylisining meydanining sherq teripige yighip, ⁵ ulargha: — I Lawiylar, gépimge qulaq sélinglar; özünglarni Xudagha atap pakizlanglar we ata-bowanglarning Xudasi Perwerdigarning öyini uninggha muqeddes qilip pakizlanglar, muqeddesxanidin barliq paskina nersilerni chiqirip

28:23 «özini meghlup qilghan Demeshqning ilahliri» — bu sözler Ahazning oyiliri, elwette; lékin melum tereptin éytqanda, uning butperesliki uni heqiqeten meghlubiyetke uchratqanidi.

29:1 «Abiya» — yaki «Abi». «2Pad.» 18:2ni köring.

tashlanglar. ⁶Chünki bizning ata-bowilirimiz asiyliq qilip, Xudayimiz Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Uningdin waz kechti, Perwerdigarning turalghusidin yüzini örüp, Uninggha arqini qildi. ⁷Ular aywanning ishiklirini étiwetken, chiraghlarni öchüriwetken, xushbuy yaqmighanidi we muqeddesxanida Israilning Xudasigha héch köydürme qurbanliqlarni sunmaydighan bolup ketkenidi; ⁸Shu sewebtin Perwerdigarning ghezipi Yehuda bilen Yérusalémdikilerning üstige chüshüp, xuddi öz közünglar bilen körüp turghininglardek, ularni dehshetke sélip, wehime bolushqa hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyétkte aylandurup qoydi. ⁹Shu sewebtin ata-bowilirimiz qilich astida qaldi; oghul-qizlirimiz we xotunlirimizmu tutqun qilindi. ¹⁰Emdi men Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarning ghezipining bizdin yandurulushi üçün, Uning bilen ehdlilishish niyitige keldim. ¹¹I balilirim, ghapil bolmanglar; chünki Perwerdigar silerni Öz aldida turup xizmitide bolushqa, Uning xizmetkari bolup xushbuy yéqishqa tallighan, dédi..

¹²Shuning bilen Lawiylardin töwendikiler ornidin turup otturigha chiqti: — Kohatlardin bolghan Amasayning oghli Mahat we Azariyaning oghli Yoél, Merarilardin Abdining oghli Kish, Yehallelelning oghli Azariya, Gershonlardin Zimmahning oghli Yoah, Yoahning oghli Éden, ¹³Elizafanning ewladliridin Shimri bilen Jeiyel, Asafning ewladliridin Zekeriya bilen Mattaniya; ¹⁴Hémanning ewladliridin Yehiyel bilen Shimey, Yedutunning ewladliridin Shémaya bilen Uzziyeller. ¹⁵Ular qérindashlirini yighip, özlirini Xudagha atap paklidi, padishahning tapshuruqi, Perwerdigarning emri boyiche Perwerdigarning öyini pakizlashqa kirdi. ¹⁶Kahinlar Perwerdigarning öyining ichkirisige pakizlashqa kirdi; ular Perwerdigarning muqeddes jayidin tapqan barliq napak-nijis nersilerni Perwerdigar öyining hoylisigha toshup chiqti; andin ularni Lawiylar élip chiqip, sheher sirtidiki Kidron jilghisigha apirip tökti.

¹⁷Ular birinchi aynning birinchi künidin bashlap, öyni qaytidin Xudagha atap pakizlashqa kiriship, sekkizinci künü Perwerdigar öyining aywinigha chiqti; ular yene sekkiz kün waqit serp qilip Perwerdigar öyini pakizlap, birinchi aynning on altinchi künige kelgende ishni tügetti..

¹⁸Andin ular Hezekiya padishahning aldigha kirip: — Biz Perwerdigarning pütkül öyini, jümlidin köydürme qurbanliq qurbangahini we uningdiki barliq qacha-qucha, eswablarni, «teqdim nan» tizilidighan shireni we shire üstidiki barliq qacha-qucha, eswablarni pakizliwettuq; ¹⁹Ahaz padishah texttiki chéghida asiyliq qilip tashliwetken barliq qacha-qucha, eswablarni teyyarlap tex qilip, pakizlap qoyduq; mana, ular hazir Perwerdigarning qurbangahi aldigha qoyuldi, dédi.

²⁰Hezekiya padishah etigende tang seher ornidin turup sheherdiki emeldarlarni yighip Perwerdigarning öyige chiqti. ²¹Ular padishahliq üçün, muqeddesxana we pütün Yehudalar üçün gunah qurbanliqi qilishqa yette buqa, yette qochqar, yette qoza we yette téke élip keldi; padishah Harun ewladliri bolghan kahinlarga bularni Perwerdigarning qurbangahigha sunushni buyrudi. ²²Ular buqilarni boghuzlidi, kahinlar qénini élip, qurbangahqa septi; andin ular qochqarlarnimu boghuzladi, qénini qurbangahqa septi; qozilarnimu boghuzlap, ularning qéninimu qurbangahqa septi. ²³Axirida gunah qurbanliqi qilinidighan tékilerni padishah we jamaet aldigha yétilep kéliwidi, padishah we jamaet qollirini tékiler üstige qoyushti. ²⁴Kahinlar tékilerni boghuzlap, qénini barliq Israillarning gunahi üçün kechürüm-kafaret süpitide qurbangahqa septi; chünki padishah: «Köydürme qurbanliq we gunah qurbanliqi barliq Israil-lar üçün sunulsun» dégenidi.

29:8 «ularni dehshetke sélip, wehime bolushqa hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyétkte...» — yaki «ularni ademlerge dehshet salidighan, qorqunch basturidighan hem zangliq qilip ush-ush qilinidighan obyétkte».

29:11 «...xushbuy yéqishqa...» — yaki «...qurbanliq qilishqa...».

29:17 «ular yene sekkiz kün waqit serp qilip Perwerdigar öyini pakizlap...» — yaki «shundaq qilip ular sekkiz kün ichide Xudaning öyini (muqeddes jayni) pakizlighan boldi...».

29:23 «padishah we jamaet qollirini tékiler üstige qoyushti» — «Law.» 4□13-26ni körüng.

²⁵ Padishah yene Lawiylarni Perwerdigar öyide Dawutning, Dawut padishahning aldin körgüchisi gadning we Natan peyghemberning buyrughinidek jangjang, tembur we chiltar qatarliq sazlarini tutup, sep bolup turushqa teyinlidi (chünki eslide bu emr Perwerdigardin, öz pey-ghemberlirining wastisi bilen tapilanghanidi). ²⁶ Shuning bilen Lawiylar Dawutning sazlarini, kahinlar kanay-larni tutqan halda turushti. ²⁷ Hezekiya köydürme qurbanliq qurbangah üstige sunulsun, dep buyrudi. Köydürme qurbanliq sunulghan haman, Perwerdigargha atalghan neghme-nawa qilinishqa, kanaylar chélinishqa we Israilning padishahi Dawutning sazleri tengkesh qilinishqa bashlidi. ²⁸ Pütkül köydürme qurbanliq ötküzülüp bolghuche, pütkül jamaet sejdige olturushti, neghme-nawachilar neghme-nawa qilishti, kanaychilar kanay chélip turdi. ²⁹ Köydürme qurbanliq ötküzülüp bolghanda, padishah we uning bilen hazir bolghanlarning hemmisi tizlinip sejde qilishti. ³⁰ Hezekiya padishah we emeldarlar yene Lawiylargha Dawutning we aldin körgüchi Asafning shéirliri bilen Perwerdigargha Hemdusana oqushni buyrudi; shuning bilen ular xushal-xuramliq bilan Perwerdigargha hemdusana oqushup, bash éyip sejde qilishti.

³¹ Hezekiya: — Siler emdi özünglarni Perwerdigargha muqeddes bolushqa béghishlighani-kensiler, aldigha kélinglar, qurbanliqlar, teshekkür qurbanliqlirini Rebning öyige keltürüp sununglar, déwidi, jamaet qurbanliqlar we teshekkür qurbanliqlirini keltürüshti; xalighanlar köydürme qurbanliqini keltürüshti. ³² Jamaet élip kelgen köydürme qurbanliqlar töwendiki-che: — yetmish buqa, yüz qochqar, ikki yüz qoza; bularning hemmisi Perwerdigargha atap köydürme qurbanliqqa ekilingenidi. ³³ Bulardin bashqa Perwerdigargha atalghan alte yüz buqa, üç ming qoymu bar idi. ³⁴ Kahinlar bek az bolghachqa, köydürme qurbanliq mallirining térisini soyushqa ülgürelmeytti; shunga Lawiy qérindashliri taki mallar soyulup bolghuche hem bashqa kahinlar özlirini Xudagha atap paklap bolghuche yademleshti (chünki Lawiylar özlirini Xudagha atap paklash ishida kahinlarga nisbeten bekrekl xlasmen idi). ³⁵ Uning üstige köydürme qurbanliqlar nahayiti köp idi, shundaqla inaqliq qurbanliqlirining méyi we köydürme qurbanliqlargha qoshulghan sharab hediylirimu nahayiti köp idi. Shundaq qilip Perwerdigar öyidiki ibadet xizmetliri yéngibashtin eslige keltürüldi. ³⁶ Xuda Öz xelqige bu ishlarni orunlashturghanliqi üçün Hezekiya we pütkül xelq tolimu xushal bolushti; chünki bu ishlar bek tézla béjirilip bolghanidi.

«Ötüp kêtish héyti» yéngibashtin tebriklinidu

30¹ Hezekiya pütün Israilgha we Yehudagha adem ewetip hemde Efraimlar bilen Manasseherge xet yézip, ularni Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni séghinip «ötüp kêtish héyti»ni ötküzüsh üçün Yérusalémgha, Perwerdigarning öyige yighilishni chaqirdi ² (Padishah, emeldarliri we Yérusalémdiki barliq jamaet bilen bille meslihetliship, ikkinchi ayda ötüp kêtish héytini ötküzeyli dep qarargha kélishti. ³ Lékin paklangan kahinlar yétishmigeckhe, xelqmu Yérusalémgha yighilip bolmighachqa, héytini waqtda ötküzelmidi). ⁴ Padishah we pütkül jamaet bu pilanni nahayiti yaxshi boptu, dep qaridi. ⁵ Shuning bilen ular pütkül Israilning Beer-Shébadin Danghiche barliq xelqini Yérusalémgha kélip, Israilning Xudasi Perwerdigarni séghinip ötüp kêtish héytini ötküzüshke chaqiriqname eweteyli, dep békitti; chünki ular héytini uzun waqitlardin buyan pütülgen belgilime boyiche ötküzülmigenidi..

29:31 «aldigha kélinglar, qurbanliqlar,...» — mushu yerde «qurbanliqlar» belkim «inaqliq qurbanliqliri»ni körsitidu. 32-36-ayetlerge qarighanda, «köydürme qurbanliqlar» bu ikki xil qurbanliqlar (inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbanliqliri)din sirt idi. Oqurmenlarning éside barki, inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbanliqlirini kahinlar bilen shu qurbanliqlarni sunghuchilar yéyishke bolatti; «köydürme qurbanliqlar» pütünley Xudagha atap köydürülett.

29:33 «Perwerdigargha atalghan alte yüz buqa, üç ming qoymu...» — bu ayyettiki kala-qoylar belkim inaqliq qurbanliqliri we teshekkür qurbanliqliri süpitide béghishlangan bolushi mumkin.

30:5 «Beer-Shébadin Danghiche pütkül Israil» — Beer-Shéba Israilning jenubiy chégrisida, Dan shimaliy chégrisida idi.

⁶ Chaparmenler padishah bilen emeldarlarning xetlini élip, pütün Israil we Yehuda yurtini kézip, padishahning yarliqi boyiche mundaq xewerni jakarlidi: «I Israillar, Ibrahim, Ishaq we Israilning Xudasi bolghan Perwerdigargha yénip kélinglar, shundaq qilsanglar U Asuriye padishahlirining changgilidin qutulghan qaldinglarning yénigha yénip kélidu. ⁷ Ata-bowanglar we qérindishinglarga oxshash bolmanglar; ular öz ata-bowilirining Xudasi Perwerdigargha asiqliq qilghachqa, U xuddi siler körgendek ularni xarabichilikke tapshurghan. ⁸ Ata-bowanglarga oxshash boynunglarni qattiq qilmanglar; Perwerdigarning otluq ghezipping silerdin kötürölüp kétishi üçün, emdi siler Perwerdigargha béqininglar, U menggüge Özige xas dep atighan muqeddesxanigha kélip, Xudayinglar bolghan Perwerdigarning xizmitide bolunglar. ⁹ Eger siler Perwerdigargha qaytsanglar, qérindashliringlar we bala-chaqiliringlar özlirini tutqun qilghanlarning aldida rehim-iltipatqa ériSHIP, bu yurtqa qaytip kélidu; chünki Xudayinglar bolghan Perwerdigar shapaetlik we rehimliktur; siler Uning teripige ötsenglar, U silerdin yüz örümeYdu».

¹⁰ Chaparmenler shehermu-sheher béríp, taki Zebulunghiche Efraim we Manassehning yurtlirini kézip chiqti; lékin u yerdikiler ularni zangliq qilip mesxire qilatti. ¹¹ Halbuki, Ashir, Manasseh we Zebulunlardin beziliri özlirini töwen tutup Yérusalémgha keldi. ¹² Uning üstige, Xudaning qoli Yehudalarning üstide bolup, ularni bir niyette padishahning we emeldarlarning Perwerdigarning sözige asasen chiqarghan emrini ishqa ashurushqa bir jan bir dil qildi.

¹³ Shuning bilen ikkinchi ayda nurgun kishiler pétir nan héytini ötküzüsh üçün Yérusalémgha yighilghanidi; toplanghan xelq zor bir türküm adem idi. ¹⁴ Ular qozghilip Yérusalém shehiridiki qurbanghlarni buzup yoqitip, isriqgahlarnimu élip chiqip, Kidron jilghisigha apirip tashlidi. ¹⁵ Ular ikkinchi aynning on tötinchi küni ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni soydi. Kahinlar bilen Lawiylar buninggha qarap xijil bolup, özlirini Xudagha muqeddes bolushqa paklap, köydürme qurbanliqlarni Perwerdigarning öyige élip kélishti. ¹⁶ Ular Xudaning adimi bolghan Musagha chüshürülen Tewrat qanunigha asasen, belgilime boyiche öz orunlirigha kélip turushti. Kahinlar Lawiylarning qolidin qanni élip qurbanghaqqa septi. ¹⁷ Jamaet ichide paklinip bolmighanlar xéli bolghachqa, Lawiylar paklanmighan barliq kishilerning ornida ötüp kétish héytigha béghishlanghan qozilarni Perwerdigargha atash üçün soyushqa mes'ul idi.

¹⁸⁻¹⁹ Chünki Efraim we Manasseh, Issakar we Zebulundin kelgen köpinchisi, xéli köp bir türküm kishiler paklanmay turupla, Tewrat belgilimisige xilap halda ötüp kétish héytigha atap soyulghan qoza göshlirini yéyishke kirishti; biraq Hezekiya ular heqqide dua qilip: — Kimki öz ata-bowisining Xudasi bolghan Perwerdigarni chin könglidin izlesh niyitige kelgen bolsa, gerche ular muqeddesxanigha ait paklinish belgilimisige muwapiq pak qilinmisimu, méhriban Perwerdigar ularni epu qilghay, dédi..

²⁰ Perwerdigar Hezekiyaning duasigha qulaq sélip xelqni epu qildi. ²¹ Yérusalémda turuwatqan Israillar pétir nan héytini yette kün shundaq xushalliq ichide ötküzdi; Lawiylar bilen kahinlar her küni Perwerdigargha atalghan medhiye sazliiri bilen Perwerdigargha hemdusana oqushti.

²² Hezekiya Perwerdigarning wehiylirini chüshendürüshke mahir Lawiylargha ilham béríp turdi; xelq yette kün héyt qurbanliqlirini yédi; ular inaqliq qurbanliqlirini sunup, ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigarni medhiyilidi..

²³ Barliq jamaet yene yette kün héyt ötküzüsh toghruluq meslihetliship, yene xushal-xuramligga chömgen halda yette kün héyt ötküzdi. ²⁴ Chünki Yehudaning padishahi Hezekiya jamaetke ming buqa we yette ming qoy hediye qildi; emeldarlarmu jamaetke ming buqa, on ming qoy

30:13 «pétir nan héyti» — «ötüp kétish héyti» bilen bashlinidu.

30:18-19 «ularni epu qilghay» — ibraniy tilida «ular üçün kechürüm-kafaret qilghay».

30:20 «xelqni epu qildi» — ibraniy tilida «xelqni saqaytti».

30:22 «Perwerdigarning wehiyliri» — ibraniy tilida «Perwerdigarning bilimi» — bu bilim wehiy arqiliq kelgechke, «wehiyler» dep terjime qilduq.

hediye qildi. Nurghun kahinlar özlirini Xudagha atap paklidi. ²⁵ Pütkül Yehuda jamaiti, kahinlar, Lawiylar, Israildin chiqqan barliq jamaet, jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar hemde Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi alamet xushal bolushti. ²⁶ Yérusalémni ghayet zor xushalliq keypiyat qaplidi; chünki Israilning padishahi Dawutning ogli Sulaymanning zamanidin buyan, Yérusalémnda mundaq tentene bolup baqmighanidi. ²⁷ Axirida Lawiylardin bolghan kahinlar ornidin qopup, xelqge bext-beriket tilidi; ularning sadasi Xudagha anglandi, duasi asmanlarga, Uning muqeddes turalghusigha yetti.

31 ¹ Bu ishlarning hemmisi tügigendin kéyin, bu yerde hazir bolghan Israillarning hemmisi Yehudaning herqaysi sheherlirige béríp, u yerlardiki «but tüwrük»lerni chéqip, Asherah butlirini késip tashliwetti; yene Yehuda we Binyamin zéminda, shundaqla Efraim we Manasseh zéminining herqaysi yerliridiki «yuqiri jaylar» we qurbangahlarni, hemmisini buzup yoqatquche söküp tashlidi. Shuningdin kéyin Israil xelqining herqaysisi öz tewelikige, öz sheherlirige qaytip kétishti.

Muqeddesxanining ishlirining tertipke sélinishi

² Hezekiya kahinlar bilen Lawiylarni nöwet-guruppilargha bölüp, kahinlar bilen Lawiylarning herqaysisini özige xas xizmitige békitip, köydürme qurbanliq we inaqliq qurbanliqliri sunup, Perwerdigar öyining hoylilirida, ishik-derwaziliri ichide weziye ötep, Perwerdigargha teshek-kür-medhiye oquydighan qildi. ³ Padishah yene öz mélidin bir ülüshni élip köydürme qurbanliqlar üçün ishlitishke buyrudi; bular Perwerdigarning Tewrat qanunida pütülgini boyiche etigenlik we kechlik köydürme qurbanliqlar, shabat küni, yéngi ay we héyt-bayram künliridiki köydürme qurbanliqlar üçün ayrildi. ⁴ Padishah yene kahinlar bilen Lawiylarning Perwerdigarning Tewrat qanunini ching ijra qilishi üçün, teqdim qilishqa tégishlik ülüshini ulargha béringlar, dep Yérusalémnda turushluq xelqge buyrudi. ⁵ Bu buyruq chiqirilishi bilenla, Israillar hosul-mehsulatlirining deslepki élinghan qismi ashliq, yéngi sharab, zeytun méyi we hesellerni hemde étizliqtin chiqqan herxil mehsulatlarning hosulliridin ekilishti, yene herxil nersilirining ondin birini öshrige türkümlep ekilishti. ⁶ Yehudaning herqaysi sheherliride turuwatqan Israillar bilen Yehudalarnu qoy-kalilirining ondin birini öshrige we Perwerdigar Xudasigha atalghan muqeddes buyumlarning ondin birini öshrige ekilip, döwe-döwe dówiliwetti. ⁷ Üchinchi aydin bashlap dówilini, yettinchi aygha kelgende toxtidi. ⁸ Hezekiya emeldarlar bilen bille kélip, döwe-döwe bolghan bu mehsulatlarni körüp Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqudi we Uning xelqi bolghan Israillargha bext-saadet tilidi. ⁹ Hezekiya kahinlar bilen Lawiylardin bu döwe-döwe mehsulatlarni toghruluq soriwidi, ¹⁰ Zadok jemetidin bolghan bash kahin Azariya uninggha jawap béríp: — Xelq Perwerdigarning öyige hediye keltürgili bashlighandin buyan toyghudek yéduq, yene nurghun éship qaldi. Chünki Perwerdigar Öz xelqini beriketligen, shunga éship qalghinimu shunche köp, dédi.

¹¹ Hezekiya Perwerdigarning öyide ambarlarni teyyarlashni buyruwidi, ular shundaq qildi.

¹² Ular semimiy-sadaqetlik bilen hediye, ondin bir öshre we Xudagha alahide atalghan

30:25 «jümlidin Israilda turuwatqan musapirlar hemde Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi...» — bashqa birxil terjimisi: «jümlidin Israildin chiqqan, Yehudada turuwatqan musapirlarning hemmisi...».

31:6 «Yehudaning herqaysi sheherliride turuwatqan Israillar» — 30:1-2, «2Pad.» 17:6, 23nimu körüng. Bu ibarige qarighanda shimaliy padishahliq («Israil») Asuriye impériyesi teripidin sürgün qilinghan mezgilde yaki hetta shuningdin ilgiri, shimaliy padishahliqtiki «on qebile»din Yehuda terepke qéchip, Yehuda sheherliride oltraqlashqanlar az emes idi. «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar» — bu «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar» belkim barliq mehsulatlardin ondin biri idi. «Qan.» 14:28-29 boyiche, mushu buyumlarni xelq «öz ishik-derwaziliri ichide Lawiylar we kembegheller üçün toplash kérek» idi. Bizningche 6-ayettiki «ondin biri» «Xudagha atalghan muqeddes buyumlar»din élinghan ondin birini körsitidu. Bu «ondin biri» shu chaghda Yérusalémgha apirilatti.

31:8 «döwe-döwe bolghan bu mehsulatlarni» — 6-ayet we uningdiki izahatni körüng.

nersilerni ambarlarga ekirdi. Lawiylardin bolghan Kononiya bash ambarchi, inisi Shimey muawin bash ambarchi boldi. ¹³ Kononiya we inisi Shimeyning qol astida Yehiyel, Azariya, Naxat, Asahel, Yerimot, Yozabad, Eliyel, Yismaqiya, Mahat we Binayalar nazaret qilish xizmitige mes'ul boldi; bularning hemmisini Hezekiya padishah bilen Xudaning öyining bash-qurghuchisi Azariyaning körsetmisi bilen ishleytti. ¹⁴ Sherqiy derwazining derwaziwini Lawiy Yimnahning oghli Kore Xudagha xalis qilinghan hediye-sowghatlarga mes'ul idi; u Perwerdigargha sunulghan we «eng muqeddes» bolghan nersilerni teqsim qilatti. ¹⁵ Éden, Minyamin, Yeshua, Shémaya, Amariya we Shékaniyalarning qol astida bolup, ular kahinlarning herqaysi sheherliride, chong-kichiklikige qaralmay, nöwet boyiche öz qérindashlirigha bularni üleshtürüp bérishke teyinlendi; ¹⁶ Buningdin bashqa, ular nesebnamige tizimlanghan üç yashtin yuqiri erkeklerdin, her küni nöwiti boyiche Perwerdigarnig öyige kirip, yüklengen wezipisini orunlaydighanlarning hemmisigimu teqsim qilib bérretti. ¹⁷ Ular nesebi tizimlanghan jemetliri boyiche kahinlarchimu hemde yigirme yashtin ashqan Lawiylargha nöwiti we wezipisige qarap teqsim qilib bérretti; ¹⁸ nesebnamide «Lawiy jamaiti» dep, pütülginige qarap bularning barliq kichik balilirigha, xotunliri we oghul-qiz perzentlirigimu teqsim qilib bérretti; chünki ular sadaqetlik bilen özlirini Xudagha atap paklinip, muqeddes bolushqa béghishlighanidi. ¹⁹ Herqaysi sheherlarning etraplirida olturaqlashqan, Harunning ewladliri bolghan kahinlarga bolsa, herbir sheherde mexsus tizimlanghan adem qoyulghanidi; ular kahinlar ichidiki barliq erkeklerge we shundaqla nesebnamide pütülgan barliq Lawiylargha tégishlik ülüshlirini bérretti.

²⁰ Hezekiya pütün Yehuda zéminida shundaq qildi; u öz Xudasi bolghan Perwerdigar aldida yaxshi, durus we heq bolghanni qildi. ²¹ Meyli Perwerdigarning öyidiki xizmetlerge ait ishta bolsun, meyli Tewrat qanunigha hem emrlirige emel qilish niyitide Xudasini izdeshte bolsun, u pütün qelbi bilen qildi we ronaq tapti.

Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilidu

2Pad. 18:13-37; 19:1-37; Yesh. 36:1-22; 37:1-38

32 ¹ Bu barliq ishlarni we sadaqetlik emellerni béjirgendin kéyin, Asuriye padishahi Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilip, qorghanliq sheherlirige hujum qilip bösüp kirip, ularni ishghal qilish üçün ularni qorshiwaldi. ² Hezekiya Sennaxéribning kelgenlikini körüp, uning Yérusalémgha hujum qilish niyitining barliqini bilgende, ³ emeldarliri we batur ezimetliri bilen sheher sirtidiki bulaq-ériqlarni tosuwétish toghruluq meslihetleshti; ular uni qollidi. ⁴ Shuning bilen nurghun kishiler yighilip: «Néme üçün Asuriye padishahlirigha mol su menbesini tépiwélishigha qalduridikenmiz?» dep barliq bulaq közlirini étiwetti we u yurt otturisiidin éqip ótidighan ériqni tosuwetti. ⁵ Hezekiya özi gheyretlendürüp, buzulup ketken sépillarni yéngibashtin onglatti, üstige qarawulxanilarni saldurdi, yene bir tashqi sépilmu yasatti hemde Dawut shehiridiki «Millo» qel'esini mustehkemlidi; u yene nurghun qoral-yaragh we qalqanlarni yasatti. ⁶ U xelqning üstige serdarlarni teyinlidi andin ularni sheher derwazisidiki meydangha, öz aldigha yighdurup, ulargha ilham-righbet bérir: ⁷ — Iradenglarni ching qilip batur bolunglar, Asuriye padishahidin we uninggha egeshken zor qoshundin qorqmanglar yaki alaqqade bolup ketmenglar; chünki biz bilen birge bolghuchilar ular bilen birge bolghuchilardin köptur. ⁸ Uning bilen birge bolghini nahayiti bir insaniy etlik bilek,

31:14 «eng muqeddes» bolghan nersiler — kahinlarga bérishke alahide békitilgen, bezi qurbanliqlardin ayrip élinghan melum qisimni körsitidu. «Law.» 2-, 6- we 7-bablarni körüng.

31:16 «üch yashtin ashqanlar» — bu ayetke qarighanda, kahinlarning kichik oghul baliliri xizmet nöwiti kelgen atilirining igidarchiliqida ibadetxanigha kirishke ruxset idi.

32:7 «biz bilen birge bolghuchilar ular bilen birge bolghuchilardin köptur» — yaki «biz bilen Bolghuchi uning bilen

xalas; lékin biz bilen bille bolghuchi bolsa bizge medetkar bolup, biz üçün jeng qilghuchi Xudayimiz Perwerdigar bardur! — dédi. Xelq Yehudaning padishahi Hezekiyaning sözlirige ishinip tayandi.

⁹ Shuningdin kéyin Asuriye padishahi Sennaxérib pütkül küch-qoshuni bilen Laqish shehirini muhasirige aldi; shu chaghda u xizmetkarlarini Yérusalémgha, Yehudaning padishahi Hezekiyagha, shundaqla Yérusalémدا turuwatqan barliq Yehudalargha ewetip, ulargha mundaq sözlerni yetküzüp: — ¹⁰ «Asuriye padishahi Sennaxérib: «Yérusalém muhasire ichide turuqluq, siler zadi némige tayinip uningda téxiche turuwatisiler? ¹¹ Hezekiya silerge: «Perwerdigar Xudayimiz bizni Asuriye padishahining changgilidin qutulduridu», dep ishendürüp, silerni achliq we ussuzluqtin ölümge tapshurmaqchi boluwatmamdu? ¹² Shu Hezekiya Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurbangahlarni yoq qiliwettighu? Andin Yehudadiki we Yérusalémdikilerge: — «Siler birla qurbangah aldida sejde qilisiler we shuning üstigila xushbuy yaqisiler» dep emr qilghan emesmidi? ¹³ Méning we méning ata-bowilirimning barliq el xelqlirige néme qilghanliqini bilmemsiler? El-yurtlarning ilah-butliri öz zéminini méning qolumdin qutquzush-qa birer amal qilalighanmu? ¹⁴ Méning ata-bowilirim üzül-késil yoqatqan eshu el-yurtlarning but-ilahlarining qaysibiri öz xelqini méning qolumdin qutquzalighan? Undaqta silerning Xudayinglar silerni méning qolumdin qutquzalamti? ¹⁵ Siler emdi Hezekiyagha aldanmanglar, silerni shundaq qayil qilishigha yol qoymanglar yaki uninggha ishinipmu olturmanglar; chünki meyli qaysi elning, qaysi padishahliqning ilahi bolsun, héchqaysisi öz xelqini méning qolumdin yaki méning ata-bowilirimning qolidin héch qutquzup chiqalmidi; silerning Xudayinglar silerni méning changgilimdin téximu qutulduwalalmaydu emesmu? — deydu» — dédi.

¹⁶ Sennaxéribning xizmetkarliri dawamlıq yene Perwerdigar Xudani we Uning xizmetkari Hezekiyani haqaretleydighan geplernimu qildi. ¹⁷ Andin Sennaxérib téxi xet yézıp, Israilning Xudasi bolghan Perwerdigarni haqaretlep, zangliq qilip: «Xuddi herqaysi el-yurtlarning ilahliri öz xelqini méning changgilimdin qutquzalmighandek, Hezekiyaning Xudasimu Uning xelqini méning changgilimdin qutquzalmaydu» dédi. ¹⁸ Ular sheherni élish gherizide Yérusalém sépilide turuwatqan xelqni qorqutup, patiparaqchiliqqa chömdürüş üçün Yehudiy tilida ünlük towap turdi. ¹⁹ Ular Yérusalémning Xudasini xuddi yer yüzidiki yat xelqlarning insanning qolida yasalghan ilahlirigha oxshitıp sözlidi.

²⁰ Shuning tüpeylidin Hezekiya padishah we Amozning oghli Yeshaya peyghember dua qilip asmangha qarap nida qiliwidi, ²¹ Perwerdigar bir Perishte ewetti, u Asuriye padishahi qoshunining leshkergha kirip, pütkül batur jengchilerni, emeldalar we serdarlarni qoymay qiriwetti. Shuning bilen Asuriye padishahi shermende bolup öz yurtigha qaytip ketti. Özining butxanisigha kirgen chéghida öz pushtidin bolghan oghulliri uni qilich bilen chépip öltürdi. ²² Ene shu teriqide, Perwerdigar Hezekiyani we Yérusalém ahalisini Asuriye padishahi Sennaxéribning we bashqa barliq düşmenlerning changgilidin qutquzup qaldi we ularni her terepte qoghdidi. ²³ Nurghun kishiler hediyeelni Perwerdigargha atash üçün Yérusalémgha ekeldi, shundaqla nurghun ésil nersilerni ekilip Yehuda padishahi Hezekiyagha sundi; shuningdin étiwaren Hezekiya barliq el-yurtlarning izzet-hörmitige sazawer boldi.

bolghuchidin ulughdur». «2Pad.» 6:16ni körüng.

32:8 Yer. 17:5; 1Yuha. 4:4

32:12 «Shu Hezekiya Perwerdigargha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurbangahlarni yoq qiliwettighu? ... Yérusalémdikilerge: — «Siler birla qurbangah aldida sejde qilisiler ...» dep emr qilghan emesmidi? — Sennaxéribning elchisi intayin hiyligerlik bilen qilinghan bu gep bilen xelqge: — «Hezekiya Perwerdigargha heqiqeten ishenmeydu. U peqet hemminglar Yérusalémda qurbanliqlirqlarni qilishinglar kérek dep silerdin paydilanmaqchi» dep gumanlandurmaqchi. 32:22 «her terepte qoghdidi» — yaki «her terepte eminlikke érishtürdi» yaki «her terepte yétekchilik qildi».

Hezekiya éghir késel bolidu, dua qilidu

2Pad. 20:1-21; Yesh. 38:1-22; 39:1-8

²⁴ Shu künlerde Hezekiya késel bolup sakratqa chüshüp qaldi; u Perwerdigargha tilawet qildi we Perwerdigar söz qilip, uninggha bir möjizilik alamet körsetti. ²⁵ Lékin Hezekiya özige körsitilgen iltpatqa muwapiq teshekkür éytmedi; u könglide tekebburliship ketti. Shunga Xudaning ghezipi uninggha we shuningdek Yehuda we Yérusalémdikilerge qozghaldi. ²⁶ Lékin Hezekiya we Yérusalémdikiler tekebburliqidin yénip özlirini töwen tutup yürgechke, Perwerdigarning ghezipi Hezekiyaning künliride ulargha chüshmedi.

²⁷ Hezekiyaning dunyasi tolimu köp, izzet-hörmiti qewetla yuqiri idi; u özige altun, kümüş, göher-yaqut, xushbuy dora-dermek, qalqan we herxil qimmatlik buyumlarni saqlaydighan xezinilerni saldurdi; ²⁸ u yene ashliq, yéngi sharab we zeytun méyi saqlaydighan ambarlarni, yene her türlü mallar we padiliri üçün éghil-qotamlarni saldurdi. ²⁹ U özige sheherler bina qildurdi we nurghun qoy-kalilargha ige boldi, chünki Xuda uninggha ghayet köp depine-dunya ata qilghanidi. ³⁰ Hezekiyadin ibaret bu kishi Gihon éqinining yuqiri éqimidiki suni tosup, suni toptoghra Dawut shehirining künpétish teripige éqip kélidighan qilghanidi. Hezekiya barliq qilghan emelliride ronaq tapti. ³¹ Halbuki, Babil emirlirining elchiliri kélip Hezekiya bilen körüshüp, Yehuda zéminida yüz bergen bu möjizilik alamet toghruluq gep sorighan chaghda, uning könglide néme barliqini melum qilishqa sinimaqchi, Xuda uni yalghuz qaldurup, uningdin ketti. ³² Hezekiyaning qalghan ishliri we yaxshi emelliri bolsa, mana ular «Yehuda we Israil padishahlrining tarixnamisi»da, Amozning oghli Yeshaya peyghemberning körgen wehiylik xatiriside pütülgendur.

³³ Hezekiya ata-bowiliri arisida uxlidi; ular uni Dawut ewladliri qebistanliqi égzlikide depne qildi; u ölgen chaghda barliq Yehuda xelqi bilen Yérusalémdikiler uninggha hörmet bildürdi. Uning ornigha oghli Manasseh padishah boldi.

Manasseh seltenet qilidu; uning rezil ishliri

2Pad. 21:1-18

33 ¹ Manasseh padishah bolghanda on ikki yashta bolup, Yérusalémda ellik besh yil seltenet qildi. ² U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep chiqiriwetken yat elliklarning yirginchlik adetlirige oxshash ishlar bilen Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. ³ U atisi Hezekiya chéqip tashlighan «yuqiri jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baallargha atap qurbangahlarni saldurup, asherah mebudlarni yasidi; u asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarga bash urdi we ularning qulluqigha kirdi. ⁴ U Perwerdigarning öyidimu qurbangahlarni yasatti. Shu ibadetxana toghruluq Perwerdigar: «Yérusalémda Méning namim menggü qalidu» dégenidi. ⁵ U Perwerdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning qoshuni»gha qurbangahlarni atap yasatti. ⁶ U Ben-Hinnomning jilghisida öz balilirini ottin ötküzdi; jadugarchilik, palchiliq we demidichilik ishletti, özige jinkeshler bilen epsunchilarni békitti; u Perwerdigarning neziride san-sanaqsiz rezillikni qilip Uning ghezipini qozghidi. ⁷ U

32:24 «Hezekiya ... Perwerdigargha tilawet qildi we Perwerdigar söz qilip, uninggha bir möjizilik alamet körsetti» — «Yesh.» 38-babni körüng.

32:31 «...uning könglide néme barliqini melum qilishqa sinimaqchi, Xuda uni yalghuz qaldurup, uningdin ketti» — «Yesh.» 39-babni körüng.

33:3 «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» — yaki «asmanning qoshuni», yeni asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarni körsitidu. Tawratning bilimziki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we belkim asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng).

33:5 «asmanning qoshuni» — mushu yerde quyash, ay we yultuzlarni körsitidu.

33:6 «Ben-Hinnomning jilghisi» — yeni «Hinnomning oghlining jilghisi». «Yeshua» 8:29ni körüng. Bu jilgha esli «Gé-Hinnom» dep atilatti (erebche «jehennem»). «...balilirini ottin ötküzüsh» — belkim «insaniy qurbanliq»ni körsitishi

yasatqan oyma mebudni Xudaning öyige tiklidi. Shu öy toghruluq Perwerdigar Dawutqa we uning oghli Sulaymanga: — «Bu öyde, shundaqla Israilning hemme qebililirining zéminliri arisidin Men tallighan Yérusalémda Öz namimni ebedgiche qaldurimen;»⁸ Eger Israil peqet Men Musaning wasitisi bilen ulargha tapilighan barliq emrlerge, yeni barliq qanun, belgilimiler we hökümlerge muwapiq emel qilishqa köngül qoysila, Men ularning putlirini ata-bowilirigha békitken bu zémindin qaytidin néri qilmaymen» — dégenidi.

⁹ Lékin Manasseh Yehudalarni we Yérusalémdikilerni shundaq azdurdiki, ular Perwerdigar Israilning aldidin halak qilghan yat elliklarning qilghinidinmu ashurup rezillik qilatti.¹⁰ Perwerdigar Manasseh we uning xelqige agahlandurup sözligen bolsimu, lékin ular qulaq salmidi.

¹¹ Shu sewebtin Perwerdigar Asuriye padishahining qoshunidiki serdarlarni ularning üstige hujumgha saldirdi. Ular Manassehni ilmek bilen élip, mis zenjir bilen baghlap Babilgha ekeldi..

¹² Manasseh mushundaq azabqa chüshkende Xudasi Perwerdigargha yalwurup, ata-bowilirining Xudasi aldida özini bek töwen tutti.¹³ U dua qiliwidi, Perwerdigar uning duasigha qulaq sélip, tilikini qobul qilip, uni Yérusalémgha qayturup, padishahliqigha qaytidin ige qildi. Manasseh shu chaghдила Perwerdigarningla Xuda ikenlikini bilip yetti.

¹⁴ Bu ishlardin kéyin Manasseh «Dawut shehiri»ning sirtigha, jilgha otturisdiki Gihonning kün-pétish teripidin taki Béliq derwazisi aghzighiche, Ofelni chöridep sépil yasatti we uni nahayiti égiz qildi; Yehudaning herqaysi qorghanlıq sheherliride qoshun serdarlirini teyinlidi.¹⁵ U yene Perwerdigar öyidin yat elliklarning mebudliri bilen özi qoyghan butni, özi Perwerdigar öyining téghi bilen Yérusalémda yasatquzghan barliq qurbangahlarni éliwétip, sheher sirtigha tashlatquziwetti.¹⁶ Manasseh Perwerdigar qurbangahini yéngibashtin tiklitip, qurbangahqa inaliq qurbanliqi bilen teshekkür qurbanliqlirini sundi we Yehudalargha Israilning Xudasi Perwerdigarning xizmitige kirishni buyrudi.¹⁷ Shundaqtimu, xelq qurbanliqni yenila «yuqiri jaylar»da ötküzetti; lékin ularning qurbanliqliri özlirining Xudasi Perwerdigarghila sunulatti.¹⁸ Manassehning qalghan ishliri, jümlidin uning Xudasigha qilghan duasi we aldin körgüchilerning Israilning Xudasi Perwerdigarning namida uninggha éytqan gepliri bolsa, mana ular «Israilning padishahlirining xatiriliri» dégen kitabta pütülgendur.¹⁹ Uning duasi, Xudaning uning tileklirini qandaq ijabet qilghanliqi, uning özini töwen qilishidin ilgiri qilghan barliq gunahi we wapasizliqi, shundaqla uning qeyerde «yuqiri jaylar» saldurghanliqi, Asherah mebudliri hem oyma mebudlarni tikligenliki bolsa, mana hemmisi «Aldin körgüchilerning xatiriliride» pütülgendur..²⁰ Manasseh ata-bowiliri arisida uxlidi; kishiler uni öz ordisigha depne qildi; oghli Amon ornigha padishah boldi.

Amon seltenet qilidu

2Pad. 21:19-26

²¹ Amon textke chiqqan chéghida yigirme ikki yashta idi; u Yérusalémda ikki yil seltenet qildi.

²² U atisi Manasseh qilghinidek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. U atisi Manasseh yasatqan barliq oyma mebudlargha qurbanliq sundi we ularning qulluqigha kirdi.²³ U özini Perwerdigar aldida atisi Manasseh özi töwen tutqandek töwen tutmidi; bu Amonning bolsa gunah-qebihlikliri barghanséri éship bardı.²⁴ Kéyin uning xizmetkarliri uni qestlep öz ordisida öltürüwetti.²⁵ Lékin Yehuda zéminidikiler Amon padishahni qestligenlerning hemmisini öltürdi; andin yurt xelqi uning ornida oghli Yosiyani padishah qildi.

mumkin.

33:11 «ular Manassehni ilmek bilen élip...» — Asuriye padishahliri tutqunlarni xarlash üçün ilmeklerni burnidin ötküzüp yétiletti. «Yesh.» 37:29 we «Hab.» 1:15 bilen selishturung.

33:19 «Aldin körgüchilerning xatiriliride» — yaki «Hozayning xatiriliride».

Heqqaniy padishah Yosiya seltenet qilidu

2Pad. 22:1-20

34¹Yosiya padishah bolghanda sekkiz yashta bolup, Yérusalémde ottuz bir yil seltenet qilidi. ²U Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilib, her ishta atisi Dawutning yollirida yürüp, ne ongha ne solgha chetnep ketmide. ³Uning seltenitining sekkizinchisi yili, u téxi güdek chéghidila, atisi Dawutning Xudasini izleshke bashlidi; seltenitining on ikkinchi yiligha kelgende Yehuda bilen Yérusalémdiki «yuqiri jaylar», asherah mebudliri, oyma butlar we quyma butlarni yoqitip, zéminni pakizlashqa kirishti. ⁴Xelq uning köz aldidila «Baallar»ning qurbangahlirini chéqip tashlidi; u qurbangahlarning üstige éviz qilib orunlashturulghan «kün tüwrükliri»larni késip tashlidi; u yene Asherah mebudliri, oyma-quyma butlarni chéqip, uning topisini bu mebudlarga qurbanliq sunghanlarning qebrilirige chéchiwetti. ⁵But kahinlirining ustixanlirini qurbangahlirining üstide köydürüwetti; shundaq qilib, u Yehuda bilen Yérusalémni pakizlidi. ⁶U Manasseh, Efraim, Shiméon hetta Naftalighiche ularning herqaysi sheherliride we etrapidiki xarabilerde shundaq qildi; ⁷U qurbangahlarni chéqip, asherah mebudliri we oyma butlarni kokum-talqan qiliwetti, pütün Israildiki «kün tüwrükliri»ning hemmisini késip tashlap, Yérusalémgha qaytti.

⁸Uning seltenitining on sekkizinchisi yili Yehuda zéminini we muqeddesxanini pakizlap bolghandin kéyin, Azaliyaning oghli Shafan, sheher bashliqi Maaséyah we Yoahazning oghli tezki-richi Yoahni Xudasi bolghan Perwerdigarning öyini onqlashqa ewetti. ⁹Shuning bilen ular bash kahin Hilqiyaning aldigha kélip, uninggha Perwerdigarning öyige béghishlap ekelgen pulni tapshurdi. Bu pulni eslide derwaziwen Lawiylar Manasseh, Efraim we Israilning qaldisidin, shuningdek Yehuda we Binyamin zéminidikiler we Yérusalémdikilerdin yiqhkanidi. ¹⁰Ular Perwerdigarning öyini onghaydighan ishlarni nazaret qilghuchi ishchilargha tapshurup berdi. Bular hem pulni Perwerdigarning öyini onghash we mustehkemleshke ishligüchilerge berdi; ¹¹ular bolsa pulni Yehuda padishahliri xarabileshtürgen öy-imaretlerge lazimliq késip-oyulghan tashlarni we tüwrük-limlarga yaghach sétiwalishqa yaghachchilar bilen tamchilargha tapshurup berdi. ¹²Bu ademler sadaqetlik bilen ishlidi. Ularni bashquridighan, nazaretke mes’ul Lawiy Merarining ewladliridin Jahat bilen Obadiya, Kohatning ewladliridin Zekeriya bilen Meshullam bar idi; bu Lawiylarning hemmisi herxil sazlarghimu mahir idi; ¹³ular yene hammallar we herxil ishlar üstidiki nazaretchilerni bashquratti; Lawiylardin pütükchilermu, emeldarlarmu, derwaziwenlermu bar idi.

¹⁴Ular Perwerdigar öyige béghishlap ekelgen pullarni élip chiqidighan chaghda, Hilqiya kahin Perwerdigarning Musaning wastisi bilen bergen Tewrat qanuni kitabini tépiwaldi. ¹⁵Hilqiya katip Shafangha: — Men Perwerdigarning öyide Tewrat-qanuni kitabini tépiwaldim, dédi. Shuni éytip, Hilqiya kitabni Shafangha berdi. ¹⁶Shafan uni padishahning yénigha apardi we uninggha: «Xizmetkarliri tapshurulghan ishlarni bolsa, hemmisini ada qiliwatidu. ¹⁷Ular Perwerdigar öyige béghishlangan pullarni töküp, uni nazaretchiler we ishchilarning qoligha tapshurup berdi» dep melumat berdi. ¹⁸Shafan katip yene padishahqa: — Hilqiya kahin yene manga bir oram kitab berdi dep uni padishah aldida oqudi.

¹⁹We shundaq boldiki, padishah Tewrat qanunidiki sözlerni anglap, öz kiyimlirini yirtti.

²⁰Padishah Hilqiya bilen Shafanning oghli Ahikamgha, Mikahning oghli Abdon bilen Shafan katipqa we padishahning xizmetkari Asayagha buyrup: — ²¹Bérip men üçün we Israilda hem Yehudada qaldurulghan xelq üçün bu tépilghan kitabning sözliri toghrisida Perwerdigardin

34:4 «kün tüwrükliri» — bashqa bir terjimisi «quyash buti» yaki kün «isriqaghar».

34:7 «kün tüwrükliri» — bashqa bir terjimisi «quyash buti» yaki kün «isriqaghar».

34:9 «Efraim we Israilning qaldisi» — Asuriye impériyesi shimaliy padishahliq («Israil»)tin ahalining köp qismini tutqun qilib élip ketkenidi; ayyette tilgha élinghan mushu xelq yurtt qaldurulghan Israillar idi.

34:17 «pullarni töküp...» — yaki «kümüşni éritip...»

yol soranglar. Chunki ata-bowilirimiz bu kitabda barliq pütülgenlerge emel qilmay, Perwerdigarning sözini tutmighanliqi tüpeylidin, Perwerdigarning bizge töküldighan ghezipi intayin dehshetlik boldi, dédi.²² Shuning bilen Hilqiya we padishah teyinligen kishiler ayal peyghember Huldahning qéshigha bardi; Huldah Xasrahning newrisi, Tokihatning oghli kiyim-kéchekek bégi Shallumning ayali idi; u özi Yérusalém shehirining ikkinchi mehelligide olturatti. Ular uning bilen bu ishlar toghruluq sözleshti.²³ U ulargha mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Silerni ewetken kishige mundaq denglar: —²⁴ Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Men Yehudaning padishahi aldida oqulghan bu kitabtiki barliq lenetlerni emelge ashurup, bu jaygha we bu yerde turghuchilargha balayi'apet chüshürimen.²⁵ Chunki ular Méni tashlap, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, qollirining hemme ishliri bilen Méning achchiqimni keltürdi. Uning üçün Méning qehrim bu yerge töküldü, öchürülmeydu.

²⁶ Lékin silerni Perwerdigardin yol sorighili ewetken Yehudaning padishahigha bolsa, mundaq denglar: — Sen anglighan sözler toghrisida Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —²⁷ Chunki könglüng yumshaq bolup, Xudaning mushu jay we uningda turghuchilarni eyiblep éytqan sözlirini anglighiningda, Uning aldida özüngni töwen qilding, shuningdek özüngni shundaq töwen qilghiningda, kiyimliringni yirtip, Méning aldima yighlighining üçün, Menmu duayingni anglidim, deydu Perwerdigar.²⁸ Mana, séni ata-bowiliring bilen yighilishqa, öz qebrenge aman-xatirjemlik ichide bérishqa nésip qilimen; séning közliring Men bu jay üstige chüshüridighan barliq külpetlerni körmeydu».

Ular yénip béríp, bu xewerni padishahqa yetküzdi.

²⁹ Padishah adem ewetip, Yehuda bilen Yérusalémning hemme aqsaqallirini chaqirtip keldi.

³⁰ Padishah Perwerdigarning öyige chiqti; barliq Yehudadiki er kishiler we Yérusalémدا turuwatqanlarning hemmisi, kahinlar bilen Lawiylar, shundaqla barliq xelq, eng kichikidin tartip chongighiche hemmisi uning bilen bille chiqti. Andin Perwerdigarning öyide tépilghan ehde kitabining hemme sözlirini ulargha oqup berdi..

³¹ Padishah öz ornida turup Perwerdigarning aldida: — Perwerdigargha egiship pütün qelbim we pütkül jénim bilen Uning emrlirini, höküm-guwahliqliri we belgilimilirini tutup, ushbu kitabda pütülgen ehdigé emel qilimen dep özini ehdigé baghlidi.³² Shuning bilen xelqning hemmisimu ehde aldida turup uninggha özini baghlidi.

U yene Yérusalémда turuwatqanlarning hemmisini we Binyamindiki xelqnimu bu ehde aldida turghuzup uninggha özini baghlatti. Shuning bilen Yérusalémда turuwatqanlar Xudaning, yeni ata-bowilirining Xudasining ehdisi boyiche ish qilidighan boldi.³³ Yosiya Israilargha qarashliq yurtlardan barliq yirginchlik nersilerni chiqirip tashlap, Israilda turuwatqanlarning hemmisini Perwerdigar Xudasining xizmitige kiridighan qildi. Yosiyaning barliq künliride xelq ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigargha egishishtin héch yanmidi.

Yosiya «ötüp kétish héyti»ni ötküzidu

2Pad. 23:21-23

35¹ Yosiya Perwerdigarni séghinip ötüp kétish héytini Yérusalémда ötküzmekechi boldi; birinchi ayning on töтинчи күни ular ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni soydi.

² Padishah kahinlarning wezipilirini belgilidi, ularni Perwerdigarning öyidiki xizmetni qilishqa righbetlendürdi.³ U yene pütkül Israil xelqige özlirini Perwerdigargha atap pak-muqeddes

34:21 «tépiwélinghan kitab» — Tewratning qaysi qismi bolushi kérek? Padishahning inkasi, yeni kéyinki heriketlirige, bolupmu «yuqiri jaylar»ni yoyitishigha qarighanda, «tépiwélinghan kitab» choqum bu ishni tektileydighan «Qanun sherhi»ni öz ichige alghan.

34:30 «... ulargha oqup berdi» — ibranii tilida: «... ularning qulaqlirigha oqup berdi».

34:31 «ushbu kitabda pütülgen ehdigé...» — ibranii tilida «ushbu kitabda pütülgen ehde sözlirige...».

bolushqa telim bergüchi Lawiylargha: — Siler muqeddes ehde sanduqini Israil padishahi Dawutning oghli Sulayman saldurghan öyge ekirip orunlashturunglar; emdi uni mürenglerde kötürüp yürüş wezipisi qalmidi. Emdi siler Xudayinglar Perwerdigarning xizmitide, shundaqla Uning xelqi Israilning xizmitide bolunglar.⁴ Shuning üçün jemitinglar we nöwet-guruppanglar boyiche, Israilning padishahi Dawutning yazghini we uning oghli Sulaymanning yazghinigha asasen, özünglarni obdan teyyarlangu. ⁵Siler öz ata jemetliringlarning nöwet-guruppa tertipi boyiche qérindashliringlardin ibaret shu addiy xelq-puqralar jemet-jemetlirige wekil bolup, muqeddesgahta turisiler; herbir guruppida Lawiy jemetidin birnechche adem bolsun. ⁶Siler ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni soyusiler, özünglarni paklanglar, Israildiki qérindashliringlar üçün, yeni ularning Perwerdigar Musaning wastisi bilen tapilighan söz-kalamigha béqinishi üçün, hemme ishni teyyar qilinglar, dédi.

⁷Yosiya shu yerde hazir bolghan barliq xelq-puqralarning ötüp kétish héytigha atighan qurbanliqi bolsun dep, jemiý ottuz ming qoza we oghlaq, we yene üç ming buqa hediye qildi; bu mallarning hemmisi padishahning mélidin chiqirilghanidi. ⁸Uning emeldarlimu öz ixtiyarliqi bilen xelqge we kahinlar bilen Lawiylargha qurbanliq méli «kötürme hediye» qildi; Perwerdigarning öyini bashqurghuchilardin Hilqiya, Zekeriya we Yehiyelmu ikki ming alte yüz qoza-öchke bilen üç yüz buqini kahinlarga ötüp kétish héytigha atap qurbanliq qilish üçün hediye qilip tapshurdi. ⁹Lawiylarning yobashchiliri bolghan Konaniya we uning qérindashliridin Shémaya bilen Netanel, shundaqla Hashabiya, Jeiyel we Yozabadmu besh ming qoza bilen besh yüz buqini Lawiylarning héytqa atap qurbanliq qilishigha «kötürme hediye» qildi.

¹⁰Shundaq qilip, ötilidighan wezipiler orunlashturup bolunghandin kéyin, padishahning tapilighini boyiche, kahinlar öz ornida turdi, Lawiylarmu özlirining nöwet-guruppa tertipi boyiche turushti. ¹¹Lawiylar ötüp kétish héytigha atalghan qozilarni boghuzlidi; kahinlar ularning qolidin qanni élip qurbangahqa septi we shuning bilen bir waqitta Lawiylar qurbanliq malning térisini soydi. ¹²Köydürme qurbanliqqa sunulidighan mallarni bolsa, ular xelq-puqralargha wekil bolghan jemetler boyiche xelqge bölüp béríp, ularni Musaning kitabida yézilghinigha muwapiq, Perwerdigargha sunushqa teyyarlidi. Sunulidighan buqilarnimu shundaq qildi. ¹³Andin belgilime boyiche ular ötüp kétish héytigha atalghan qoza-öchkilerni otqa qaqlap kawap qildi; bashqa qurbanliqlardin qalghan, yeni Xudagha atalghan qisimlarni qazanda, dangqanda yaki dasta pishurup tézdin xelq-puqralargha üleshtürüp berdi; ¹⁴shuningdin kéyin özlirige we kahinlarga qurbanliqlardin teyyarlidi, chünki kahinlar, yeni Harunning ewladliri kech kirgüche köydürme qurbanliq qilish we maylarni köydürüş bilen aldirash bolup ketkenidi; shunga Lawiylar özlirige we kahinlar bolghan Harunning ewladlirighimu qurbanliqlardin gösh teyyarlap qoyushti. ¹⁵Nawa-neghmichiler, yeni Asafning ewladliri Dawut, Asaf, Héman we Dawut padishahning aldin kör-güchisi Yedutunning tapshuruqi boyiche öz orunlirida turushti; derwaziwenler herqaysisi öz derwazisi aldida turdi; ularning ish ornidin ajrishining hajiti bolmidi, chünki ularning

35:3 «U yene pütkül Israil xelqige özlirini Perwerdigargha atap pak-muqeddes bolushqa telim bergüchi Lawiylargha: —» — bashqa ikki xil terjimisi: (1) «U yene pütkül Israilgha telim bérédighan, özlirini Perwerdigargha atap béghishlighan Lawiylargha...»; (2) «U yene pütkül Israilgha Perwerdigargha xas muqeddes ishlar toghruluq telim bérédighan Lawiylargha...». «... Emdi siler Xudayinglar Perwerdigarning xizmitide, shundaqla uning xelqi Israilning xizmitide bolunglar» — bu pütkül ayyettki xewerge qarighanda:

–(1) melum sewebtin ehde sanduqi eng muqeddes jaydin yöküwétilgenidi. Mumkinchilik bolghan sewebli bolsa (a) Yosiya ibadetxanini paklash üçün uni waqitliq yökép turghan; (e) melum bir rezil padishah butpereslik meqsiti bilen uni u yerdin yöküwetenkenidi; (b) kahinlar butpereslerning rezil niyetliridin qoghdash üçün uni yökép yoshurup qoyghanidi; (p) kahinlar Yérusalénni bulang-talang qilidighan tajawuzchilarning changgilidin qutuldurush üçün uni yökép yoshurup qoyghanidi (mesilen, 12:9 we 25:4).

–(2) bu ayyetke qarighanda Lawiylarning (shundaqla kahinlarning) eng muhim we chong roli hazir (ibadetxanida Perwerdigarning medhiye ishleridin bashqa) Israilgha telim bérish kérek idi (30:22ni körüng). Israil sürgün bolghandin kéyin Ezra bularning yaxshi bir ülgisi bolghanidi.

qérindashliri bolghan Lawiylar qurbanliqlardin teyyarlap qoyatti. ¹⁶ Shundaq qilip, shu bir kün ichide Yosiya padi-shahning tapshuruqi boyiche, ötüp kêtish héyti ötküzülüp, Perwerdigarning qurbangahigha köydürme qurbanliqlar sunulushi bilen Perwerdigargha béghishlap ötküzülgen ibadet toluq orunlandi. ¹⁷ Shu chaghda hazir bolghan Israillar ötüp kêtish héytini ötküzüp bolghandin kéyin, yette kün pétir nan héytini ötküzdi. ¹⁸ Samuil peyghemberning zamanidin buyan Israilda ötüp kêtish héyti mundaq ötküzülüp baqmighanidi; Israil padishahlrining héchqaysisimu Yosiya, kahinlar, Lawiylar we shu yerde hazir bolghan Yehudalar bilen Israillar we Yérusalémda turuwatqanlar ötküzgendek mundaq ötüp kêtish héyti ötküzüp baqmighanidi. ¹⁹ Bu qétimqi ötüp kêtish héyti Yosiyaning seltenitining on sekkizinchi yili ötküzüldi.

Yosiyaning selteniti axirlishidu

²⁰ Yosiya muqéddes öyning hemme ishini mushundaq tertipke sélip bolghandin kéyin, Misir padishahi Neqo Efrat deryasining boyidiki Karkémish shehiride urushqa chiqti, Yosiya uning aldini tosqili chiqti. ²¹ Neqo Yosiyaning aldigha elchilerni ewetip uninggha: «I Yehuda padi-shahi, özlirining méning bilen néme karliri bar? Bügün men sili bilen urushqili emes, belki méning bilen urush qiliwatqan jemet bilen urushqili chiqqanmen; yene kélip, Xuda méni téz hujum qil, dédi; Xudaning silini halak qiliwetmesliki üçün, Uning ishigha kashila qilmisila, chünki U méning bilen billidur» dédi. ²² Lékin Yosiya uning bilen qarshilishishtin yanmidi, eksiche özini niqablap uninggha jeng qilghili chiqti; u Xudaning Neqoning wastisi bilen éytqan gépige qulaq salmay, Megiddo tüzlenglikige kélip Neqo bilen tutushti. ²³ Oqyachilar Yosiya padishahqa oq étip uninggha tegküzdü; padishah xizmetkarlirigha: — Men éghir yarilandim, méni élip kétinglar, dédi. ²⁴ Uning xizmetkarliri uni jeng harwisidin yölep chüshürüp, uning ikkinchi jeng harwisigha yatquzup Yérusalémgha élip méngiwidi, u shu yerde öldi. U ata-bowilirining qebistanliqigha depne qilindi; barliq Yehuda we Yérusalémdikiler Yosiyagha teziye tutushti. ²⁵ Yerimiya peyghember Yosiya üçün mersiye oquydi; neghme-nawachi er-ayallarning hemmisi taki bügüngiche Yosiyani teriplep mersiye oqup kelmekte; u ish Israilda belgilimige aylandi. Mana bular «mersiyeler» dégen kitabqa pütülgendur. ²⁶ Yosiyaning qalghan ishliri, uning Perwerdigarning Tewrat kitabida yézilghanlirigha egeshken yaxshi emelliri, ²⁷ qilghanliri bashtin-axirighiche hemmisi «Yehuda we Israil padishahlrining Tarix-Tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur.

Yehoahaz seltenet qilidu

2Pad. 23:31-35

36 ¹ Yehuda zéminidiki xelq Yosiyaning oghli Yehoahazni tallap, Yérusalémda atisining ornigha padishah qilip tiklidi. ² Yehoahaz textke chiqqan chéghida yigirme üç yashta idi; u Yérusalémda üç ay seltenet qildi. ³ Misir padishahi uni Yérusalémda padishahliqtin bikar qildi we Yehuda zéminigha bir yüz talant kümüş, bir talant altun jerimane qoydi. ⁴ Andin Misir padishahi Yehoahazning ornigha uning inisi Éliakimni Yehuda bilen Yérusalém üstige padishah qilip, uning ismini Yehoakimgha özgertti; andin Neqo inisi Yehoahazni Misirgha élip ketti.

35:25 «Yeremiya ... mersiye oquydi» — yaki «Yeremiya... mersiye yazdi».

36:3 «bir yüz talant kümüş» — 100 talant kümüş belkim 3400 kilogram, bir talant altun 34 kilogram bolushi mumkin.

« Tarix-tezkire «2» »

Yehoakim seltenet qilidu

2Pad. 23:36-37; 24:1-7

⁵ Yehoakim textke chiqqan chéghida yigirme besh yashta bolup, u Yérusalémda on bir yil seltenet qildi; u Perwerdigar Xudasining neziride rezil bolghanni qildi. ⁶ Babil padishahi Néboqadnesar uninggha hujum qilghili chiqip, uni mis zenjir bilen baghlap Babilgha élip ketti. ⁷ Néboqadnesar yene Perwerdigar öyidiki bir qisim eswab-buyumlarni Babilgha apirip, özining Babildiki butxanisigha qoydi. ⁸ Yehoakimning qalghan ishliri, uning yirginchlik ishliri, uningdiki eyibler bolsa mana, «Israil we Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgendur. Uning oggli Yehoakin uning ornigha padishah boldi.

Yehoakin seltenet qilidu

2Pad. 24:8-17

⁹ Yehoakin textke chiqqan chéghida on sekkiz yashta bolup, u Yérusalémda üç ay on kün seltenet qildi; u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. ¹⁰ Yéngi yil ötkende, Néboqadnesar adem ewetip Yehoakinni Perwerdigar öyidiki ésil buyumlar bilen birlikte Babilgha ekeldürüp, Yehoakinning taghisi Zedekiyanı Yehuda we Yérusalém üstige padishah qilip tiklidi.

Zedekiya seltenet qilidu

2Pad. 24:18-20; 25:1-12; Yer. 52:1-30

¹¹ Zedekiya textke chiqqan chéghida yigirme bir yashta bolup, Yérusalémda on bir yil seltenet qildi; ¹² u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; Yeremiya peyghember uninggha Perwerdigarning sözlirini yetküzgen bolsimu, u Yeremiyaning aldida özini töwen qilmidi; ¹³ u özini Xudaning namida béqinish qesimini ichküzen Néboqadnesardin yüz öridi; boynini qattiq qilip, Israilning Xudasi Perwerdigargha towa qilip yénishqa könglini jahil qildi. ¹⁴ Uning üstige, kahirinlarning barlıq bashliri bilen xelqning hemmisi yat elliklarning hemme yirginchlik ishlirini dorap, asiylıqlirini ashurdi; ular Perwerdigar Yérusalémda Özige atap muqeddes qilghan öyni bulghiwetti.

¹⁵ Ularning ata-bowilirining Xudasi bolghan Perwerdigar Öz xelqige we turalghusigha ichini aghritqachqa, tang seherde ornidin turup elchilirini ewetip ularni izchil agahlandurup turdi.

¹⁶ Biraq ular Xudaning elchilirini mazaq qilip, söz-kalamlırini mensitmeytti, peyghemberlırini zanglıq qilatti; axir bérıp Perwerdigarning qehri örlep, qutquzghili bolmaydighan derijide xelqining üstige chüshti.

Babillar Yérusalémni weyran qilidu

¹⁷ Perwerdigar shuning bilen kaldıylarning padishahını ulargha hujumgha séliwidi, padishah ularning muqeddes öyide yashlırını qilichlıdı; qız-yigitler, qérılar, béshi aqarghanlargha héch ich aghritıp olturmay, hemmini óltürüwetti; Xuda bularning hemmisini Kaldiye padishahining qoligha tapshurdi. ¹⁸ Kaldiye padishahi Xudaning öyidiki chong-kichik démey, barlıq qacha-buyumlarnı, shundaqla Perwerdigar öyidiki xezinlerni, shuningdek padishahning we emeldarlirining xezinilirini qoymay, Babilgha élip ketti. ¹⁹ Kaldıylar Xudaning öyini köydürüwetti, Yérusalémning sépilini chéqiwetti, sheherdiki hemme orda-qorghhanlargha ot qoyup köydürüp, Yérusalémdiki barlıq qimmetlik qacha-buyumlarnı chéqıp kukum-talqan qildi. ²⁰ Qilichtin aman qalghanlarning

36:9 «on sekkiz yashta» — bezi kona köchürmilerde «sekkiz yashta» déyilidu.

36:10 «Yehoakinning taghisi» — ibraniy tilida «Yehoakinning qérindishi».

36:15 «Perwerdigar ... tangseherde ornidin turup... ewetip...» — Xudaning ularni baldur we köp qétim agahlandurghanlıqını bildüridu.

36:16 «qutquzghili bolmaydighan derijide» — ibraniy tilida «dawalighusiz derijide».

hemmisini Kaldiye padishahi Babilgħa tutqun qilip eketti; ular taki Pars padishahliqining seltenitikiche Babil padishahi we ewladlirining qulluqida bolup turdi.²¹ Bularning hemmisi Perwerdigarning Yeremiyaning wastisi bilen aldin éytqan agah sözi ishqa ashurulush üçhün boldi. Shuning bilen zémin özige tégishlik shabat künlirige muyesser boldi; chünki zémin yetmish yil toshquche xarabilikte turup «shabat tutup» dem élip rahetlendi.....

Ezra 1:1-3; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

²²Pars padishahi Qureshning birinchi yili, Perwerdigarning Yeremiyaning aghzi arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, Perwerdigarning Pars padishahi Qureshning rohini qozghishi bilen pütün padishahliqi teweside u mundaq bir jakarname chiqardi, shundaqla uni yazma qilip püküp: — ²³«Pars padishahi Qoresh mundaq deydu: — Asmanlarning Xudasi bolghan Perwerdigar yer yüzidiki barliq padishahliqlarning igidarchiliqini manga berdi; U shundaqla méni Yehuda zéminigha jaylashqan Yérusalémدا Özige bir öy sélisħa buyrudi. Shuning üçhün aranglarda Xudaning xelqi bolghan herqaysinglarga bolsa, uning Xudasi Perwerdigar uning bilen bille bolghay, u shu yerge chiqsun!» dédi.

36:21 «Perwerdigarning Yeremiyaning wastisi bilen éytqan sözi..» — körsitilgen bu söz «Yer.» 25:11, 29:10 qatarliq ayetlerde tépildi. «zémin «shabat tutup» dem aldi» — intayin hejwi y geptur. Eslide Musa peyghemberge tapshurulghan Tewrat qanuni boyiche («Law.» 25:4) zémin her yettinchi yilida bir yil («shabat yili»da) dem élishi kérek idi — démek, uningda héch tériqchiliq qilishqa bolmaytti. Emeliyette Israillar zéminni igiligendin tartip Yeremiya peghemberning dewrigiche bolghan 490 yilda zémin héch «dem alghan» emes idi. Shunga zéminning xelqtin alidighan 70 yilliq aramliq qerzi bar idi; xelq Babilda 70 yil sürgün bolghanda zémin ulardin, shundaqla ularning rezillikidin «dem aldi».

—Bu témida yene «Yeremiya»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

36:21 Ezra 1:1-3; Yer. 25:12; 29:10; Dan. 9:2

Qoshumche söz (1- we 2-qismigha)

Némishqa «Samuil» we «Padishahlar»da xatirilengen tarixlardan bezilirining tepsilatlırı «Tarix-Tezkire»de qaytilinidu?

Bu orunluq soal, elwette. Herbi ishenchlik tarix bolsa heqiqetning melum bir jehetlirini kórsitish yaki tekitlesh üçün melum bir nuqtinezerdin yézilidu emesmu? Gerche «Tarix-Tezkire» bilen «Samuil» we «Padishahlar»ning köp orta q tepsilatlırı bolsimu, ular oxshimighan ishlarni tekitlesh üçün yézilghan. «Tarix-Tezkire» bilen «Samuil» we «Padishahlar»diki oxshimaydighan jehetlerni töwendiki addiy sélishтурmidin köreyli: —

«Samuil»/«Padishahlar»	«Tarix-Tezkire»
Saul dewridin sürgün bolushqiche (500 yilliq mezigil)	Adem’atimizdin bashlap, sürgün bolup qaytquche (birnechche ming yilliq mezigil)
Ish-weqelerdin uzun ötmey yézilghan	Ish-weqelerdin uzun waqittin kéyin yézilghan
Asasen siyasiy tarix	Asasen «rohiy tarix»
Peyghemberlerning xizmitini tekitleydu	Kahinlarning xizmitini tekitleydu
Shimaliy we jenubiy padishahlar toghruluq	Jenubiy padishahlar toghruluq
Insanlarning gunah-qebihlikliri pash qilinghan	Xudaning sözide turidighanliqi kórsitilgen
Padishahlarning gunahliri tekitlinidu	Padishahlarning yaxshi emelliri (bar bolsa) tekitlinidu

Roshenki, éytqinimizdek «Tarix-Tezkire»ni yazghan tezkirichi jenubiy padishahliqni, bolupmu Dawutni ülgé qilghan, shundaqla Xudaning iltipat-yardimige érishken yaxshi padishahlarni nuqta qilghan. U shimaliy padishahliqning tarixini bayan qilmayla qalmay, belki töwendiki ishlarnimu tilgha almaydu: —

(a) Samuil peyghemberning padishahlarni tallash jeryanida oynighan rolını tilgha almaydu;

(e) Saul padishahning tarixi bek qisqa bayan qilinidu;

(b) Gerche Dawut padishahning bezi ishliri bek tepsiliy halda bayan qilinghan bolsimu, u Saul padishah teripidin uchrichan ziyankeshlik, uning Hébronda Yehuda üstidiki ayrim selteniti, uning köpligen ayalliri, uning Bat-Shéba bilen ötküzgen éghir gunahi we netijisi bolghan oghli Abshalom kötürgen isyan héch tilgha élinmaydu.

« Tarix-tezkire «2» »

(p) Sulaymanning ibadetxanini salghanliqi alte bab sehipini igileydu, lékin uning nurghun ayal-kénizekliri, uning butlarni ordigha kirgüzüşke yol qoyghanliqi tilgha élinmaydu.

Bundaq «süküt» yanbasarliq yaki terepbazliq yaki milletchilikmu? «Kirish söz»imizde éytqinimizdek, biz hergiz undaq qarimaymiz. «Tarix-Tezkire»ning muellipi oqurmenlerni xéli burunla «Samuil» we «Padishahlar»ni oqughan, Dawut we Sulaymanning ötküzgen gunahlarini alliqachan obdan bilgen, dep hésablaydu. Shunga bu ishlarni qaytilashning hajiti yoqtur. Xuda «kona xamanni sorighuchi» emes, we Uning xelqimu undaq bolmasliqi kérektur. U insanning melum gunahlarni ochuq pash qilishidin héch huzur almaydu we eger shundaq qilsa, peqet bizler ularning ishliridin sawaq élishimiz üçün qilidu we tepsilatlarini körsitishte kéreklik derijidin hergiz ashurmaydu.

Yehudiylar Babil impériyesige sürgün bolup, yetmish yil ötkende xéli güllinip qalghanidi. Emdi bu halawet we bixeterlik haletni tashlap, Pelestinde (Qanaan zéminida) yéngi dölet berpa qilishqa qaytqan jür'etlik er-ayallargha bolsa qaysi ishlarning eslide özlirining Babilgha sürgün qilinishiq seweb bolghanliqi toghruluq héch eskertishning hajiti yoq idi. Ulargha kérek bolghini bolsa, öz sheherlirini we ibadetxanini qaytidin qurushqa righbet-ilhamdin ibaret idi. «Tarix-Tezkire»ning muellipi yaki muellipliri del mushu righbet-ilhamni teminleydu. Righbet bérishke oqurmenlarning diqet-zoqlirini tartidighan töwendiki amillar bar: —

(a) Xudaning Ibrahimdin bashlap Yehudiy xelqini eller arisidin alahide Öz xelqi bolushqa chaqirghanliqi (oqurmenlarning éside bolushi kérekki, mezkur kitabtiki nesebnamiler Adem'atimizdin bashlinidu).

(e) Xudaning Dawutqa «menggü öchürmes chiragh bolghan bir padishahliq» toghruluq bergen wedisi.

(Gerche sürgünlüktin qaytip kelgenler téxi Pars impériyesi hökümrانliqi astida bolghini bilen, Xudaning Dawutning texti toghruluq bolghan bu qimmetlik wediliri ularning közlirini Dawutning ewladi bolidighan, Israilning üstigila emes, belki pütkül alemning üstige padishah bolidighan, Beyt-Lehemde tughulidighan Mesih-Qutuzghuchigha tiktüridu. Oqurmenler kitabtiki nesebnamilerde Zerubbabel dégen adem toghruluq tepsiliy körsitilgenlikini bayqaydu. Zerubbabel ikki tereptin Reb Eysa Mesihning ejdadi, yeni hem Yüsüp tereptin (Yüsüp Tewrat qanuni jehettin uning atisi dep hésablanghan) hem Meryem tereptin Mesihning ejdadi bulghan «Mat.» 1:12, 13 we 16 we «Luqa» 3:23 we 27ni körüng).

(b) Gerche el-yurt ichide qebihlik éghir bolghini bilen, Xuda Özini izdigen, shundaqla Uning Sulayman arqiliq qurghuzghan ibadetxanisisda Özining hörmitini qilidighan padishahlargha küchlük yardem we beriket bergenliki;

(p) Xuda shu ibadetxana toghruluq **«Méning namim shu yerde bolush üçün Men shu yerni tallighanmen»** dep éytqanliqi («1Tar.» 22:9-10, «2Tar.» 2:1, 6:6, 6:8, 6:9, 7:14, 7:20, 20:8-9, 33:4, 33:7).

(t) Dawutning oghli Sulaymanning ibadetxanini qurushi we shuning bilen Xudaning uni Öz shan-sheripige toldurghanliqi («2Tar.» 5-6-bablar) oqurmenge shu ümidni yetküziduki, «Dawutning téximu ulugh Oghli» Mesih-Qutuzghuchi kelgende téximu ulugh we shereplik

« Tarix-tezkire «2» »

menggülik bir ibadetxanini quridu. Sürgün bolushtin qaytip kelgenlerge yetküzülgen birnechche bésharetlarning tüp menisi shübhisizki, del shu menide (mesilen «Hag.» 2:9ni we uning toghruluq izahatlimizni körüng).

Oqurmenlarning özliri Mesihke étiqad baghlighuchi bolsa biz ulargha: «Biz ushbu «Tarix-Tezkire»ni birinchi bolup oqughanlarga oxshash, bu dunyada «wetinimiz ershtin waqitliq ayrilghan musapirlar» süpitide bolimiz» dep eslitimiz («Yaq.» 1:1, «1Pét.» 1:1 we 2:1ni körüng). Gerche herxil éghir qebihlik we chiriklishishler (hetta Xudaning Öz jamaitide) etrapimizgha olashqan bolsimu, «Tarix-Tezkire»diki qedimki padishahlardek biz Xudani izdeydighan, öz hayatimizdin hertürlük «butpereslik» we napakliqni chiqiriwételeydighan bolduq; we shundaq qilsaq, Uningdin küchlik medet körüshimiz mumkin. Mesihning alemshumul jamaitining tarixida shu medet bilen nurgun ademler rezil yolliridin qutquzulup nijat tapqan we gahi waqitlarda Xudaning shu mediti bilen hetta toluq bir el-yurttni basqan buzuqchiliq ashu dewrde keynige yandurulghan.

Nesebnamiler — némishqa xatirilinidu?

Bu soalgha yuqiriqi abzasta qismen jawab berduq, dep oylaymiz. «Tarix-Tezkire»ni birinchi bolup oqughanlar sürgünlüktin qaytip kelgenler idi. Ularning sanliri intayin az idi («Ezra» 2-bab, «Nehemiya» 7-babni körüng). Bularning hemmisi Xudaning Ibrahimgha bergen wedisini ching tutushi intayin muhim idi: —

«Men séni ulugh bir xelq qilip, sanga bext-beriket ata qilip, namingni ulugh qilimen;

Shuning bilen sen özüng bashqilargha bext-beriket bolisen;

Kimler séni beriketlise Men ularni beriketleymen,

Kimki séni xorlisa Men choqum uni lenetke qaldurimen;

Sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililerge bext-beriket ata qilinidul» («Yar.» 12:1-3).

Bu wedilerge Ibrahimning barliq jismaniy ewladliri warisliq qilatti. Bu bextning bir qismi bolup, Israilning barliq qebile-jemetlirining herbir ezasi Yeshua peyghember arqiliq Pelestindiki bir parche yerge warisliq qildi. Bu parche zémin awwal özige andin uning ewladlirigha menggü tewe, ularning qolidin hergiz chiqmaydighan bolatti. Hetta ular uni bashqilargha sétip bergen bolsimu, «azadliq yili»da u barliq munasiwetlik qerzlerdin xalas bolghan halette ulargha yaki ewladlirigha qayturulidu («Law.» 25:10-55, bolupmu 23-28).

Emma sürgünlüktin qaytip kelgen ademler özi warisliq qilidighan yerlarning qeyer ikenlikini qandaq bileleytti? Ulargha tégishlik bolghan miras néme bolatti? Bu ehwallar astida özining ejdadining kim ikenlikini bilishi mutleq zörür idi. Shu sewebtin «tezkire»chi estayidilliq bilen imkaniyetning bariche on ikki qebilining nesebiga munasiwetlik barliq melumatlarni toplaydu. U hetta aldi-keynidiki melumatlar anche baghlashmaydighan, menisini chüshinish tes bolghan bezi uchurlarni nesebnamining ichige kirgüzidu (mesilen «1Tar.» 4:11-14ni körüng). Bu barliq tirishishlarning meqsiti bolsa, qaytip kelgen musapirlarning özining kélip chiqishini tépishi üçün, shundaqla özining Perwerdigar ata qilghan mirasqa muyesser bolushidiki eng chong imkaniyiti bolushi üçün idi.

Qedirlik oqurmen, sizning rohiy nesebnamingiz barmu? Ésingizde bolsunki, Xudaning Ibrahimgha jismaniy bextler toghruluq wediliri uning jismaniy ewladlirigha qilinghan, lékin

« Tarix-tezkire «2» »

bulardin téximu ulugh rohiy bextler Mesihge étiqad baghlash arqiliq Ibrahimning «rohiy ewladliri»gha wede qilinghandur («Rim.» 4-bab, «Gal.» 3:6-9, 29, 4:21-31ni körüng). Héchkim bu rohiy bextlerge öz jismaniy ata-anisi arqiliq yaki melum bir millettin kélip chiqqanliqi bilen warisliq qilalmaydu. Peqet «Xudadin qaytidin tughulghanlar» bu mirasni alidu («Yuh.» 1:10-14).

Siz Xudadin tughulghanmu?

Bashqa «isim tizimlikliri»

Nesebnamilerdin bashqa «Tarix-Tezkire»de bashqa tizimlikler, mesilen, Dawutning «batur palwanliri»ning tizimlikliri we Dawut qiyin ehwalda qalghan waqitlirida uninggha qoshulghan kishilerning tizimlikliri uchraydu («1Tar.»11-12-bablarni körüng). Bularning ehmiyiti néme?

Biz yene bir qétim bu qaytip kelgen musapirlarning ehwali toghruluq oylashimizgha toghra kélidu. Shühhisizki, Xudagha sadiq bolghan bu «xelqning qaldisi»ning özlirining sanining azliqi, bashqa ellerning ularning sheher we ibadetxana qurushigha bolghan küchlük qarshiliqi we quruwatqan ibadetxanining kölimining kichiklikliri tüpeylidin nurghun qétimlap rayidin qaytqusi kéletti («Hag.» 2:1-9). Lékin «Tarix-Tezkire»diki bu xatire-tizimlikler ulargha Xuda aldida herbirimizning shexsiy xizmitidiki herbir ayrim ishning ehmiyiti bardur, dep eslitidu. Gerche Xudaning bendilirining emelliri yer yüzide xatirilenmigen yaki untulghan bolsimu, ular ershtiki xatirilerde menggü pütüklüktur. «Tarix-Tezkire» bizgimu mushu toghruluq esletmemdu?

«Shunga, i qérindashlar, yaxshi ishlarni qilishtin harmayli. Uninggha érinmiseniz waqti-saiti toshqanda choqum hosul alalaymiz» («Gal.» 6:9).